

G

Gaál Andor, író és hírlapíró, szül. Balassagyarmaton 1895. A Világ c. napilap segédszerkesztője volt, majd a Magyar Hírlap belső munkatársa. Első regénye: a *Biborruháss asszony* (1920). 1922-ben első díjat nyert az Athenaeum regény pályázatán *Lejtőn* c. orosz tárgyú, drámai erejű regényével. Sok német, francia és angol regényt fordított magyarra.

2. **G. Franciska**, színművésznő, szül. Budapesten 1904. A Színművészeti Akadémián megkezdett tanulmányait félbeszakítva kereskedelmi iskolai tanfolyamot végzett. Majd ismét visszatért a színészethez. Első fellépése 1921. volt a Belvárosi Színházban. Utóbb a Magyar Színházhoz került és különösen Molnár Ferenc *Ibolya* c. egyfelvonásos vígjátékának címszerepében keltett feltűnést. 1923–28. a Vígszínház tagja, de közben más színházakban is vendégszerepelt. Ma már a legnépszerűbb színésznők közé tartozik. Lestyán Sándor felesége. Sz. G.

Gabbaj, teljes nevén *gabbáj cédókó* (vulgo: *cedőke gabe*); azok a férfiak, akik közbizalomból a hitközség jótékonyági ügyeinek élén állanak, ilyen néven szerepelnek a hitközségi életben. Az ellenőrzés szempontjából legalább két gabbajt választ a hitközség. A mai istentiszteleti rendben ők végzik a templomi gyűjtéseket tóraolvasás és esküvők alkalmából (l. *Hahnózsász kálló*) és mint szövegmutatók a tóraolvasásnál is funkcionálnak. Sok helyütt a gyér templomlátogatottság folytán, vannak gabbajok, kik csak szombat és unnepeken teljesítenek szolgálatot. G. szóval nevezik azokat a férfiakat is, kik a szentegyleteknél működnek, a halottmosdatásra (l. *Taharó*) felügyelnek, vagy esetleg azt maguk végzik és a sirokat kijelölik. A Szent Egyletnek az alkalmazottai: «chevra-gabbaj»-ok. F. D.

Gábel, 1. *Gyula*, pedagógus, szül. Nagykanizsán 1858 máj. 8. 16 éves koráig kizárólag héber könyveket forgatott s ekkor tanította

őt meg magyarul írni-olvasni Zelenka, későbbi evangélikus püspök. A mnemotechnika segítségével, amelyből később kiépítette híressé vált módszerét, pár óra alatt megtanulta az olvasást. Nagykőrösön 21 éves korában tanítói vizsgát tett. 1891-ben Tisza Kálmán intervenciójára a főváros iskoláihoz került. Nagyhirű módszerét tíz nyelvre átültették és az osztrák-magyar hadseregben kötelezően alkalmazták. G. mindenféle közhasznú munkából kivette részét, így 1897. ő volt egyik kezdeményezője a Mensa Academica megalapításának; az első, majdnem egymillió koronára menő alapítványt ő szerezte meg. *A gyermek pszichológiája* (1914) címen jeles szakkönyvet s emellett több tankönyvet írt.

2. **G. Jakab**, tanügyi író, szül. Hejőpápin (Borsod vm.) 1853., megh. Budapesten 1918. Teológiai és világi tanulmányait Pozsonyban, Berlinben és Nagykőrösön végezte. Előbb Ungváron tanítóskodott, ahol a Tanügyi Ujságot szerkesztette. 1883-ban Nagyváradon megszervezte az orthodox zsidó polgári fiú- és leányiskolát. Tizennyolc éven át szerkesztette a Bihar-megyei Népevelési Közlönyt. Elnöke volt a Bihar-megyei Tanítók Egyesületének. Szerkesztette egy időben a Zsidó Hiradót, a Magyar Zsidót és a Jüdisches Tageblattot Budapesten. Több népszerű tankönyv szerzője. S. R.

Gabella, 1. *Hitközségi adó*.

Gábor, 1. *Andor*, költő és író, szül. Újnápeken (Somogy vm.) 1884. A budapesti egyetemen tanári pályára készült és modern nyelveket és irodalmat tanult, de korán írói pályára lépett. Egyik első és legkiválóbb alkotása Mistral provençei költő *Mireio* c. eposzának rendkívül sikerült, művészi fordítása, melyet a Kisfaludy-Társaság évkönyvében kiadott és dícsérettel tüntetett ki. G. rendkívül nagyszámú verset, humoreszket, kabarédalt, kabarészindarabot és humoros regényt írt. *A sarkantyú* c. drámája, melyet Liptai Imrével közösen írt, a Nemzeti

Színházban került színre (1912); a *Szépasszony* u. o. (1916); a *Palika* szintén u. o. (1916); a *Ciklámen* a Vígyszínházban (1915); a *Princ* (u. o. 1918); *Dollárpapa* (Magyar Színház, 1917); *Majd a Viva* (u. o. 1918), komolyabb tartalmú versei *Fehér dalok* (1910) és 33 (1917) címen jelentek meg. Szatirái és egyéb humoros munkái: *Jaj a feleségem és egyéb jelenetek* (1911); *Pesti sírámok* (1912); *Tarka rémek* (1913); *Mit ültök a kávéházban?* (1914); *Petur meg a dinnye* (1914); *A kozák és egyéb jelenetek* (1915); *Untauglich úr* (1915); *A kanári és egyéb vadállatok* (1916); *A polgőr* (1916); *A hatalmas vadász és egyéb figurák* (1918); *Doktor senki* (1917); *Duo* (1917); *Hét pillangó* (1918); *Mancika* (1918); *Vidám könyv* (1918); *Oregszem mégis* (1918); *A vágyak valcère* (1918). A forradalmak után emigrált s azóta állandóan Bécsben él, ahol németül ír. *Ezt izenem* és *Az én hazám* c. könyveit Magyarországról kitiltották.

2. G. II. *Andor*, rabbi, szül. Kecskeméten 1884. szept. 2. 1903–08-ig volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1907-ben avatták bölcészdoktorrá Budapesten, 1909. pedig rabbivá. 1909-ben kinevezték a Pesti Izraelita Hitközség vallásánárává. 1922 óta pedig a new-yorki rabbiképző könyvtárosa. *Juszuf Al-baszir kitab al Muchtavi* c. munkája Budapesten jelent meg.

3. G. *Gyula*, jogi író, történész. Szül. Balassagyarmaton 1868 nov. 13. A jogi tanulmányok elvégzése után ügyvédi irodát nyitott Budapesten és a Pesti Izraelita Hitközség főügyésze, majd Weiszbürg Gyula halála után főtitkára is lett. Megreformálta a hitközségi ügykezelést és sokat tett az intézmények fejlesztéséért. A háború alatt őrnagyhadbíró volt és a forradalmak után tevékeny részt vett a jogvédő iroda munkájában. A zsidó kulturának mindig tetterekész munkása és nem csak a jogi és történelmi, de a zsidó vonatkozású irodalom terén is több értékes munkával tünt ki. Önálló művei: *Tanulmányok a katonai büntetőjogról*; *A katonai büntetőrendszer*; *A szerb katonai büntetőtörvénykönyv*; *A bírói lét a tervezetben*; *A megyei intézmény Nagy Lajos alatt*; *A somogy megyei Répás kerület története*; *A Szent István-nap története*. G. munkatársa volt a Magyar Jogi Lexikonnak és több cikket írt a szaklapokba és hírlapokba.

4. G. *Ignác*, író és tanár, szül. Abaújkömlősen 1868 ápr. 13. A gimnáziumot Losoncon végezte, majd a budapesti egyetem bölcészeti fakultásán, a Rabbiszemináriumban és a párisi Sorbonne egyetemen folytatta tanulmányait. Több költői művet fordított le magyarra szanszkritből, héberből, ó-izlandiból, franciából, olaszból és hollandiból. Ő fordította magyarra Multatuli hollandi novelláit és a Nemzeti Színház számára Brioux *Bölcső* c. drámáját, Marcel Prévost *Erős szüzek* (1900) c. kötetét és az ó-izlandi *Eddadalokat* (1905). *Le progrès* címen 1896–99. francia nyelvű szépirodalmi lapot szerkesztett. Társ szerkesztője a Népszerű Zsidó Könyvtárnak, melyben tőle jelent meg *Manuello élete és költészete* (1922). *A magyar ritmus problémája* c. munkája 1925. jelent meg. G. alapította a Vándor-diák-egyesületet, melynek főtitkára.

5. G. *József*, operaénekes, G. *Gyula* (l. o.) öccse, szül. Balassagyarmaton 1879. Az Orsz. Színművészeti Akadémiában tanult, majd a Vígyszínház tagja lett, de énekesnek képezve ki magát, 1900. az Operaház szerződtette. Sokat utazott Olaszországban, ahonnan színházi leveleket írt a fővárosi lapokba. Lengyel M. *Tájfúnyját* az ő fordításában adták elő Olaszországban. 1925 óta az Operaház rendezője. Főbb tenorszerelpei voltak: Parsifal, Dávid (*Mesterdalnokok*), Herodes (*Salome*), Pinkerton (*Pillangó kisasszony*) stb.

6. G. *Móric**, festő, szül. Kisújszálláson 1889. A Műcsarnok 1907-iki tavaszi tárlatán szerepelt először. 1922-ben felesége arcképével az Erzsébetvárosi kaszinó díját nyerte el. 1927 óta a Céhbeliek művészársaság tagja, melynek kiállításán részt vett. Arcképeket, továbbá aktokat fest klasszicizálás felé hajló fölfogással, olykor kompozíciókat. *Cipra* c. képét a Szépművészeti Múzeum, *Melancholia* c. képét a főváros vette meg.

Gács Demeter, költő, hírlapíró. Szül. Budapesten 1892. A Zala c. napilapot szerkesztette. Azután Budapestre került, ahol sok napilapban és folyóiratban jelentek meg cikkei, novellái és versei. Kabaréadarabot is írt. Verseit *Preludium* c. adta ki.

*Gajári Ödön**, politikus és publicista, szül. Komáromban 1852., mint Bettelheim Antal negyvennyolcas honvédszázados fia, megh. Budapesten 1919. Jogi tanulmányai után 1873. Kalocsa városának főjegyzője, 1876. a Duna-védgát társulat titkára lett. A dunapataji választókerület szabadelpvűparti programmal 1884. és 1887. országgyűlési képviselővé választotta. A parlamentben Tisza Kálmán szűkebb környezetéhez tartozott és harcias beszédeivel, amelyeknek nem egyszer párbajok jártak a nyomában, sokszor keltett feltűnést. A szabadelpvűpartnak sajtóreferense meg titkára volt és több ízben a delegáció tagjává is választották. 1894-ben a sepsiszentgyörgyi kerület küldte a parlamentbe, ahol Wekerle Sándor és Bánffy Dezső báró miniszterelnöksége alatt is vezető szerepet játszott a szabadelpvűpartban agitálásával és erélyes föllépésével. Hírlapírással 1884. kezdett foglalkozni és főképpen a Nemzetben, a Pester Lloydban és a Vasárnapi Ujságban fejtett ki publicisztikai tevékenységet. 1890–99. A Nemzet c. félhivatalos lap felelős szerkesztője volt. 1903-ban megalapította Az Ujság c., Tisza István grófhoz nagyon közelálló politikai napilapot, amelynek haláláig főszerkesztője és vezércikkírója volt. 1915-ben a főrendiház tagjává nevezték ki. Önálló munkái: *A takarékpénztárak egyesítése* (Kalocsa 1876); *A Duna-balparti vasútvonalról*; *A pest megyei sárközi Duna-védgát- és csatornázási társulat évi működése* (Kalocsa 1878–1890); *Kalocsa város szállásainak elválása* (Kalocsa 1884); *G. Ödön országgyűlési beszédei* 1884–87. (Kalocsa 1887.)

Gál, 1., *Gyula*, színművész, szül. Aradon 1865. Rövid ideig vidéken működött, de már 1896. az akkor megnyílt Vígyszínház szerződtette, 1901. pedig a Nemzeti Színházhoz ment át. 1923-ban

az intézet örökös tagjává nevezték ki. Egyike a legkiválóbb jellemzésnek. 1927-ben nagy ünnepek keretében ülték meg negyvenéves művészi jubileumát. G. egyszersmind a Szini-akadémiának is tanára. Legnagyobb szerepei: Lear király, Shylock és Lőrinc barát, továbbá Helm (*Nora*), Kent, Menemus, Bernick (*Társadalomtámazai*), Andersen (*Elzevir*). Klasszikus és modern szerepeket egyaránt tökéletes művészettel alakít.

s. R.

2. G. Jenő, ügyvéd, politikus, szül. Kecskeméten 1872 márc. 16. A budapesti egyetemen tanult s mint ügyvéd csakhamar keresett kriminalista lett. «Büntetőjog» címen folyóiratot is szerkeszt. A jogi folyóiratokban és a nagyobb lapokban kifejtett publicisztikai tevékenysége mellett önállóan megjelent tudományos művei: *A vád alá helyezés* (a bpesti egyetem pályadíjával kitüntetve); *Büntetőjogunk fejlődése és a háború* (1916). G. legnagyobb védelmi ügyei voltak a Haverda gyilkossági per, a Tisza István meggyilkolása miatti bűnper, Nádosy Imre főkapitány, továbbá Erdélyi Béla védelme. A főváros közéletében előkelő szerepet tölt be és a városi képviselőtestületnek évek óta tagja, az országos politikában pedig mint a demokrata-párt egyik vezetője ismeretes. Ő alapította a Lipótvárosi Demokrata Kört. 1927-ben országgyűlési képviselőnek választották meg demokrataprogrammal s a törvényhozás különböző bizottságaiban igen jelentékeny működést fejt ki. s. R.

Galgóc (*Hlohovec*, Cs.-Szl.) Nyitra vm. 8096 lak. A G.-i hitközség alapítására vonatkozólag nincsenek pontos adatok. A temetőjében levő sírkövek egyik-másika 200 évesnél is idősebb, amiből következtetni lehet arra, hogy a hitközség a XVII. sz.-ban alakulhatott meg. Alapítói minden valószínűség szerint beköltözött morva családok voltak, amelyek gabona- és borkereskedelemmel foglalkoztak. A hitközség első rabbija R. Mordechaj volt, jeles tudós, aki 1730 körül működött. A hitközség Talmud-Tóráját 100 évvel ezelőtt Eisler M. József alapította, akinek fia Eisler Emmanuel, mint elnök képviselte a hitközséget az 1870. kongresszuson. A kongresszus után a hitközség kettészakadt orthodox és statusquo hitközségekre; 1880-ban Rudolfer Emmanuel Áron elnök és Rosenfeld József főrabbi kezdeményezésére a két hitközség orthodox alapon egyesült. A hitközségnek több kiváló rabbija volt, ezek: Oppenheimer Lőb, Landesberg Izsák Áron, Weinberger Ábrahám Izsák, Rosenfeld József és Schwarc Mózes, a jelenlegi főrabbi. Templomát 1830. építették, 1890. bővítették és restaurálták. Van a hitközségnek jesivája, Talmud-Tórája és 3 tanerős elemi iskolája. A hitközség többi intézményei: a Chevra Kadisa, mely Weiner Zsigmond elnöke alatt működik, a Nőegylet, melynek Nagel Salamonné az elnöke, a Leányegylet, mely Rudolfer Lajosné vezetése alatt áll és a Népkonyha, melyet Müller József vezet. A hitközség területéről származik Mahler Ede (l. o.) a kiváló orientalista. A hitközség tagjai közül társadalmi téren szerepet játszanak és nagyobb ipari vállalkozásokat létesítettek: néhai Eisler M. József malátagyárat, Szeszler Adolf fatelepet,

Nagel Mór kereskedelmi vállalatot és Zweig Mór kocsigyárat. Nagyobb mintagazdaságokat vezetnek: Schwarc Ferenc, Deutschbauer József, Weinberger Ferenc és Schulz Herman. A hitközségnek értékes levéltára van. G.-on jelent meg Rosenfeld József főrabbi: *Chavot Jaér c.* munkája, Eisler M. Lipót aforizma gyűjteménye, Vajda Miksa és Galgóczy Ábrahám tanítók több pedagógiai munkája. A hitközség 180.000 éK. évi költségvetéssel dolgozik, melynek nagy részét szociális és filantrópikus célokra fordítja. Anyakönyvi területehez 12 község tartozik. Lélekszáma 900, családok száma 230, adót 200-an fizetnek. Foglalkozás szerint: 5 nagykereskedő, 8 gazdálkodó, 10 szabadpályán levő, 5 tanító, 75 kereskedő, 4 ügyvéd, 1 köztisztviselő, 1 művész, 20 munkás, 1 nagyiparos, 4 orvos, 20 magántisztviselő, 5 vállalkozó, 10 munkanélküli, 20 iparos, 3 mérnök, 3 magánzó és 5 egyéb. A hitközség 200 tagja vett részt a világháborúban s 13-an estek el. A hitközség mai vezetősége: Schwarc Mózes főrabbi, Fuchs Jakab díszelnök, Herzog Jakab elnök, Szeszler Hermann és Müller József alelnökök, Goldstein Samu, Reismann Vilmos, Neumann Ignác, Rechnitzer Dávid előljárók. A hitközség titkára: Salvendy Emil. Kántorai: Schreiber Vilmos, Rothfeld Salamon és Freund Ignác.

Galloch (j. *galech*), *Nyiratkozó*, tonzurás. Szerzetes vagy katolikus pap. A középkorban «kumor»-nak is nevezték a szerzeteseket.

Gallia Béla, kúriai bíró és jogtudományi író, szül. Kecskeméten, 1870. Miután elvégezte jogi tanulmányait a budapesti tudományegyetemen, bírói pályára lépett. Előbb a budapesti kereskedelmi és váltótörvényszéknél volt albíró, majd bíró lett és gyorsan emelkedett a rangsorban. Jelenleg a magyar királyi kúria bírása. A jogi szaklapokban igen sok cikke jelent meg, különösen a kereskedelmi és váltójog köréből. 1909 óta a Jogtudományi Közöny mellékletét, a Hiteljogi Döntvénytárt szerkeszti, amely a kereskedelmi joggal foglalkozó szakemberek számára alapvető forrásmunka. Főbb önálló művei: *A házassági jogról, az állami anyakönyvekről és a gyermekek vallásáról szóló törvények magyarázata* (Budapest 1895); *Észrevételek a szövetségekről szóló törvényjavaslatra* (Budapest 1904). Sz. G.

Gálos Kálmán, közgazdász, szül. 1870., megh. Budapesten 1925 máj. 18. Vezérigazgatója volt az Idegenforgalmi és Utazási Vállalat R.-t.-nak, melyet ő fejlesztett naggyá üzleti érzékével és vállalkozó képességével. Több alkalommal tett nagyobb tanulmányutakat skönyvet írt az idegenforgalomról s irodalmi színvonalon álló jelentéseket szerkesztett. Gyakran kérték fel külföldi nemzetközi konferenciák vezetésére s vállalatának szervezetét a kölföldi intézmények is átvették. Harcolt a Balaton vidék fejlesztéséért és részt vett az Égisz, Nautika és Balatoni Jachtépítő R.-t. alapításában. A Táttra körül is hervadhatatlan érdemeket szerzett. Elnöke volt a Belvárosi Polgári Körnek, a Royal Vívóklubnak. 1923-ban kormányfőtanácsossá nevezték ki. s. R.

Gálszécs (*Sečovec*, Cs.-Szl.) nagyk. Zemplén vm. 3284 szlovák, magyar és német lak. A zsidó hit-

község 247 családban 1056 lelket és 205 adófizetőt számlál, akik foglalkozás szerint így oszlanak meg: 5 nagykereskedő, 95 kereskedő, 28 iparos, 7 gazdálkodó, 4 ügyvéd, 2 orvos, 1 mérnök, 2 köztisztviselő, 3 magántisztviselő, 7 tanító, 4 vállalkozó, 15 munkás, 26 egyéb. Munkanélküli 6 és közadakozásból él 32. A világháborúban 254 tagja vett részt, 17 elesett. Évi költségvetése évi 150,000 öK., szegények segélyezésére 3100 Ké., iskolára 20.000 és nyugdíjárulékra 1000 öK.-t fordít. Iskoláját 1903-ban alapította. Majd a Talmud tórával egészítette ki, amely még 1888. létesült. A két tanintézetben 6 tanerő működik, a növendékek száma 1927—28. 156-ra rúgott. Jesivája is van megfelelő könyvtárral, amelyet az Amerikába került Grossmann Lipót adományozott szülei emlékére. Intézményei: Chevra Kadisa (1890), Poale Cedek (1896), nőegylet (1912). A hitközségnek 1 temploma és 1 imaháza van. Mindkettő kétszer is leégett és létesülésüket, valamint újból való felépítésüket a hitközségi tagok áldozatkészségének köszönhetik. A G.-i *orthodox* hitközség 1884. november 16. alakult meg az 1871. október 22. kelt királyi elhatározással jóváhagyott orsz. orth. izr. szervező szabályzat alapján. Alapszabályait 1909. szept. 15. hagyták jóvá. Azóta hozzátartozik: Mígylész, Vécse, Hór, Tusatújfalu, Tusa, Szécsmező, Kincsespuszta, Parnó, Szécsudvar, Bosnica, Cáboc, Kereplye, Sztankóc, Visnyó, Bucskó, Dargov Tarnóka, Kotáj, Gerenda, Zebegnyő, Kisazar, Nagyazar, Kozma, Pelejte, Cselej, Kis- és Nagyruszka. Alapítói ismeretlenek, első rabbija Kahon Majer volt. Utána Grünvald József, Reinitz Sámuel, Krausz Izs. Áron (most nagybányai főrabbi) és Klein Sámuel. Fejlődésének legfontosabb állomása az iskola létesítése, amelyet elsősorban Friedmann Mór dr. ottani orvos és emberbarát alapítványának köszönhet. Ez egész vagyonát az iskolára hagyta azzal a feltétellel, hogy a hitközség köteles nővérét élete végéig eltartani. Fontosabb események nem akadtak a hitközség életében, azt az egy mozgalmat kivéve, amely 25 év előtt din-tóra (rabbikollégiumi döntés) alapján a kerületet elszakította az anyahitközségtől. Újabban két párt versenyez egymással a hatalomért: a chasszideus és a cionista-párt és hol az egyik, hol a másik kerül felül az előjárásban, ami lehetetlenné teszi az egyenletes elvek alapján való vezetést. A politikai fordulat itt is súlyos kérdéseket vetett felszínre, amelyek csak lassan tisztázódnak. Klein Sámuel, a hitközség utolsó rabbija 3 évvel ezelőtt meghalt és a rabbiszék azóta betöltetlen, mert a hitközség kötelezte magát, hogy özvegyének nyolc éven keresztül megadja az elhunyt rabbi összes illetményeit és nem terhelheti meg a rabbinak járó dotációval az amúgy is túlterhelt költségvetést. Vezetősége: Rottenberg József elnök, Selzer Mór gondnok, Szameth József ellenőr, Perlmanli Miksa pénztáros, Grünberger Hermann ellenőr, Valt József gondnok, Birnbaum Lázár, Alexander Simon, Neumann József, Weiszberger Adolf, Guttmann Lajos, Lefkovits Lajos, Schwarz Ignác, Winter Pinkász, Fried Manó, Grossmann Mór válaszmányi tagok. A Chevra

Kadisa elnöke Birnbaum Lázár, a Poale Cedeké Lefkovits Lajos, a nőegyleté Goldberger Ignácé és a Talmud tóráé Amsel Ernő. A tantestület Blau József igazgató, Zipser Netti, Klein Sándor, Weiszberger Henrik, Mermelstein Bernát, Glück Emanuel hitoktatók. — Ballagi Mór, a hírneves nyelvész és teológus, Ballagi Aladár történetíró édesapja G.-n született (l. o.).

Gamaliel, hat pátriárka neve. A G. név már a Bibliában is előfordul, mint a Manasse-törzs fejedelme. A talmudi korszakban Hillel családjának tagjai viselték főleg a G. nevet. Hillel unokája *I. G.* «nászi» (fejedelem) és a jeruzsálemi Nagy Szanhedrin elnöke a főpap mellett. Mint nagyatyja Hillel, úgy ő is számos törvény megalkotója s ezekben a «tikun ha-ólam», a világ megjavítása vezette őt is (*Gittin* 4. 1—3; *Jebám.* 16. 7; *Ros hasána* 2. 5). A vallási törvényhozásnál vezető szerepe volt, erre vallanak az ország különböző részeibe küldött intézkedései, melyeknek levélformájuk volt (*Szanhedrin* 11b; *Toszefta Szanhedrin* 2-6.; *Jerusalmi Szanhedrin* 18d). Rendelkezései a diaspora zsidóságára is kiterjedtek. G.-t az Új-Testamentum is említi mint farizeust és törvénytudóst, akit a nép nagyon tisztelt (*Apostolok Cselek.* 5. 34) s aki Jézus tanítványainak védelmére kelt (u. o. 38—39) G. volt a tarsusi Saul (később Pál, az egyházalapító) mestere is s Pál maga dicsekszik vele, hogy G. lábainál ült (*Apost. Cselekedetei* 22. 3). A Talmud több anekdotát jegyzett fel róla s ezek is rendkívüli tekintélyét bizonyítják; így (*Peszachim* 88b) azt olvashatjuk, hogy maga a király és királyné, I. Agrippa és Kypris keresték fel G.-t, hogy rituális kérdésben megkérdezzék véleményét. Mily nagy volt a tisztelet iránta, azt legjobban jellemzi a talmud nekrológja: «Amikor meghalt, a Tóra tisztelete alábbhagyott, s tisztaság és jámborság szüntek meg élni» (*Szóta* 15. 18). G. volt az első, aki a Rabbán címet is viselte, amely a papi hierarchia megszűntével a tudósok hierarchiájában csupán a Bész-Din legfőbb elnökét illette meg az első századokban. Nyilvánosan tanított is, de ezt csupán az említett új-testamentumi részből tudjuk, viszont arról bőszegesen ír a Talmud, hogy iskolafő, ill. törvénykezési elnök volt. G. fia a Róma elleni harcok egyik vezetője volt, unokája pedig *II. G.*, aki az első és második század fordulóján a palesztinai zsidóság feje és Jochanan ben Zakkai szellemi örököse volt. Utóbbi volt az, aki Vespasianus császárnál kieszközölte G. családjának megkímélését. Jóllehet *II. G.* is a Szanhedrin elnöke volt, a jeruzsálemi Templom elpusztítása után Jabnéba tette át székhelyét, mint az ottani iskola és Bész-Din elnöke. Nagy gondot fordítottak kortársai s maga Jochanan b. Zakkai is arra, hogy G. tekintélyét minél inkább fokozzák, ezért előbbi is alárendelte magát G.-nak, jóllehet szellemileg felette állott. Egyik tanítványa volt *II. G.*-nek Elieser ben Hyrcanos, aki sógora is lett. *II. G.* volt az, aki hivatalosan, Rómától is elismerve, először viselte a «nászi» (fejedelem), majd patriarcha címet, melyet utódai örököltek. G.-t a római kormányzó Sziriában erősítette meg méltóságában (*Szanhedrin* 11b). Rendkívül sokat tett a zsidóság belső egységének

helyreállításáért, amit nagyrészen el is ért. Ezért emelte a jabnei törvényház és akadémia tekintélyét is. Ő alatta forrottak össze a Hillel és Sámáj-féle iskolák, melyek még a Templom lerombolása után sem egyenlítették ki ellentétüket. Tekintélyének megőrzéséről a Talmud több helyen tanuskodik. Egyik legkiválóbb tanítványát, R. Josua ben Chananját megalázó vezeklésre ítélte, ellenszegülése miatt, de midőn ez megjelent előtte, átölelte és megcsókolta s így szólította meg: «Légy üdvöz, mesterem és tanítványom; mesterem a tanulásban, tanítványom abban, hogy aláveted magad akaratomnak». Intézkedései vallási és polgári ügyekben törvény erejével bírtak az egész Római Birodalom zsidósága előtt. Rövid időre lemondatták méltóságáról, de később visszahelyezték abba. A legfontosabb esemény II. G. pátriárcha életében Rómába való utazása a zsidóság nevében és érdekében. Ez útján kísérőtársai voltak R. Akiba, továbbá elnöktársa, R. Eleazár ben Azarja és Jósua ben Hemmijah. Az utazás valószínűen Domitianus császárságának utolsó éveiben történt, 95-ben s a zsidóságot fenyegető gonosz törvények elhárítására irányult. Az utazás mély nyomot hagyott a halachikus és aggadikus irodalomban is. A rómaiakkal ekkor folytatott vitái is fel vannak jegyezve. Nagyobb nézeteltérése volt azonban a keresztényekkel, akiket a Talmud *minim*-mel jelöl és sektáriusoknak tekint. G. nem ok nélkül feltette a zsidóság egységének megbontását tőlük. Igen nagy érdeme az imakönyv revíziója: ő véglegesítette a naponkénti két főima elhelyezését, ú. m. a Sémá-t és a Tizenyole Áldásmondást, melyet utóljára ő revidéált. Ugyancsak ő rendelte el annak naponként háromszori elmondását. Mély vallásossága etikájának tisztaságával párosult: «Amíg te magad szánalmat érzel mások iránt, Isten irgalommal lesz irántad, de ha nem érzel szánalmat, akkor Isten se fog könyörülni rajtad». (*Toszefta Bába Káma* 9. 30; *Jer. Bába Káma* u. o.; *Sabbat* 151a). Családjának és tudós vendégeinek megengedte a görög nyelv használatát is, jóllehet a zsidók nemzeti okból közönséges embernek ezt nem engedték meg. G. fia, Simon említi (*Szóta* 49b), hogy házukba sokan jártak «görög bölcsességet» tanulni. Mint tudós úgy a halachában, mint az exegézisben és a speciális jogban egyenlő nagyság volt kiváló kortársaival; allegóriái különösen költőiek. A Talmud több szónoklattörődékét is feljegyzi (*Szemáhot* 8.) II. G. már nem érte meg a Bar Kochba-forradalmat, csupán annak előkészítését. Országos gyász nyilvánult meg temetésén s a prozelita Aquila, G. és Akiba tanítványa emlékművet építtetett a sírján, mely a tradíció szerint azonos a Jabne mellett ma látható, de későbbi építménnyel. Az egyszerű fehér lepelben való temetést ő rendelte el, hogy a pompát megszüntesse másoknál is. G. utóda fia, I. Juda, majd ennek fia III. G. lett örökség útján. A Misna revízióját, melyet atyja, Juda patriarcha alatt kezdtek, ő alatta fejezték be. Több szép erkölcsi mondását közli a Misna (*Ábót* 2. 2–4), ezek a Tórával való foglalkozásra és a közügyekkel való törődésre vonatkoznak. Jellemző az a mondása, mely a rómaiakra vonatkozhat: «Óvakodj a kormányzattól, mert a

kormányon levők magukhoz vonzzák az embereket saját érdekükből; barátoknak tüntetik fel magukat, amíg hasznuk van belőle, de elhagyják az embert, aki szükségbe jutott». Tudományos kérdésekben való döntéseit a Talmud jegyzi fel (*Nidda* 63b, *B. Batra* 139b; *Jerus. B.* B. 10d.; *Chullin* 106a; *Ber. Berách.* 60d.) fia, II. Juda pátriárka, majd annak fia, IV. G. követte, aki a III. sz. vége felé élt. Az ő fia volt III. Juda. Ez utóbbi pátriárkák már valószínűen III. G.-óta Tibériásban éltek. Hillel leszármazottjai közül egyenes ágon Palesztinában az utolsó pátriárka volt VI. G., akit lemondattak, mert nem engedelmességet a császári rendeletnek, mely az újabb zsinagógák építését eltiltotta. Ő volt az, aki barátságos hitvitákat rendezett zsidók és keresztények közt. Emellett kiváló orvos hírében is állott s az V. sz.-beli Marcellus római orvosi író említi, hogy a lépfene orvosságát G. pátriárka találta fel. A palesztinai pátriárkátus megszűntetése császári parancsra történt; a diasporából odafizetett zsidó önkéntes adót is ekkor szüntették meg s római adóvá alakították át (426). S. R.

Irodalom. Graetz, *Geschichte der Juden* III–IV.; Schürer, *Geschichte des Volkes Isrel* (2. kiad. II.); J. Werembourg, *Essay sur l'Histoire et Géographie de la Palestine* (1867); Büchler, *Das Synhedrion in Jerusalem*; u. a., *Die Priester und der Kultus* (mindkettő a wienl rabbiseminárium értesítőjének mellékleteként); Frankl, *Darké ha-Misna*; Bacher, *Agade der Tannaiten* I–II.; Scheinín, *Die Hochschule zu Jamnia* (1878); Weiss, *Dór* III.; Halévy, *Doort ha-Risónim* II.

Gam lemar (ar.). *Az úrnak is.* Ósrégi és még ma is divó formula valamely jókívánság viszonzásaképen, különösen a roshasonói (újévi) köszöntésre.

Gam zu letovo. *Ez is javunkra van.* Náchum talmudszerző híressé vált szavajárása. Ha balszerencse érte, mindig ezzel vigasztalta magát. A szavajárása után *Nóchum is gam zu*-nak hívták. A szólásmondást még ma is használják a jiddis nyelvben és a változhatatlanba való megnyugvást fejezi ki. F. M.

Gan Eden (h.), *Paradicsom.*

Ganzfried Salamon, rabbi, szül. Ungváron 1880 körül, megh. u. o. 1886 júl. 30. A bonyhádi jesiván tanult Heller Hirschnél, azután kereskedő lett szülővárosában, de ehhez nem értve, elvesztette vagyonát és elfogadta Brezovica hitközségének meghívását a rabbiságra. Itt működött 1830–49., azután pedig szülővárosában lett dajan haláláig. Az 1869-i zsidó kongresszuson ő is egyik delegátus volt. Igen termékeny író volt s főleg a rituális joggal foglalkozott. Művei: *Péné Selómó* (Zolkiew 1846), *Tórasz Zevach* (Lemberg 1848 és Ungvár 1869), *Appirjon* (Ungvár 1864–77), *Keszev ha-Szófer* (u. o. 1871). Leghíresebb munkája a *Kucir Sulchan-Aruch* (Varsó 1870), a nagy törvénytárnak ez a praktikus kivonata egymásután tizennégyyszer jelent meg. Félmilliónál több példányban forog közkezen ez a könyv és a legolvasottabb héber könyvek közé tartozik. Többi munkája: *Oholé Sem* (u. o. 1878), a válasról, *Lechem ve-szimló*, a rituális fürdésről *Jám Slomó*. Kéziratokat és jegyzeteket hagyott hátra, azonkívül responsumokat. Dr. Bródy Heinrich (l. o.) prágai főrabbi G. unokája. S. R.

Gaóni korszak. A G. a zsidóság történetének egyik legkimagaslóbb és legfontosabb fejezete, amennyiben az amorák (l. o.) és saboreusok (l. o.) talmud-interpretálásait tovább folytatták s annak megértését híres akadémiaikon (l. *Akadémiák*) lehetővé tették. Ezeknek az akadémiaíknak feje volt a *gaón* Surában és Pumbaditában (Perzsia). A G. és ezzel kapcsolatban a gaónok ténykedése 589-től 1038-ig tartott Babiloniában, de a XII. században is fennállott még a Kelet többi részén, Szíriában, Palesztinában és Egyiptomban. Az első pumbeditai gaón volt Mar Rab Hanam (589), az utolsó a kiváló Hai gaón (1038). A gaónok elsősorban az akadémiaik rektorai voltak, akik mint tudósok a talmudszerzők műveit folytatták, azt értelmezték az amoreusok módja szerint, miután a saboreusok már a talmudszöveget megállapították. A gaón szerepe azonban több volt ennél, mert mint a törvényhozás legfőbb embere, azt a szerepet is betöltötte, amit az egykori nagy Szanhedrin av-bész-dinje, másodelnöke. A kollégium tanulmányi vezetője a Rész Kaló volt s hetven tanár felett rendelkezett. Mai felfogással nézve, ezek nem csupán teológusok és filológusok, hanem elsősorban jogtudósok voltak valamennyien s éppen azért kollégiumukat Szinhedriónnak is nevezték. A tanulmányozás alapjául szolgáló talmud-traktátust maga a gaón jelölte ki s a kialakult vitatkozásban ő maga is részt vett. Legfőbb funkciója azonban mégis az volt, hogy az egész Keletről és Nyugatról hozzá, mint a zsidóság legkiválóbb akadémiajának vezetőjéhez beérkező kérdésekre írás-válasz (l. *Responsum*) alakjában döntsön. Ezt a döntést akkor hozta, amikor a szóbanforgó kérdést megvitatta. Az adminisztráció kitűnő és pontos volt. Az írásbeli döntést az akadémia tikkára levelezte le a gaón nevében s az utóbbi aláírta azt. A gaóni *responsum*oknak ez az eredete. Némely válasz azonban egyenesen magától a gaóntól származik. Az egész év legfőbb tananyaga éppen a beérkező aktuális kérdések megvitatása volt, az évi talmudszakaszt a «Kaló hónap»-ra tartották fenn. A gaón, mint az egész keleti zsidóság legfőbb bírása nevezte ki a kerületek bírát, de ezeknek ill. Bész-dinjeiknek ítéleteit megmásíthatta. Joguk volt a talmudi döntéssel ellenkező határozatot is hozni, miután a korviszonyok mások voltak, mint a talmudszerzők idejében. Úgy a szurai, mint a pumbaditai gaónok a zsidóság legkiválóbb törvénytudósai közé tartoztak s a maguk idejében világhírű tekintélyek is; kinevezésüket a Rész Galuszótól (l. *Exilarcha*) kapták. Egyike volt a gaónoknak a híres vallásbölcész Szaádja szurai gaón is a X. sz.-ban. Egyébként a gaón teljesen független volt az exilarchától, akinél az akadémiaik vezetőségével együtt évenként letiszteltetett. Az egész keleti, perzsa uralom alatt élő zsidóságra vonatkozó határozatokat az exilarcha és a két gaón aláírásával tudatták. A szurai gaón bizonyos előnyt élvezett a pumbaditáival szemben s az exilarcha jobbján jelent meg a nyilvánosság előtt; nagyobb összejöveteleken az áldást a szurai gaón mondta s még akkor is előbb foglalt helyet, ha kollegája jóval idősebb is volt. Egyébként

levelezésében a szurai a pumbaditai gaónt nem is tekintette egyenrangú félnek s nem adta meg neki a gaón megszólítást, csupán tudományát ismerte el. A szurai gaón az exilarcha halála esetén az új megválasztásáig annak hivatalát látta el s jövedelmét élvezte. Ezt az óriási előjogot annak köszönhette, hogy eredetileg a szurai akadémia jóval kimagaslott a pumbaditai felett még az amorák (l. o.) korában, tehát jóval két századdal előbb, hogy gaónok voltak. A liturgia máig is érvényes formáját a szurai gaónok hozták létre, azonkívül a legtöbbnek nagy irodalmi működése volt s velük a pumbaditaiak nem tudták felvenni a versenyt, kivéve az utolsó két gaónt Serirát és Háit. Befolyásuk főképpen a kelet, Észak-Afrika és Spanyolország zsidóságára volt nagy. Az iskolák fenntartására a szétszóródott zsidóság mindenfelől küldött pénzt és érték tárgyakat. A XI. sz.-ban politikai viszonyok okozták a gaóni méltóság megszűnését. A gaónoknak teljesen pontos jegyzékét tudjuk úgy Szurában mint Pumbaditában egykori feljegyzésekből, különösen Serira gaónéból és Abraham ibn Daud *Szefer ha-Kabóló*-jából. Szura utolsó gaónja Samuel ha-Kohen (megh. 1034.), Pumbaditái Hai, mindkettő nagyon jelentékeny tudós volt. Az utóbbi után még rövid időre átvette a méltóságot maga az exilarcha, de pár év múlva mindkét méltóság megszűnt. Ekkor Palesztinában próbálták újra feléleszteni a gaónságot, amely a *Ros jesiva*-nak felelt meg, másrészt méltóság is volt, nem csupán iskolafő. Ezt bizonyítja az a körülmény, hogy a palesztinai gaónnál alacsonyabb rangú volt az Av-bész-din, aki a gaón jobbján ült. Salamon b. Juda-nak hívták az első palesztinai gaónt a XI. sz.-ban s családjában több nemzedéken át örökletes volt a méltóság. Maguknak a babilonai exilarcháknak a leszármazottjai törekedtek rendszerint a palesztinai gaónságra. A kereszties hadjáratok, sőt már előbb a Szeldzsuk-török invázió véget vetett, de az utolsó gaón, Maclach, áttette székhelyét Egyiptomba, Fosztatba, ahol később is jelentékeny akadémia volt s ahol maga Maimonides is működött s ahol szintén volt exilarcha is. A palesztinai és Egyiptomba átszármazott gaónok kohániták voltak s Ezrára vezették vissza családfájukat. A tradíció oly erős volt, hogy Tudelai Benjammak, a hírneves zsidó útleírónak feljegyzése szerint az iskolafőt Damaszkuszban gaónként tisztelték már akkor is, amikor a méltóság rég megszűnt. L. még *Exilarcha*. S. E.

Irodalom. Bacher Vilmos, Ein neuerschlossenes Capital aus der jüdischen Geschichte; Das Gaonat in Palestina und das Exilarchat in Aegypten, u. o., Gaon. Jew-Enc. 1904; Schechter, Saadyana (Cambridge 1903); Graetz, Geschichte der Juden v. k.; Harkavy, Responsen, der Geonim (Berlin 1887); Müller, Einleitung in die Responsen der babylonischen Geonen; Neubauer, Mediaeval Jewish Chronicles.

Gara, 1. Ákos, író, szül. Nagyváradon 1877. Jogi tanulmányokat végzett, de már gimnázista korában újságíróskodott. Ő volt az első magyar kabaré-szerző. *Három a tánc* és *Vadgalamb* c. operettjével sikereket ért el. Számos verses kötet, mesekönyv és műfordítás szerzője.

2. G. Arnold, festő, grafikus és keramikus, szül. Budapesten 1882. 1909—13 között a Kéve

művészegyestület kiállításain vett részt rajzokkal illusztrációkkal, festett porcellánokkal és néhány olajfestménnyel. Az Ernst Múzeumban 1922. gyűjteményes kiállítása volt festményeiből, valamint színes rajzaiból és rézkarcaiból. Grafikai munkái közt kiválnak illusztrációi és *Magyar Parnassus* c. kiadott rézkarcai.

F. B.

Garami Árpád, tanár, író, szül. Budapesten 1893. Magyar-, német-szakos gimnáziumi tanár. A fővárosnál és a zsidó gimnáziumban működött. Több verse jelent meg a Nyugatban, évekig munkatársa volt a Borsszem Jankónak. Könyvei: *Gyötrődő szerelmes tavasz* (Versek); *Szerelmem örültjei* és *Kokott, vagy úrinő* c. regények, melyeket erotikus témájuk miatt az ügyesség elközbott.

V. A.

Gárdos, I. Aladár, szobrász, szül. Budapesten 1878. Az iparművészeti iskolán tanult, Budapesten, azután Münchenben és Párisban végzett tanulmányokat. A zalaiznai *Lukács Béla* szoborpályázaton tünt föl (1903), mint az első díj nyertese (1904). *Hajléktalanok* nagy szoborcsoportjával a Rudies-díjat nyerte el (1906). Időnként főleg férfi és női akt-szobrokat és arcképszobrokat állított ki a Múcsarnokban. A Benczúr Társaság tagja, melynek 1923. és 1927-iki kiállításain részt vett a Nemzeti Szalonban. Egyéb emlékszoobrai még: a sátoraljaujhelyi *Kossuth-szobor* (1911), melyre szintén pályázat útján nyert megbízást, továbbá a még 1912. pályadíjat nyert miskolci *Deák-szobor*, mely a háború után elkészült első nagyszabású bronzszobor volt.

F. B.

G. Mariska, író, szül. Nagybercsényen 1885. Mint munkásnő és szociálista agitátor kezdte pályáját, majd szerkesztette a Nőmunkást. Tárcait, regényeit, melyek főleg a Népszavában jelentek meg, erős szociálista tendencia jellemzi. Önálló műve: *Az igazság az élet*.

Gärtner Nándor, festő, szül. Rákospalotán 1902. Középkolai tanulmányai után Párisban az École des Beaux-Arts-on tanult, hol 1924. akadémiai díjat nyert. Budapesten kiállított a Szinyei Merse Társaság fiataljainak tavaszi szalonján (1927, 1928) egy pár arcképtanulmányt, többi között egy önarcképet, melyet a Társaság megvásárolt, egy enteriört (*Szegény szoba*) és csendéletet, továbbá a Múcsarnok 1927-iki őszi tárlatán (*Olasz férfi*).

F. B.

Garvay Andor*, hirlapíró és színműró, szül. Máramaroszigeten 1875., megh. Amerikában 1927. Évekig az Egyetértés, majd Az Ujság belső munkatársa volt. A világháború előtt Amerikába költözött és eleinte Newyorkban magyar lapoknál működött, majd hosszabb ideig gyári munkás volt. Cikkeiben a szegények és elnyomottak életét festette erős szociális érzéssel. Színművei a szenvedélyek kiélezett összeütköztetésével és csattanós felvonásvégekkel nagy hatást keltettek. Több egyfelvonásosán kívül egész estét betöltő színművei: *A pénz* (1908. Vigszínház); *A becstelenség* (1910. Nemzeti Színház); *Bent az erdőben* (1913. Budai Színkör).

Sz. G.

Garzó (Berthold) Bertalan*, festő, szül. Ungváron 1882. A Múcsarnok 1907-iki tavaszi kiállításán állított ki először. Két ízben nyerte el az Esterházy vízfestmény díjat (*Esteli munka*

1907; *Olvásó leány* 1917). 1906 óta kiállítója a Nemzeti Szalonnak is. Leginkább vízfestményekkel: tájképekkel, virág- és gyümölcses csendéletekkel, ritkábban figurális képekkel, továbbá rézkarccokkal szerepel. *Konyhában* c. vízfestményét I. Ferenc József vette meg (1907).

F. B.

Gáspár, I. Artúr*, volt h. államtitkár, közgazdász, szül. Budapesten 1876. Egyetemi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte s miután jogi doktorátust tett, újságírói pályára lépett. Sokáig a Magyar Hirlap belső munkatársa volt, majd 1906. a koalíciós kormány alatt a belügyminisztériumban volt miniszteri titkár, majd osztálytanácsos, később pedig a külügyminisztérium szolgálatába osztották be ugyanolyan minőségben. A proletárdiktatura bukása után 1919. h. államtitkárrá nevezték ki s mint ilyen ment nyugalomba. Azóta az Angol-Magyar Bank egyik igazgatója. Számos közgazdasági tanulmányt és cikket írt.

G. Bernát, műfordító, szül. Tiszalökön (Szabolcs vm.) 1867 márc. 21. Iskolákat nem végzett, hanem autodidaktikus úton tanult. Társadalmi kérdésekről számos cikket írt különböző lapokban. A Kossuth-irodalom szempontjából jelentősek idevágó nagyobb tanulmányai: *A művelt külföld nagyjának véleménye Kossuthról* és *Kossuth Lajos angolországi és amerikai beszédeiről* (Régi oklevelek és okiratok tára). Lefordította Kossuth Lajos összes angolországi és amerikai beszédeit magyarra. Lefordította Madách *Az ember tragédiáját* angol nyelvre, azonkívül mintegy 600 magyar népdalt ugyancsak angolra. Számos magyar népdalt fordított még francia és jiddis nyelvre is. Több pedagógiai találmánya van. Megjelent könyve: *A francia igeragozás elmélete* (1907).

V. A.

G. Endre, esztétikus és műfordító, szül. 1894. Könyvvalakban megjelent művei: *Kassák Lajos, az ember és a költő*; *Walt Withman* versei (fordítás); *Ovidius: A szerelem művésze* (ford.); *Lajos Kassák: Gedichte*.

G. Ferenc*, orvos és utazó, szül. Szilágyosomlyón 1862, megh. Budapesten 1923 júl. 12. (Üngyilkos lett.) A bécsi egyetemen tanult s a haditengerészet szolgálatába állott. Hét évig mint fregatta-orvos működött, majd kereskedelmi hajókon, mint hajóorvos több alkalommal bejárta az öt világrészt. Később Budapesten telepedett le s 1907. a kereskedelmi minisztériumban volt az áll. munkásbiztosító hivatal orvosi referense, majd a Ferenc József keresk. kórház kormánybiztos. Nagy utazásait s ezeken szerzett észrevételeit díszes és élénk színekben írt munkákban tette közzé. Ezek úgy szép leírásuk, mint népszerűen elbeszélte tudományos tartalmuk miatt keresett olvasmányivá váltak a közönségnek. Önállóan megjelent nagyobb munkái: *Negyvenezer mértföld vitorlával és gőzzel* (1892); *Hét év a tengeren* (1903); *A tengerészet lovagkora* (1905); *A Föld körül* (6 díszes köt., 1908); *A fehér ember útja* (1911); *Tengereken szigeteken* (1913).

Sz. G.

G. Gyula, publicista, szül. Nagyváradon 1873 márc. 28. Ügyvédi vizsgát tett, majd szerkesztője lett a Szilágyság c. lapnak és munka-

társa a Jogtudományi Közlönynek. Bihar vm.-ben volt közigazgatási bizottsági tag és a munkapárt-nak elnöke. Jelenleg az erdélyi Magyar Párt ügyvezető alelnöke és vármegyei tanácsos. Sz. I.

Gáspárné Dávid Margit, írónő, szül. Budapesten 1887. A tanítónőképző elvégzése után főképpen az ifjúsági irodalom terén működött. 1919 óta a Pester Lloyd belső munkatársa. Ifjúsági könyvei: *Huncut Böske kalandjai*; *A huncut kölyök Pesten*; *Csöppike Párisban*. Egyéb munkái: *Liselotte* (regény 1917); *Pesti dámák* (regény 1919); *Szerelmek városa* (Regény 1926); *Máglyahalál* (Regény 1927). *A divat története* c. kétkötetes erkölcs-történeti művét (1922) dícsérettel tüntette ki a Magyar Tudományos Akadémia. Sz. G.

Géber Ede, egyetemi orvostanár, szül. Körmenen 1841., megh. Kolozsvárott 1891. Az első zsidóvallású egyetemi tanár. Teljesen szegény családból származott, Bécsben tanult s a bécsi egyetemen Hebra, Siegmund, Zeissl tanárok kedvence tanítványa volt. Az Allgemeines Krankenhaus orvosa lett s főként bőrgyógyászat-tal és bujakórral foglalkozott. Osztrák ösztöndíjjal beutazta Egyiptomot, Kis-Ázsiát. Hívták Grácba, Innsbruckba egyetemi tanárnak, ő azonban Trefort miniszter ajánlatát fogadta el és 1874. kolozsvári rendkívüli, majd rendes tanár. 1887. pedig rektor lett. A bőrbajok európai híru specialistája volt. Tanulmányai a magyar és német szakajtóban jelentek meg. T. Zs.

Gebrocks (j.) Beapritott. A peszachi főzetekben a befőtt pászkaliszt. A használata tilos, mert az alatt a gyanu alatt áll, hogy egy atómya főzés alatt megkelhetett. A szigorú ritus szerint élők nem is használnak finomra örölt pászkalisztet a peszach hét napja alatt, csak a nyolcadik napon engedik meg maguknak. Olyan meszszire mennek ebben a szigorúságban, hogy a pászkalisztet külön edényben tartják és a család-apa a széder estén csak smire-maceszt (l. o.) eszik, mert azt a legszigorúbb óvórendszabályok mellett készítik. F. M.

Gedel, rabbi. Hittudós hírében állott a XIV. század első felében, de életéről mindössze annyit tudunk, hogy Sopronból, ahonnan származott, 1450 körül Brünnbe akart elköltözni.

Gedő Lipót, festő és rajzoló, szül. Turkevén 1887. 1914-ben főleg figurális tanulmányokból kisebb gyűjteményes kiállítása volt a Művész-házban. A háború után a bécsi képes lapok és napilapok egyik legnépszerűbb arckép és karikatúra-rajzolója lett. 1928-ban gyűjteményes kiállítást rendezett Zágrábban. Olajfestményein, melyek a bibliából is merítenek tárgyat, leginkább kompozicionális tehetsége jut érvényre. Hagada-illusztrációkat is készített. Karikatúrái *Száz színész egy sorban* címen jelentek meg. F. B.

Gehenem, héberül: Gé-Hinom. I. *Pokol*.

Geiger I., Mór, zeneszerző, szül. Szabadkán 1851. Írt több nyitányt, zenekari művet, továbbá keringőket: *Noblesse oblige* (1883), *Fantasie sur melodies Hebraïques* (1834).

2. **G. Richárd**, részvénytársasági vezérigazgató, filmparos, szül. Budapesten 1889. 1916-ban a budapesti Star-filmgyár r.-t. vezérigazgatója

lett. A magyar filmgyártás lelkes híve és előharcosa. A kormányzó 1927. kormányfőtanácsossá nevezte ki. Az Országos Magyar Mozgóképipari Egyesületnek 1922 óta a Magyar Filmklub társelnöke. R. I.

3. **G. Richárd**, festő és grafikus, szül. Bécsben 1870. magyar szülőktől. 1893-ban Budapestre költözött és azóta itt él. Bécsben, majd Párisban tanult. Különösen mint grafikus vált ismertté. Illusztrálta *Andersen meséi* (1922), *Münchhausen kalandjai* (1922), *Vörösmarty összes költői művei* (1907) c. munkákat. Ő tervezte az Izs. Siketnémák Orsz. Intézetének jelvényét (1917). A Múcsarnoknak 1913 óta állandó kiállítója. Arcképeket, aktokat és zsáneralakokat fest. F. B.

Genesi Samu ügyvéd, szül. Gesztelyen (Zemplén vm.) 1853., megh. Miskolcon 1919. Országos híru ügyvéd, jogtudós és politikus volt. Miskolc város közéletének vezető embere. Két cikluson keresztül a miskolci izraelita hitközség elnöke volt. Elnökségéhez fűződik a miskolci új zsidó templom és a monumentális izraelita elemi iskola felépítése. A miskolci szabadelvű-párt elnöke is volt. A közélet terén kifejtett hasznos működéséért 1912. a vaskorona-rend harmadik osztályával tüntették ki. Nevéről Miskolc városa utcát nevezett el.

Gelilo, (h.) vulgo: *gelile*. A tóratekeres össze-szavarássának és felöltöztetésének szertartása. A Tóra felolvasásának befejezése után, mikor a hagbóhó (felemelés) megtörtént, a község egyik tagja a tekereset össze-szavarája és felöltözteti. Ezt az istentiszteleti szolgálatot nem tizenhárom-évesifjú is teljesítheti.

Geller Mór, pedagógus, szül. Bánban (Trencsén vm.) 1825., megh. Budapesten 1886., mint az orthodox-iskola igazgatója. Szerkesztette a *Neue Jüdische Zeitung*-ot. Művei: *Talmud-Schatz*; *Tragmente aus dem babilonischen Talmud*; *Ein Familienbuch für das jüdische Haus*. (Budapest 1880.).

Gelléri Mór, közgazdász és publicista, szül. Apátfalván 1854. jan. 14., megh. Budapesten 1915. szept. 1. Szegeden járt gimnáziumba, majd a fővárosba kerülve az Orsz. Iparegyesület tisztviselője, egyszersmind iparügyi író lett. 1872-től kezdve az Iparosszövetség lapját, a *Heti Postát*, 1873. a *Kézműiparosok Lapját*, 1876. Szegeden az *Alföldi Iparlapot* szerkesztette és titkára volt a szegedi iparkiallításnak. 1879-ben megalapította a *Magyar Ipar és Kereskedelmi Lapot*, majd a *Magyar Iparosok Lapját*, aztán mint az Orsz. Iparegyesület titkára a *Magyar Ipart*. Miután az 1881. orsz. nőiparkiallítást és a Kereskedelmi Múzeum megvalósítását előkészítette, a milleniumi kiállítás titkárává s az Orsz. Iparegyesület igazgatójának nevezték ki. Elnöke volt a Magyar Szakíróknak, a magyarorsz. szabadkőművespáholyok főtitkára és lapjuknak, a *Keletnek* 26 éven át szerkesztője volt. Mint szabadkőműves egyik alapítója volt a *Demokrácia-páholy*nak és örökös tiszteletbeli főtitkára a magyarországi szimbolikus nagypáholyoknak. A III. osztályú vaskorona-rend és számos külföldi rendjel tulajdonosa volt. Erdemei elismeréséül királyi tanácsosi címet kapott. Önállóan megjelent művei: *A magyar ipar úttörői* (1887); *Ötven év a*

magyar ipar történetéből (1892); Magyar mil-lénium (1896); Az ezeréves Magyarország mult-járól és jelenéről (1896); Szociális napikérdé-sek (1902); Egy amerikai világkiállítás körü-l (1904); Ipartörténeti vázlatok (1906); Az újabb ipari mozgalmak köréből (1910); Újabb modern kiállítások (1900); Szociális problémák (1910); Régi irások és újak (1910); Hetven év a magyar ipar történetéből (1912), mely egyszersmind az Orsz. Iparegyesület történetét is adja. Sz. G.

Gellért, I. Lajos, színész és író, szül. 1888. Részt vett a Thalia kör csoportosult fiatal színé-szek mozgalmában. Később több budapesti szín-házban lépett fel. Emlékezetes alakítást nyújtott a Madách Színházban bemutatott Karinthy: *Hol-nap reggel* c. darabjában és jóval később a *Di-buk* c. színmű egyik főszerepében. G. több re-gényt írt, amelyek könyvalakban is megjelentek.

2. **G. Oszkár***, költő és író, szül. 1882. 1920 óta a Nyugat c. folyóirat társszerkesztője. Az új magyar líra legdekadenciamentesebb költője. Harmóniában él a renddel, az egészséggel, az ál-talános emberivel. Pedig nagyszámú erotikus verseiben feljegyez megdöbbentő indulatokat is, de a legmerészebb leleplezéseket is a jóútonjáró ember nemes biztonságával mondja el. Költé-szetébe, melynek azelőtt gyakran volt tárgya a szerelmi élet, az utóbbi időben mind nagyobb ter-jelelemben vonulnak be a háborús és forradalmi évek erkölcsi problémái. Olyan korban, mely-csak a sejtetést szerette, ő a szabatos, puritán ki-mondás varázsával hatott. Sajátos verselésében a szabadvers rugalmasságának és a kötöttvers dallamosságának szépsége egyesül. Verses köte-tei: *A Deltánál*, *Ofélia térdein*, *Rubens asszo-nya*, *Testvérbánat csillaga*, *Velem vagytok*, *Az utolsó dalért*. Egyre fejlődik és egyre népszerűbb. A forradalom után a Károlyi-éra alatt a miniszter-elnöki sajtóiroda élére került. K. A.

Gemar chaszimo tóvó. (Kívánok) végle-ges jó megpecsételést. Jomkippuri és hósánó rabbói (sátoros-ünnep hetedik napja) köszöntés.

Gemátrió (geometria). A kabbalisztikus bib-liaértelmezésnek az a módszere, amely a szava-kat nem csak nyelvbéli jelentéseik szerint érté-keli, de a betűik számértéke is, miután a héber betűk számértékkel is bírnak. A betűket e mód-szer alapján összeadják, vagy más számtani mű-veletet végeznek velük és a nyert számmal feje-zik ki a bibliai vers szimbolikus jelentését. Sok-szor egészen meglepő filozofémákat hoznak ki egy versből a G. segítségével. F. M.

Gemilusz chászódím, I. Jótékonyság.

Gemoró toszófosz (gemóre tojszjesz). A Talmud szövege a hozzátartozó toszafot kom-mentárral.

Genédem, I. Gan Éden.

Genévasz daasz (h). Lelki tolvajlás. Ez alatt olyan beszédet értenek, amelynek az a célja, hogy a hallgatóban hamis feltevéseket idézzon elő a beszélő javára. Tehát olyan beszédet is, amellyel hálára, vagy jóindulatra bírja a beszélő a hallgatót, holott ezt nem érdemelte meg. Ha valaki vendégül hív meg valakit, mert arra szá-mít, hogy az úgysem fogadja el a meghívást, akkor a lelki tolvajlás bűnébe esik, mert meglopta

a másik értelmét. Ugyanez áll rabbinikus fel-fogás szerint arra is, aki a kereskedőnél érdek-lődik az áru iránt és benne a vásárlás reményét kelti, mikor nincs is szándékában, hogy az árut megvegye. F. M.

Gépelech, (j.) a német Gabel kicsinyelt for-májának többszámú alakja hibrid képzéssel. A köznyelv azokat a villácskákat, vagy fa-ágacsákat érti alatta, amelyeket a halottak ujjai közé tesznek, bot vagy mankó helyett, a feltámadás idejére. A naiv néphit így oldja meg a feltámadás fizikai nehézségeinek problémáját, de a szokás mégis tiszteletet érdemel, mert a feltá-madásban való rendithetlen hitet fejezi ki szim-bolikusan. F. M.

Gér, a prozelita héber neve, azé, ki nem a zsidó vallásba született, hanem azt felveszi. Lényeges formai kritériuma nőknél a rituális fürdő (l. *Mikve*), férfiaknál ezt megelőzően a circumcisió (l. o.). A nemzsidó férfi és a nem-zsidó nő, ha a feltételeknek alávetette magát, teljes jogú zsidóvá válik. Csak a kohaniták-kal való összeházasodásra nem terjed ki ez a teljes egyenlősége, mert a kohanita, akit az örök-lött felfogás a keveretlen zsidóvér továbbzár-maztatására kötelez, nem vehet el nemzsidó szár-mazású nőt, még ha az zsidó hitre is tért. A zsidó hitre tért nőt *gijoresz*-nek nevezik. Minden zsidó hitre tért férfi és nő héber nevet kap és apai né-vül Abrahám pátriárka nevét nyeri, mert nem-zsidó apjának neve nem használható a zsinagó-gában. A vegyes házasságoknál a zsidó vallási jog szerint mindig az anya vallása mérvadó s így sokakra vonatkozik a prozelita-szabály. A prozelita gyermeke, ha már a szülő áttérése után született, a zsidóvérből származóval min-denben egyenlő. F. D.

Geréb József, klassz. filológus, tanár, szül. Szabadkán 1861 máj. 1. A budapesti egyetemen tanult; majd állami ösztöndíjon Berlinben, Mün-chenben és Párisban tanulmányozta tovább az ókori irodalmakat és művészeteket. Több ízben beutazta Olaszországot, 1902. pedig Dörpfeld vezetése mellett Görögországot és az Ioni szi-geteket. Előbb Losoncon. majd 1896 óta a gya-korló főgimnáziumban működött, mint c. igaz-gató 1920-ig, amikor nyugalomba vonult s azóta a zsidó leánygimnáziumban tanít. Írt több kitűnő latin és görög nyelvű tankönyvet s egyik fő-munkatársa volt az Ókori Lexikonnak. Nagyobb önállóan megjelent művei: *Aristoteles Poéti-kája* (1891); *Görög vallás és művészet* (1891); *Herodotos történeti könyvei* (1892—94. A Magy. Tud. Akadémia kiadásában. Ez az első teljes ma-gyar Herodotos); *Olympos. Görög-római mytho-logia* (1893); *Szemelvények Herodotos, Xeno-phon és Plato műveiből* (3. kiad., 1908); *A ró-maiak története* (a Marcali-féle Nagy Képes Világtörténet III. kötete); *Szemelvények Hero-dotos történeti könyveiből* (4. kiad., 1910); *Klasszikus-világ és modern műveltség* (1907., 2. kiad. 1919); *A római kultúra legjelentősebb vonásai* (1907); *A görög szellem Európa kultú-rájában* (1921). Ezenkívül lefordította Epiktetos Eucheiriduszát *Epiktetos, az erkölcsi élet kis tükre* címen. Sz. G.

Gergely, 1. Győző, író és újságíró, szül. 1877. Egyideig szerkesztette a *Független Szemle* c. folyóiratot. Önálló kötete *Éjszakák* c. novelláskönyve (1902). Belmunkatársa a *Népszavának*, ahol számos novellája és essayje jelent meg. Jelles műfordító. Főképen francia írókat ültetett át magyarra. Sz. G.

2. **G. Jenő** orvos, szül. Budapesten 1889 jan. 31. Egyetemi tanulmányait u. o. végezte. 1912—1926-ig az Erzsébet királyné tüdőszanatóriumában működött előbb mint asszisztens, majd mint osztályvezető főorvos. 1928 óta a Mártonhegyi tüdőszanatórium igazgató-főorvosa. Az Orvostudományi Szemle tuberkulózis rovatának szerkesztője. Magyar és külföldi szaklapokban a tuberkulózis kórtanával és kezelésével foglalkozó számos cikke jelent meg. Nagyobb tanulmányai: *A tüdőgümőkór sebészeti kezelése* (Winternitz Arnold orvostanárral együtt), *Tuberkulózis és idegrendszer*. Sajtó alatt levő könyve: *A tüdőbetegségek műtéti kezelése*. V. A.

3. **G. Sándor**, író, szül. 1896. Regényeiben és elbeszéléseiben a proletariátus nyomorát festi erős szociális érzékkel. A világháborúban gázmérgeztől megvakult és csak évek után operációval nyerte vissza szemevilágát. Akkor kezdett írni. Munkái: *Sivatag* (elbeszélések, 1923); *Béke* (regény, 1924); *Ezerholdak partján* (regény, 1925); *Achrem Fickó csodálatos élete* (regény, 1925); *Játszik az utca* (elbeszélések, 1926); *Hidat vernek* (regény, 1927).

Germanus Gyula*, filológus, egyetemi tanár, szül. Budapesten 1884. Az egyetemet Bécsben és Lipcsében végezte és hosszabb ideig tartózkodott Angliában. 1912-ben kinevezték a török és az élő arab nyelv tanárává, 1920. pedig a Közgazdaságtani Egyetem Keleti Intézetében az élő keleti nyelvek és kultúrák történetének tanára. Számos tanulmánya jelent meg folyóiratokban. Írt több nyelvkönyvet, többek közt egy török nyelvtant is. Főbb tanulmányai és önállóan megjelent munkái: *Az oszmán állam megalkakulása*; *Az arab kereszténység*; *A XVII. századi török céhek*; *Az oszmán versirodalom*; *Turán*; *A föld és faj hatása a történelemben*; *Az iszlám kultúrtörténete*; *Török történelmi forrástan*. S. R.

Gerő, 1. Attila, író, szül. Nagyváradon 1870 jún. 1., megh. Budapesten 1916 okt. 8. Szülővárosában és Bécsben tanult s újságírói pályáját a Nagyvárad-nál kezdte, majd a fővárosi napilapokban és az *Egyenlőségben* folytatta. Lefordította Zola *Pascal orvosát* és *A három várost*, továbbá Daudet és R. Voss több regényét is, részben nejevel *Cserhalmi Irén* írónővel. Szerkesztette a *Külföld. Hasznos Tanácsadó* és a *Család* c. szépirodalmi lapokat. Önállóan megjelent kötetei: *Pálmák* (versek, 1892); *Mámor* (u. a., 1905); *Szerelmes zsoltárok* (u. a., 1906). Sz. G.

2. **G. Károly**, népszínműíró, szül. Hévízgyörkön (Pest vm.) 1856 okt. 18., megh. Budapesten 1904 okt. 30. Előbb jogot tanult, de korán elkezdett népszínműveket írni. Az 1883. a Népszínházban előadott *Turi Borcsa* c. darabjának sikere azután végkép eltérítették pályájától s

előbb a Népszínháznak, majd a Nemzeti Színháznak lett a titkára. Később a Városi Villamos Vasút titkára volt, amidőn betegsége miatt az irodalmat már nem művelhette. Darabjait egyenesen Blaha Lujza számára írta és néhányuk közülük igen nagy és tartós sikere volt. Ilyenek: *A vadgalamb* (1885), melyet a Népszínházban és a *Próbaházasság* (1893) c. énekes népszínmű, melyet u. o. adtak elő, míg legsikerültebb darabját *Az eladó leányt* (1888) a Nemzeti Színház adta elő és az Akadémia a Teleki-jutalommal tüntette ki. Sz. G.

3. **G. Lajos**, hírlapíró, szül. Aszódon 1864 jan. 1. Nagyon fiatal korában lépett az újságírói pályára, már 1881. a *Pesti Napló* munkatársa lett, később a *Budapesti Hirlaphoz* került, ahol hosszú ideig dolgozott. *Napról-napra* (1891) c. verses és *Szegények* (1892) c. novellás kötetét a sajtó nagy elismeréssel fogadta. Sz. G.

4. **G. Ödön**, műkritikus, publicista, regényíró, szül. Pécsen 1863. Miután Budapesten elvégezte a Műegyetemet, több évig mérnöki gyakorlatot folytatott, majd hírlapíró lett. 1886-ban a *Budapesti Újság* művészeti és zenekritikusa. 1891-ben többedmagával megalapította az *Élet* c. szemlét, amely a radikális modernség hirdetője volt a kultúra egész terén. 1891-ben a *Magyar Újság* kritikusa és segédszerkesztője. 1893—1899-ig a *Pesti Napló*, a *Pesti Hirlap* és az *Esti Újság* politikai, társadalmi, művészeti és irodalmi cikke- és tárcáírója, valamint színházi kritikusa. 1910. a *Világ* napilapegyik megalapítója, főszerkesztője és vezércikkírója. 1912-ben a *Tolnai Világlexikona* szerkesztője lett, majd több esztendeig cikkeket és tárcákat írt a legjelentékenyebb budapesti napilapokba és folyóiratokba. 1919 óta a *Pester Lloyd* vezércikkírója és művészeti rovatának szerkesztője. Az *Egyenlőségnek* 1882. Bogdányi Mór szerkesztése alatt állandó munkatársa volt. Számos cikket és tanulmányt írt aktuális zsidó társadalmi és művészeti kérdésekről. Résztvett az IMIT megalapításában. Több cikke jelent meg az IMIT Évkönyveiben. Mint a Budai Izraelita Hitközség kultúrelőjárója, megszervezte a kultúrestélyek intézményét. A zsidó tudományok művelésére alakult Jehuda Halévi Társaság egyik igazgatója. Szakfolyóiratokban közgazdasági publicisztikai tevékenységet is fejtett ki. Negyven év óta vezető szerepe van a magyar művészeti kritikában. A Lechner Ödön Társaság elnök-igazgatója és sok művészeti társaság vezető tagja. A Művészetben, a Magyar Művészetben, a Házban, az Iparművészetben, valamint irodalmi folyóiratokban megjelent terjedelmes és értékes tanulmányokat írt a legkiválóbb magyar művészekről. Önállóan megjelent művei: *Az én fővárosom* (képek Budapest életéről és lelkéről, 1891); *Egyének* (novellák, 1895); *Finomháza* (elbeszélés, 1902); *Férjénél*; *A béna* (elbeszélések, 1904); *Két világlan* (regény 1905); *Tegnaptól máig* (A magyar festőművészet multjáról); *Modern magyar festőművészet*; *A festőművészet remekai*; *Székely Bertalan*. Sz. G.

Gerson József, rabbi, szül. Losoncon (Nógrád vm.) 1891 okt. 5. 1907—1917-ig volt a buda-

pesti Rabbiképző növendéke. Közben egy évig a breslauer Jüdisch-Theologisches Seminar hallgatója. 1916-ban avatták bölcészdoktorrá Budapesten, 1918. pedig rabbivá. 1918-ban rabbivá választotta meg a szabadkai hitközség. ahol most mint annak főrabbija működik. *Juszuf al Baszir kitab al Muchtavi* c. munkája Budapesten jelent meg, 1916. F. D.

Gerstl Ignác, rabbi, szül. Berzevicén (Sáros vm.) 1879 okt. 12., megh. 1917. 1899—1909-ig volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1908-ban avatták bölcészdoktorrá Budapesten, 1910. rabbivá választották Nagyszentmiklóson, ahol haláláig működött. Műve. *Izsák Aráma* (1909). F. D.

Gerusin. (h.) Válás l. *Válólevél.*

Gésem benschen (gesem), esőért való fohászkodás semini aceresz napján a muszáfban. (Az előimádkozó fehér köntösben [kittli] végzi a szertartást, a Tóra-szekrényt fehér kárpit takarja ilyenkor.)

Get. A valólevél héber neve l. *Válólevél.*

Gettó, helyesebben *Ghetto*, a zsidók kényszer-tartózkodási helye a városokban a közép- és újkor idején, felszabadulásukig, ill. állampolgári jogaik elnyerése koráig. A G. kifejezést, bár a zsidóklakta városrészekre máig is alkalmazzák, egyáltalán nem azonos ezekkel a zsidó városnegyedekkel, amelyek máig megvannak p. o. Pozsonyban, Lengyelországban, Amszterdamban, főleg Londonban és Newyorkban s számos helyen, mert az eredeti G. fő ismertetőjele éppen a kényszerített és kizárólagos ottlakás s az azzal járó hatósági vagy állami intézkedés, amely szerint az illető város zsidói csupán és kizárólag ott lakhattak, onnan naplemente után a reggeli forgalom kezdetéig nem távozhattak. A G. kapuit a hatóság kívülről bezárta, annak kulcsait magánál tartotta s annak őrzésére és ellenőrzésére közeget rendelt. Ennélfogva a G.-t úgy kell tekinteni, mint nem csupán a zsidókat elkülönítő kényszer-letelepedési helyeket, hanem sok esetben, mint a zsidók által is kívánt és kért védelmi intézkedést, melynek megalázó és jogfosztó jellege mellett több előnye is volt. Mindezeket a G.-k vázlatos története igazolja. A G. elnevezés Olaszországból származik, de annak eredete máig sem állapítható meg teljes határozottsággal. Egyik vélemény szerint a latin *Judaica*, vagyis a zsidóktól lakott városrész régies olasz kiejtésének, a *Giudecca*-nak elferdítéséből, mások szerint a *gettare* vagy *gietto* szóból származik, de mindkettőnek súlyosan ellentmond az a tény, hogy éppen az olasz nyelv, amelyből a G. szó származik, kezdettől fogva máig, csökönnyösen *gh*-val írja a G.-t. Van vélemény, amely szerint a héber «get» szót, amely elválasztást jelent, a zsidók maguktól kezdték használni, viszont valószínűtlenné teszi e feltevést az a körülmény, hogy egy elenyésző minoritás sohasem tudta volna azt általánosan elterjedté tenni. Mégis e feltevés sem állhat a többi mögött. A G. kifejezés használata oklevelekben először 1090. merül fel és pedig Velencében és a délolaszországi Salernóban, ahol először volt intézményes G., viszont — ha más néven is — Prágában már a X. sz.-ban megvolt, később pedig mindenütt, Német- és Magyarorszá-

gon csakúgy, mint Itáliában, Lengyelországban, Francia- és Angolországban. Spanyol területen eredetileg egyáltalában nem volt G., csakúgy, mint Délfranciaországban sem, hanem zsidóklakta városnegyedek voltak, de nem kényszerlakással és kapuval. Csupán a XV. sz. elején lesz intézményes Castiliában a G. «*Juderia*» néven s ezek létesítése Paulus de Santa Maria burgosi püspök és castilii kancellár (eredetileg Salomo ha-Lévi burgosi rabbi) intézkedésére jött létre Toledóban és más városokban. Ezek közül a toledói teljes egészében máig megvan, azonban a két nagy zsinagóga a város egészen más helyein van, mert korábban létesült. A tipikus G.-k jellemző tulajdonsága volt, hogy rendszerint a tenger vagy folyók kiöntése közelében, egészségtelen, mocsaras helyen épültek (p. o. Velence, Nápoly, Salerno, Róma, Prága), gyakran közvetlenül a székesegyház körüli mellékutcákban, mely utóbbira számos olasz- és németországi G. és későbbi «zsidó-utca» nyújt bizonyítékot. Magyarországon is Pozsony, Esztergom, Székesfehérvár eredeti zsidó-utcai a székesegyház közelében voltak. Ez utóbbinak oka a zsidók védelme a püspökök részéről, melynek sok esetben hasznát vették, másrészt viszont a G. lakói adóval tartoztak a védelméért. Nagyhírű volt Magyarországon a budai zsidó-utca (l. o.) már a XV. sz.-ban, amikor a mai Zsigmond-utcát (Budától Óbudáig) nevezték így. Pozsonyban a dóm és a Várhegy közti utcákon terült el a G., mely a legújabb időkig megmaradt. Egyik legjelentékenyebb G. volt Magyarországon évszázadokon át a máig épségben meglevő kismartoni, amely jólétről is tanuskodik, de Nagymartonnak, Nyitrának és Nagyszombatnak is megvoltak a maguk G.-i. A pozsonyi G. fekvése, kiterjedése és építészeti jellegzetessége miatt még ma is érdekes látványosság, noha már nagyrészt elpusztította az emlékezetes tűzvész. A budai G.-nak ma már csak az emlékezete áll fenn, jóllehet a XV. sz. végén négyszer vagy hatszor annyi zsidó élt Budán, mint Pozsonyban, vagy akár Székesfehérváron, vagy Sopronban, ahol a XV. sz. közepéig tekintélyesebb és valószínűleg nagyobb zsidó községek voltak. A budai G.-ról nevezetes egy német röpiratban foglalt adat, amely közvetlenül a mohácsi vész után jelent meg. A névtelen szerző elbeszéli, hogy a törökök, mikor a védtelen fővárost elfoglalták, erős ellentállásra találtak a zsidó-utcánál, amely külön falakkal és erődítésekkel volt ellátva. Szulejmán sokáig ostromlatta ezt az erődöt, miközben harmadfélezer embert vesztett. Végre aztán ágyúkkal szétlővette az erődítéseket és az utcában minden élő felkoncoltatott. Ez a hírségtelenül hamis, noha még két helyen találkozni vele, egy későbbi német krónikásnál és I. Ferdinánd Budán megfordult követének, Spieshammer (Cuspinianus) János Bécsben tartott nyilvános beszédében. A tények gyanánt mindenestre csak a budai zsidó-utcának, a G.-nak megerősített falairól szóló híreket lehet elfogadni és ami ezen kívül is köztudomású, hogy a zsidók akkoriban zsoldos katonaságot tartottak. A zsidóknak a törökökkel vívott harca és a zsidók felkoncolása nem felel meg a történelmi igaz-

ságnak. Bécsben, ahol az egész középkoron át laktak zsidók, csupán 1570. létesült a G. s bár a zsidók azt a város területén kívül akarták felépíteni, a hatóság a dóm és a Duna közti részen telepítette le őket, azzal a rendkívül jellemző megokolással, mely a G. s általában az európai zsidóság történetének megértésénél igen fontos, «hogy meg ne szökjenek». Ez azt jelenti, hogy a városoknak a kereskedelem és bizonyos iparágak miatt is (p. o. aranyművesség) kimondottan szűkségük volt a zsidókra, de városi polgári jogot mégis vonakodtak nekik megadni. Sok helyen a G.-t könnyörtelenül építették fel s ebben is különbözik az a zsidóktól lakott városnegyedektől, amelyek nem voltak G.-ok. Sok helyen előírták, hogy az ablakoknak nem szabad az utcára nézni, vagy pedig a lehetőség szerint korlátozták az utcára tekintő ablakok számát. Általában óriási háztömbök voltak, amelyeknél emeletet emeletre hordtak irgalmatlanul, amit azt a lakosság növekedés kívánta. Ez utóbbira példa a pozsonyi G. is, mely leégése előtt világosan mutatta ezt a régebben alkalmazott építési kényszert. A leghíresebb és legszomorúbb azonban éppen a gazdagsága miatt különösen tekintélyes római G. volt. Ezt a XVI. sz.-ban építtette a zsidók iránt állandóan kegyetlen IV. Pál (Caraffa) pápa, aki mint az Egyházállam szuverénje éppen az általa szigorított spanyolországi inkvizíció Rómába menekült áldozatait volt kénytelen kereskedelem-politikai okból befogadni. Ezek és az 1500 éve óta ott élő olasz zsidók lakták azt a legjellegzetesebb G.-ját a világnak, amelynek nyomai máig megvannak s amely a Tiberio kiöntési helyén, Róma legegésztelenebb részén terült el. Itt 6—7 emeletet hordtak egymásra s egészen 1850-ig az otthagást évről-évre nagy megalázkodással kellett kérelmezniük. A forradalmi mozgalmak előszeleinek jelentkezésekor, 1847. ugyan IX. Pius lebontatta a G. híres falait, de az 1848. reakció után visszálíttatta a kapukat s az évente fizetendő zsidó-adókat, melyeknek eltörlését utóljára 1870. kérelmezték tőle a zsidók, de eredménytelenül. Amint azonban egy év múlva a független olasz királyság megalakult, mindentűt elpusztították a G. középkori zsarnokságát jelképező falait és kapuit. Úgy a római, mint a nemkevésbé híres velencei G.-k nevezetesei voltak számos, különböző ritusú templomaikról s azok mesés gazdagságú felszereléseikről. Különösen a szefardok templomai bővelkedtek hatalmas értékű arany- és ezüst kegyzerekkel és műtárgyakkal s rendkívül értékes pergamen kéziratokkal, tóratekercekkel, hagadákkal és megillákkal. Ugyanez áll a többi, sőt az egészen kis olasz városok G.-ira is. Így nevezetesei voltak Bologna, Mantova, Ferrara, Padova, Cremona és Trieszt G.-i. Ellenben nem minősíthetők semmiképp sem G.-knak azon zsidónegyedek, melyek szabad letelepedési helyek voltak s amelyek közül legnevezetesebb Livorno és Amszterdam zsidónegyedei voltak, vagy amilyen a XVIII. sz.-tól kezdve máig az óriási méretű, de csaknem teljesen zsidóktól lakott londoni Whitechapel. A G.-k története több jelentékeny tüzet jegyzett fel, így a frankfurti G. leégését 1711. s a nikolsburgiét

1709. Minkettő teljesen leégett, de mindkettő újra felépült császári rendeletre s éppen később vált a zsidóságra nézve jelentőssé. A frankfurti G.-ban a XVII. sz.-ban színház is volt, melyet keresztények is látogattak. Az előadott színdarab címe József eladásának komédiája volt, s tárgyánál fogva a feljegyzések szerint példátlan népszerűségnek örvendett. Askenáz (németnyelvű) területen kétségtelenül a leghíresebb volt a zsidóság történetében és kultúrájában oly nagy szerepet betöltő prágai G., mely bár rendkívül nagy területen épült, mégsem volt elég nagy a forgalom lebonyolítására, úgy, hogy a hatóság a G.-n kívül fekvő «Tändelmarkt»-ot is a zsidó kereskedők rendelkezésére bocsátotta. A prágai G.-t hivatalos iratokban «a város ötödik kertfélének» nevezték. A prágai G., melyet Magyarország legtöbb zsidó tudósa évszázadokon át látogatott, rabbijai, tudósai, nagyszerű intézményei, társadalmi élete, népessége és nagysága miatt látványosság volt zsidók és keresztények számára egyaránt. Ez a G. túlnőtt minden más G. keretén és valódi «status in statu» volt, külön várossal (mely máig megvan s mint hitközségi székház szerepel), amelynek tornya és órája volt, az utóbbi héber számokkal balról-jobbra irányítva. A G.-nak négy hatóságilag elismert gildéje (céh) volt, u. m. a cipész, szabó, ékszerész és hentesgildék. Ezek közül az utóbbinak a másik négy kerület hasonló gildéje feletti elsőségét ünneplés alkalmakkor hatóságilag ismerték el, miután a zsidó mészárosok az 1848-i svéd megszállás alatt kiváló hősiességükkel tüntek ki. A prágai G. Béth-Dinje az állam által elismert és respectált igazságszolgáltató fórum volt, még pedig felsőbb és alsóbb törvényszék jellegével felruházva. Az állami leiratok, mint a «felsőbb bíróság»-ról emlékeznek meg a Bész-din magasabb fokozatáról. Büntetés esetén az általuk elítéltet a városi fogházor vette át. A legrespectáltabbak voltak a főrabbi, aki egyszersmind a nagy teológiai iskola vezetője és a Bész-Din elnöke volt, továbbá az előjárók (parnassim), a kórház és az iskolák vezetői s a működő rabbik voltak. Híres volt a prágai G. a «Schulklopper»-ról és a «Stadtsamesz»-ról is. Ezek kötelessége volt reggel és este a templombanmenetelre figyelmeztetni a lakosságot, reggel felköltéssel, este pedig német és cseh nyelven. (A templombahívásnak ez a módja a legújabb időkig sok magyar zsidó hitközségben is divott). A G.-nak saját rendszete volt s ezt az ú. n. «Stadt-sómrim» (városőrök) látták el, akiket a hatóság is elismert. Ugyancsak a legkifejlettebb s az összes G.-kra irányadók voltak Prágában a templomok, iskolák, jótékonyegyletek és a Chevra. A társadalmi élet igen fejlett volt és az ünnepek és bankettek úgy ott, mint Nikolsburgban éppoly híresek voltak, mint a nők öltözködése ünnepeken. Ezeknek kinövései ellen p. o. Nikolsburgban a Bész-din teljes jogkörrel beavatkozott s a felesleges kérkedést eltiltotta, sőt az étékrendet is megállapította. A XVI. sz.-ban már a német krónikás «Rosengarten»-nek nevezi a prágai G.-t, amely a keresztényeknek is kedvelt szórakozó helye volt, amikor zsidó ünnepekkor ott megjelentek. Mégis a G.-k egész fennállása alatt

nem fordult elő az erkölcsbe ütközésnek egyetlen jelensége sem és sohasem fordult elő a XVI. sz. krónikása szerint, hogy egyetlen nő a G. kapuin kívül maradt volna s hogy egyetlen nőnek hírnevét gáncs érte volna. Intézményeinél és társadalmi életénél fogva a prágai és nikolsburgi G.-k voltak a magyarországiakra nézve is irányadók s kisebb-nagyobb mértékben ugyanazon életformák és szokások terjedtek el Óbuda, Kismarton és Pozsony G.-iban. A G. tehát sötét árnyoldalai mellett, mint amilyen a kényszerlakás, elzártság a külvilágtól, zsidó fejadó és a velük állandóan éreztetett intolerancia mellett (p. o. keresztény ünnepnapon nem volt szabad a G.-t elhagyni), megvoltak a zsidóság későbbi fejlődésére az évezredek bensőséges élet folytán kimagaslóan jótékony hatásai. A G. egyszerű tömegházaival valódi «Bész-Jiszróel», (Isráel háza) voltak, ahol mindenki családjának élt s egymást kölcsönösen istápolta s ahol mindenkinek főfoglalkozása a kenyérkereset után megmaradt időnek kihasználása volt a család körében eltöltött tanulás és a vallásos elmélyedés céljából. A G. majdnem minden lakója héberül is tudott s a zsidó tudományos iratokat tanulmányozta. Mindenkinek erényes, tiszta és vallásos életet kellett élnie, mert mindenkinek élete nyílt tükör volt s mindenkit szomszédja ellenőrzött születésétől halála órájáig. Ez a kölcsönös egymásrautalás egy évezreden át s az azzal járó testvéries érzés a G. falainak lerombolása után is hivatott a zsidóságot összetartani a kinyilatkoztatás erkölcsi parancsainak szellemében.

S. R.

irodalom. A zsidóság történetét városok szerint tárgyaló monográfiák, melyek valamennyi jelentékenyebb hitközségről vannak, német, francia és angol nyelven (így főleg Wien, Prága, Mainz, Köln, Berlin, London, Páris, Flórenc, Róma stb. hitközségeiről) magyarul főképp Büehler Sándor, A zsidók tört. Pesten; Pollák M., A zsidók tört. Sopronban, továbbá Wolftól A kismartoni zsidók tört. stb. Fontosabbak ezeknél is a G.-k s az egész zsidóság belső életét tárgyaló köv. jelentékeny munkák: A. Berliner, Aus dem Leben der deutschen Juden im Mittelalter (1900); Abrahams, Jewish Life in the Middle Ages (1902) és David Philipson, European Jewrics (1894), valamint Gudemann, Geschichte des Erziehungswesen der Juden in Italien und Deutschland.

Geuló (h.). A jiddis nyelvhasználat *geülé*-nek mondja. Megváltást jelent. A messiási korra értik és a Gólusz (l. o.) megszüntetésére vonatkoztatják.

Gevuró (h.). *Erőhatalom.* A jiddis nyelvben: *geviure* és a nagy testi erőt túl még boszorkányos ügyességet és olyan szellemi képességet is jelent, amely váratlan praktikákkal lepi meg az embereket.

Gezérosz (h.). Üldözések.

Gilányi Mór, zeneíró, szül. Nagyváradon 1894. *Zsidó zeneköltők és Ukrajnai legendák* c. könyvei Nagyváradon jelentek meg.

Giluj, a fedetlenség héber neve. Edényekre vonatkoztatják. Vízet pl. nem isznak oly edényből, mely egész éjjel fedetlenül állt.

Giluj ros, (h.) Fedetlen fej (l. *Fejviselet* alatt).

Gimel a héber alphabetum harmadik betűje. Hangzó értéke: g, tehát inyhang. Számértéke: három. Neve tevét jelent, alakja tevehátnak felel meg.

Gimes Lajos, festő, szül. Miskolcon 1886. Tanulmányait Budapesten az Iparművészeti isko-

lában végezte, ahol képesítő oklevelet nyert. Majd gyalog bejárta az országot és közben értékes etnografiai rajzokat készített. Utána Berlinben, Brüsszelben és Párisban folytatott tanulmányokat. 1909-ben Miskolcon freskókat festett, 1912. gyűjteményes kiállítást rendezett u. o. Budapesten a Múcsarnok 1911—12. évi jubiláris kiállításán állított ki először. Számos etnografiai is érdekes vízfestményt festett Mezőkövesdről, honnan 1916. katonának vonult be. 1924-ben kisebb gyűjteményes kiállítása volt olajfestményeiből és temperából az Ernst Múzeumban. A Múcsarnok kiállításain megnyerte a Lipótvárosi Kaszinó díját és az Esterházy Miklós emlékdíjat.

F. B.

Ginzburg Náthán, óbudai rabbi a XVIII. sz.-ban, megh. u. o. 1788. Bevezetést és ajánlatot írt Nikolsburgi Jakob *Zerá Jakob* (1770) c. művéhez.

Giskalai Jochanan (János), a jeruzsálemi Nagy Templom lerombolása idején a zsidó ellenállás legkimagaslóbb katonai szereplője. Eredeti neve: *Jochanan ben Lévi* Giscala galileai városból. Eletrajzi adatait halálos ellenségétől Josephustól (l. o.) tudjuk. Szerinte G. fiatal korában gyenge és harcviselesre alkalmatlan volt, emellett szülővárosában a rómaiak pártján állt. Ez az adat egészen valószínűtlen, mert Josephus maga is állítja, hogy a falakat G. újraépítette. A hadjárat kezdetén kb. ötezer embert gyűjtött maga köré és zsoldosait ő fizette abból a pénzből, amit olajért neki fizetett Caesarea város lakossága. G. Josephustól, mint a Nagy Színhedrion által kiküldött galileai kormányzótól kért engedélyt a gabona beszedésére, de minthogy ezt Josephus a római császárnak tartogatta, G. ezt kerülő úton szerezte meg a Színhedrion kiküldöttjei útján, akik hozzá csatlakoztak. Ez volt a Josephusszal való ellentét kezdete, mely annyira elfajult, hogy G. Josephus visszahívását kérte Jeruzsálemben. Simon ben Gamaliel pátriárka (l. o.), a fárizeus-párt vezetője G. mellett volt, míg Josephust származása miatt a szadduceus főpapi családok támogatták, de a papság mégis elrendelte visszahívását, aminek ez nem tett eleget s G.-vel az ellentét egyre mélyült s csupán az vetett véget, hogy Josephus megszállta Tiberiást, míg G. szülővárosában, egy fontos határerődítéssel maradt s a nyílt hadjárat idején Vespasianus seregével szemben valódi hősnak bizonyult. Kitarzott hősieken még akkor is, amikor Josephus már a rómaiaknak megadta magát s Galileát. G. ellen maga Titus vonult ezer lovasal, de G. szombatira fegyverszünetet kért s ez alatt kiszökött, Jeruzsálembé ment s ott főképp galileaiakból erős sereget toborzott; csupán 2000 tiberiási volt közöttük. G. ettől kezdve a háború legvégéig vezére volt seregének és Jeruzsálemben is fontos személy lett. Ezért a békeparti ellenzék Simon ben Giorát, a másik vezért kérte Jeruzsálembé, ahol két tyrannus, sőt a G.-tól elpártolt Eleazar b. Simonnal egy harmadik is ténykedett. G. az idumeaiakat is magának nyerte meg, de ezek nemsokára kivonultak a városból, miután Anan főpapot megölték, valószínűen G. beleegyezésével. Ez időtől kezdve a belső ellen-

tétek és ellenzékieskedések, másrészt a honvédelem feltétlen szükségessége miatt, érthetően, a diktatúrára törekedett s Eleazartól a Nagy Templom megszállt részét visszafoglalta. Ekkor összesen 8 és félezer követője volt. Ellentéte Simonnal tovább tartott s csak akkor szűnt meg, amikor Titus Jeruzsálem falai alá ért. Igen nagy-szabású hadműveletek fűződnek G. nevéhez s ezek horderejét, valamint G. hozzáértését Josephus is kénytelen elismerni. Mégis G. természetesen kénytelen volt idővel megadni magát, mert a város élelem nélkül állott. Ő azonban szabad elvonulást követelt, amit nem kapott meg Titustól, akinek főtanácsadója akkor már Josephus volt. G. tehát a legvégsőig fokozta az ellenállást s tovább folytatta a harcot, amely még több hétig tartott s már Elul hónap volt, amikor G.-t kiéheztve a rómaiak elfogták, életfogytiglani bilincsekre itélték s miután Titus diadalmenetében résztvett, valószínűen börtönben vagy gladiatori játékokon halt meg, mint a zsidó nép hőse. Alakját számos író örökítette meg regényekben. S. R.

Irodalom. Krausz Sámuel (Jewish Encyclop.); Schürer, Geschichte d. jüdischen Volkes (3. kiad. I.); Wellhausen, Israelitische und jüdische Geschichte (4. kiad.); Graetz, Geschichte des jüdischen Volkes (4. kiad. III.). G.-ra vonatkozó források: Josephus «Bellum Judaicum» II., IV. és V. könyvei és «Vita» c. önéletrajza. A Templom elpusztítást Tacitus «Historia»-ja V. könyve is közli.

Giszkalay János, (*Widder David* írói neve), író és költő, szül. 1888. Erda név alatt már egészen fiatalon cikkeket és elbeszéléseket írt a Budapesti megjelenő felekezeti lapokban. Szerzője a «Kezet fel az égre, ki férfi, ki bátor» kezdetű országszerte ismert és népszerű cionista esküdalnák. 1918-ban átvette a Zsidó Szemle szerkesztését. Egy vezércikkének állásfoglalása miatt az ügyészség elfogatási parancsot adott ki ellene, amely elől külföldre menekült. 1926-ban főszerkesztője lett az Uj Kelet c. cionista napilapnak és annak főmunkatársa jelenleg is. Művei Erdélyben jelentek meg: *Új Profécziák* (versek); *Gus Chalav látomása* (versek); *Lesz még egy Kipur napja* (novellák); *Támár* (regény); *Vitéz Benája három útja* (zsidó ifjúsági regény). Lefordította: *Goldschmiedt* Zsidó sors c. regényét. Az erdélyi zsidó közélet ismert vezéralakja. Sz. I.

Glasner, I. Akiba, kolozsvári főrabbi G. Mózes (I. o.) fia, szül. Kolozsváron 1885. A pozsonyi rabbiiskola elvégzése után Csikszeredán és Hannusfalván rabbi állást töltött be. 1921 óta Kolozsvár orthodox hitközségének főrabija. Nyomatásban néhány templomi beszéde és halachikus értekezése jelent meg. Sz. I.

2. **G. Mózes**, főrabbi, szül. Pozsonyban 1856., megh. Jeruzsálemben 1924 okt. 19. Elvégezte a pozsonyi jesivát, amelynek akkori vezetője Sámuel Benjamin Szofer anyai részről nagybátyja volt. Tizenkilencéves korában rabbi-diplomát nyert és 1878. Kolozsvár orthodox hitközsége főrabijává választotta. Ezt az állását 44 évig töltötte be. 1919-ben a cionista mozgalomhoz csatlakozott és a vallásos cionistáknak, a mizrachi-csoportnak vezetőgyénisége lett. 1922-ben fia, Akiba javára lemondott állásáról és Palesztinába költözött. Itt a héber tanítóképzőn tal-

mudi előadásokat tartott. Művei közül legismertebb a Chulin traktátusára írott halachikus munkája: *Dor revii* (1922). Sz. I.

Glatter I. Armin, festő, szül. Kassán 1861. Budapesten és Münchenben tanult; Orosz-, Francia- és Olaszországban képezte magát tovább. A Múcsarnok állandó kiállítója 1888 óta. A Fészek művészeti egyesület megalapításában tevékeny részt vett, a Nemzeti Szalonnak alapító tagja. Arcképeket, egy időben miniatűr-arcképeket is, továbbá életképeket fest gondos, aprólékos kidolgozásban. F. B.

2. **G. Gyula**, festő, szül. Münchenben 1886., megh. Budapesten 1927. G. Armin festő (I. o.) fia. 1901–4-ig Budapesten a mintarajziskolában, azután a müncheni akadémián, Nagybányán, majd a Benczúr-mesteriskolában tanult. A Múcsarnok 1908-iki tavaszi tárlatán állított ki először. Huszonkétéves korában *Öreg asszony és fiatal leány* c. képével a Harkányi-díjat nyerte el. 1908 tavaszán egy Kohner-féle ösztöndíjjal az év végéig Szolnokon folytatott tanulmányokat. A Múcsarnok 1909–10-iki téli kiállításán egy női arcképével huszonhároméves korában az állami kis aranyérmert, a Nemzeti Szalon 1911-iki 200-ik jubiláris kiállításán pedig az arckép-díjat nyerte. Általában korán tűnt föl és a sors különös kedvencének tartották. A felső tízezrek legkeresettebb arcképfestője volt már a háborút megelőző évben, de a maga kedvtelésére életképet, aktot, tájképet és csendéletet is festett. Számtalan arcképe közül fölemlítendőek: *Wernhardt* Pál altábornagy, Budapest katonai parancsnoka (1912); *Csáky Albin gr.* a főrendiház elnöke (1912); *Gr. Zichy Jánosné* (1915–16); *Bánffy Miklós gr.* (1915); *Huszár Pufi* színművész (1918); *Koessler János* zeneszerző; *Gr. Bethlen Istvánné*; *Pécsi József* fényképész (valamennyi 1923); *Mikes János gr.* szombathelyi püspök; *Róna József* szobrászt (mindkettő 1926). 1926-ban Lequietóban lefestette *Ottó királyft.* Műtermében maradt utolsó arcképei voltak: *Anna kir. hercegnő*; *József Ferenc kir. herceg*; *Csáky Károly gr.* honvédelmi miniszter. Külföldön is sikerrel állított ki Velencében, Münchenben és Bécsben. F. B.

G. Lázár Ilona, szobrász, szül. Homonnán 1876. Tanulmányait Firenzében és Bécsben végezte. Kiállított a Múcsarnokban és a Nemzeti Szalonnban. 1923-ban festett szobraiból gyűjteményes kiállítást rendezett a Belvedere Szalonnban. Hosszabb ideig Párisban dolgozott, most Budapesten él. F. B.

Glogau, I. Aser Leml, rabbi, szül. Glogauban, híres rabbi-családból 1709., megh. Nagymartonban 1789. Szimchasz tóra ünnepe. Előbb szülővárosában Glogauban, majd 1770 óta Nagymartonban működött. Résztvett az Emden Eibenschütz pörben is. Mint tudós, hitszónok és kiváló jellem egyaránt elismert volt. Helyét utána fia, Jechiel Michael töltötte be, aki u. o. halt el 1891., unokája Móse pedig 1835. halt el, Sopronkeresztúrtban van eltemetve. A *Chut hamsulot* c. munka, mely 1821. jelent meg Wienben, tartalmazza mindhármuk irodalmi hagyatékát. Az első rész *Sáár Osér* nevet viseli, a második *Saar hamajim*, a harmadik pedig *Saar hakóton*. S. B.

2. *G. Jechiel Michael*, nagymartoni főrabbi, *G. Aser* (l. o.) nagymartoni főrabbi fia és utóda 1789-től haláláig, 1818-ig. Testvére volt *G. Mózes* németkeresztúri rabbi. Utóda fia, *G. Ráfael* lett. A bécsi 1791—1797 közt megjelent teljes Talmudkiadást *G. Jechiel* nézte át és látta el előszóval. Korának egyik elismert, kitűnő talmudtudósa volt.

Glück, 1. *Abrahám Jicchok*, rabbi, szül. Hajdúvértesen 1826., megh. 1909. Tanulmányai elvégzése után földmiveléssel foglalkozott, tönkremenvén, elfoglalta a tolcsvai rabbiállást 1859. Nagy talmudi tudása folytán az egész környéken nagy tiszteletnek és tekintélynek örvendett. Tolcsvai állását 50 esztendeig töltötte be. Megjelent munkái: *Beér Jicchok* talmudi glosszák; *Jad Jicchok* responsumok (3 kötet). R. Mordecháj Benét (l. o.) responsumait ő rendezte sajtó alá. 20 kötetre terjedő kézirat maradt utána. F. D.

2. *G. Izsák*, sajoszentpéteri rabbi, szül. Pruskán 1835., megh. Sajószentpéteren 1888. Veje volt Jechiel irsai rabbinak. 1860—70-ig Félégyházán, attól kezdve haláláig Sajószentpéteren működött. Halála után veje és utóda, Fried Cháim adta ki agadikus művét *Chinuch Bész Jicchok* (Paks 1890) címen.

3. *G. Sámuel*, zeneszerző és pedagógus. szül. 1836. nov. 3., megh. 1912. Tízéves korában kezdett zenét tanulni. A pest-budai zeneegyesület iskolájába járt. 1854-ben nyerte el a zongoratanári és énekesi diplomát. 1857-ben Lembergbe került operaénekesnek, ahol az együttes főerőssége volt. Több évig élt ott, majd visszatért Budapestre. Itthon a Pesti Izr. Hitközség kórusának dirigense volt, egyúttal a zsidó tanítóképző zenetanára. Kompozíciói közül egyházi zeneművei és magyar dalai nevezeteseek. K. K.

Glücklich, 1. *Emil*, ügyvéd, szül. Vágújhelyen 1826. dec. 28. Az egyetem elvégzése után Budapesten nyitott irodát. Sokáig választmányi tagja, majd elnökhelyettese volt a budapesti Ügyvédi Kamarának. Jelenleg a Kúria ügyvédi tanácsának tagja.

2. *G. Vilma*, a magyar feminista mozgalom egyik kezdeményezője és vezetője, szül. Vágújhelyen 1872. megh. 1927. Reáliskolát végzett, majd polgári isk. tanárnői oklevelet szerzett s 1893—96-ig a flumei felsőbb leányiskolában működött; 1896-ban, mikor az egyetemet megnyitották a nők előtt, ő lett az első nőhallgató a filozófiai fakultáson. Később fővárosi tanárnő lett, 1904. pedig megalapította a Feministák Egyesületét, melynek sok éven át ügyvezető elnöke. A feminizmus szolgálatában élénk irodalmi és társadalmi működést fejtett ki. Műveiben főképp a nők választójogával és a gyermekvédelemmel foglalkozik. T. Zs.

Glücksthal, 1. *Andor*, ügyvéd, szül. Budapesten 1895 szept. 1. *G. Samu* (l. o.) fia. A budapesti egyetemen szerzett ügyvédi oklevelet. Az Ügyvédek Reform Szövetségének alelnöke, az Országos Ügyvédszövetség központi titkára. Szerkesztője a Polgári Jog c. folyóiratnak, munkatársa magyar és külföldi szaklapoknak és napilapoknak, amelyekben főleg hitel- és pénzügy-jogi cikkei jelennek meg. Nagyobb munkái: *Jelzalog*

és adóslevél (1927); *Az 1927 év magánjogi és hiteljogi gyakorlata* (Huppert Leóval és Varannai Istvánnal együtt). V. A.

2. *G. Samu*, ügyvéd, felsőházi tag, szül. Turócszentmártonban 1864. Budapesten és Bécsben folytatta tanulmányait. 1889-ben ügyvédi diplomát szerzett és irodáját Budapesten nyitotta meg. Csakhamar ismert és tevékeny vezető embere lett a főváros politikai és társadalmi mozgalmának. A kilencvenes években megkezdte Budapest V. kerületének politikai és társadalmi szervezését és annak eredményeképpen az általa vezetett Egyesült Lipótvárosi Polgári Kör irányította a törvényhatósági és képviselőválasztásokat. 1903 óta tagja Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának. Főként pénzügyi és közgazdasági kérdésekkel foglalkozik. A háború elején indítványára megalakult a tizes Népelemezési Bizottság. Közgazdasági tevékenységének közponja az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés, melynek megalapításában főrésze volt. Mint az egyesület főügyésze, irányítja az Omke adópolitikáját és állásfoglalását kereskedelmi jogkérdésekben. A legkiválóbb kereskedelmi jogászok egyike, adóügyekben elismert szaktekintély. Vezetője az V. ker. Népház ügyeinek, mely a főváros jótékonyági intézményei között az első. A főváros törvényhatóságának közgyűlése 1927. elején a felsőház tagjává választotta. A hitközségi életben évtizedek óta részt vesz, zsidó jótékonyági akciókat kezdeményez és vezetőszerpet játszik a Pesti Izr. Hitközség életében is, amelynek egyik alelnöke.

Gnoszticizmus l. Kabbala.

Goál Jiszróel (h.), Izráel Megváltója. A téfillót megelőző Cur Jiszróel (Izráel szirtje) imát befejező áldásmondás. Előfordul mind a scharisz, mind pedig a maariv imában.

Gobbi Henrik, zeneszerző, szül. Budapesten 1842 jún. 7., megh. 1920 márc. 22. Zenei tanulmányait a Nemzeti Zenedében végezte. 1875-ben került a Zeneakadémiára zongoratanárnak. 1889 június havában nyugdíjba ment. Művei: *Zongoraszonáta*; *Négy magyar szvit*; *Átiratok zongorára*. K. K.

Goda Géza, író és hírlapíró, szül. Komáromban 1874. A budapesti egyetemen folytatott jogi tanulmányainak elvégzése után 1898. a Budapesti Napló szerkesztőségének tagja lett. Parlamenti tudósításokat, novellákat és vezércikkeket írt. A Világ c. napilapban, különböző hetilapokban és társadalmi folyóiratokban harcot folytatott a polgári demokrácia célkitűzéseiért, elsősorban az általános választójogért. Erről, valamint a kivándorlás kérdéséről és a cselédtörvényjavaslatról Marforius néven jelent meg több tanulmánya. Az utóbbi években visszavonult a hírlapírástól és a közgazdasági életben tevékenykedik. A Tözsdeklub egyik alapítója. Sz. G.

Gógmegog (Góg, Mágog). Eszchatológikus fejedelmek Ezékiél próféciáiban. A köznyelv nagytestű, óriáserejű emberek megjelölésére használja.

Goitein, rabbi-család, 1. *Baruch (Benedikt)*, rabbi, megh. Hógyászen 1839 nov. 16. U. o. volt

huzamosabb ideig rabbi és kitűnő munkát írt *Keszef Nivchor* címen (Prága 1827–28. és több kiadás) a talmudi módszertanról. A rabbinikus törvények analízise ez, visszavezetve a forrásokra, melyeket pontosan megjelöl, azonkívül a törvények szellemét és azoknak praktikus alkalmazását is nyújtja. A nehéz és bonyolult anyagot ritka világos stílusban mutatja be, amiért munkája máig nagy értékű. G. 1841. visszavonult a rabbi hivatalától, melyben örököse lett fia: 2. G. *Herman Hirsch*, szül. u. o. 1805., megh. u. o. 1860. Ennek utóda, szintén fia: 3. G. *Eljáhu Menáchem*, szül. u. o. 1837., megh. u. o. 1902. szept. 25. Ennek fia: az egyik: 4. G. *Hirsch*, szül. u. o. 1863., megh. 1903. Koppenhágában, ahol rabbi volt. Műve: *Optimismus und Pessimismus in der jüdischen Religionsphilosophie*. Másik fia: 5. G. *Eduard*, rabbi Burgkustadtban (Bajorország), műve: *Das Vergeltungsprincip im biblischen und talmudischen Strafrecht* (1893).

Goj (h.), szűkebb értelemben népet, tágabb értelemben nemzsidót jelent. Az egyházi cenzura fellépése előtt a héber irodalom ilyen értelemben használta. Alkalmazása sok félreértésre adott alkalmat, de minden ok nélkül. Sohasem használták bántó célzatossággal, legkevésbé a kereszténnyel szemben. Gúnyt, lenézést vagy megvetést csak az hámozhat ki belőle, aki a héber nyelv szellemét nem ismeri. A G. szóval már akkor éltek a zsidók, mikor a kereszténység még nem is létezett és magát a zsidóságot is a kódos (szent) és caddik (igazságos) szóval kapcsolatban a G. szóval jelölték. Már pedig magamagát nem gúnyolhatta ki a zsidó nép, prófétái és törvényhozói sem illethették gúnynévvel. A keresztény egyház cenzurája mégis ellenezte a G. használatát, kiüldözte a talmudikus irodalomból és az *akkum* szóval helyettesítette. Ezt a szót az *ovde kochóvim umazólosz* (csillagok és csillagképek szolgái = pogányok) szavak kezdőbetűinek összevonásából alkották meg. De később még az *akkum* is gyanu alá esett, mert néhány író eredetének és értelmének félreismerésével az *Ovede Krisztusz* u. *Maria* első betűinek összevonását olvasta ki belőle. A kellemetlen félre-magyarázások megelőzése végett az a szokás honosodott meg, hogy minden szerző könyve címlapjának belső oldalán a következő figyelmeztetést nyomatta ki: «Az *akkum* szó, valahányszor ebben a könyvben előfordul, kizáróan pogányt jelent, nem keresztényt». Ma már ez a szó is kivált az irodalomból és a keresztényt a *nocri* (názáreti) szó fejezi ki. A vulgáris nyelvhasználatban azonban még ma is G.-nak mondják a nemzsidót, de a tisztességtelen lekicsinyítés szándéka nélkül. Az értéke éppen annyi, mint a brahman, mozlím vagy buddhista szónak más nyelvben, csak azzal a különbséggel, hogy G. nem csak egy népet vagy egy felekezetet, de minden népet és minden embert jelent, aki nem zsidó. U. P.

Goél cedek (h.). Igaz megváltó. A messiás.

Gojszesz, a héber gózsész szóból haldoklót jelent. L. *Halotti szertartások*.

Gondviselés (gör. *pronoia*), Isten előretudása és rendelkezése a dolgokról, akaratának

megvalósítása céljából; jelenti még a világegyetem és minden történés ellenőrzését is. A G.-re nincsen eredeti héber szó, de a K. e. 2. sz.-i apokrypha, a *Bölcsesség Könyve* (14. 3, 17, 2) használja azt, majd az arabból fordítás útján a *hasgóchó* szó ment át a héberbe. A G. doktrínája nem zsidó, sőt nem is monoteista gondolkodóktól ered, így Cicero és Seneca (*De Providentia*) fejtegették azt. Habár a számos attributum közt, mellyel a zsidó gondolkodók az Egy-Istent, a személytelen legfőbb Lényt felruházták, a G. mint külön szó nem szerepel, mégis a fogalom sűrűn meg van magyarázva. A G.-ben való hit az Örökkévaló akaratában, mindentudásában, az emberiséghez és különösen Izráelhez való viszonyában nyilvánul meg s ez a régi héber iratokban számos helyen kifejezésre jut. A következő bibliai helyek tanuskodnak a zsidóságnak a G.-be vetett spontán hitmegnyilatkozásáról, mely különbözik a mélyen átgondolt és kidolgozott isteneszmétől: Ő látja az ember fiait (*Zsolt.* 33. 13, 14); Uralma kiterjed minden emberi nemzedékre (*Zsolt.* 145. 13); Király és Pásztor (*Zsolt.* 123. 1; továbbá *Zsolt.* 66. 8); idejében gondoskodik mindenkiről (*Zsolt.* 145. 16); az ember megszakítás nélkül isteni G. alatt áll (*Zsolt.* 22. 10, és *Jób* 14. 5); Isten irányítja az emberi dolgok menetét, a népek sorsát és szerencsáját (*Zsolt.* 37. 5, 46. 10, 46. 7, 91. 1–7, 104. 13, 16, *Példab.* 16. 4, *Dániel* 2. 21, 4. 14, *Jesája* 10. 5–10, *Jer.* 5. 24, 18. 7–8, *Jób* 37. 2–7, *Amosz* 4. 7). A Biblia a pátriárkák, de az egész Izráel életében és sorsában is a G.-nek döntő szerepet juttat. A G.-ben való hittel kapcsolatos az az optimizmus, amely jellemzi a bibliai világnézetet. A rosszat vagy az ember maga okozta, miután a rossz és jó közötti választás az ő szabad akaratán múlik, vagy az ember nevelése és büntetése miatt történt az. A bűnös talán legkedvesebb tárgya volt az isteni G.-nek és szeretnek. A bibliai szerzők egyszerű hite a G.-t és az emberi szabadságot összhangzatba tudta hozni. A talmudszerző tannaiták és amórák állásfoglalása a G.-t illetőleg nem igen különbözött a bibliaitól. Véleményeiket számos feljegyzett paraboláik, allegóriáik, homiletikai és exegetikai fejtegetéseik tükröztetik vissza. «Minden, amit Isten tesz, jó célból teszi.» (*Beráchót* 60b). R. Akiba szerint minden esemény előre van meghatározva, jóllehet az embernek szabadságában áll a választás; a világ jóságosan ítélte meg, de a döntés az ember viselete és szelleme szerint történik (*Ábót* 3. 24; *Ábót di R. Natan* 39). Isten célja tudatos még a gonosztevők látszólagos tenyészésében és az igazságosak szenvedésében is (*Ábót* 3. 16, *Jóma* 86b); Isten a döntő bírója az ember sorsának és szerencsájének (*Lev. R.* 8.; *Gen. R.* 68; *Peszikta* 11b; *Midrás Sámuel* 5.; *Tanchuma, Bamidbor* 18); Isten őrökdi az országok felett, Izráel és valamennyi nép felett (*Szifré Deuter.* 40); senki sem sebezheti meg egy ujját sem, amíg azt a G. úgy nem rendeli (*Chullin* 7b). A *Deut.* 31. 15 arról tanuskodik, hogy az ember testi, morális és szellemi képességeit születése előtt meghatározza a G., jóllehet a szabad választást, azaz akarat szabadságot meghagyja neki. (*Tanchuma, Pekkudé; Jalkut* 2. 716)

A G. a zsidó liturgiában is sűrűn előfordul, már a legrégebb imaszövegekben is. A liturgia szerint Isten teremő aktivitása szünet nélküli, «minden nap újra teremti a kezdet művét». G.-e nyilvánvaló Izráel történetében; segíti és támogatja az élőket, feltámasztja a halottakat, felemeli az elesőket, gyógyítja a betegeket, megszabadítja a foglyokat. Ez a naponként háromszor elmondott Semóne Eszrében foglaltatik. A rós-ha-sónó-liturgia különösen az Uneszane Tókef dicsérő-imában hangsúlyozza a G. jelentőségét az ember fennmaradására, valamint az emberi sors előre-megállapítottágát. Mindezek a spontán vallási megnyilvánulások Philonál rendszerbe vannak foglalva. Szerinte Isten mint a világ jóságos Teremtője, művének Gondviselője is; ki folytatja alkotását s gondoskodik gyermekeiről, a világegyetemről pedig annak törvényszerűsége által; jósága kimeríthetetlen, ítélete kegyelemmel párosult. A középkori vallásfilozófusok közül Juda Ha-Levi a Cuzariban foglalkozik a G.-sel, amelyet az emberi szabadsággal összeegyeztethetőnek tart; a fatalizmust ellenben elveti. Végso analízisben minden dolog végoka Isten, de ő nem közvetlen okozója a történéseknek, hanem csupán távolabbi, kezdeti, míg a másodlagos vagy közvetítő okok főhelyén áll az ember szabad akarata; az ember nincs kényszerítve, de szabadságában áll a választás. Isten tudja, milyen lesz az ember választása, de nem oka a választásnak; hogy Isten a dolgokat előre tudja, ez nem mozgató ok. Egy másik középkori vallásbölcész, Ábrahám ibn Daud, az Emunó Rómó szerzője a rossz létezését egyezteteti a G.-sel. A rosszat nem okozhatja Isten, aki jóságos. A rossz nem pozitivum, hanem csupán tagadása a jónak, tehát nincs szerzője. Isten és az anyag nem ellentétes sarkpontok; Isten abszolút Lényeg, az anyagnak nincs léte, hanem az minden tökéletlenség oka. Nem minden tökéletlenség rossz, mert az isteni G. valamennyi teremtményt a tökéletesség ama fokával ruházott fel, amely leginkább megfelel az ő természetének. Látszólagos tökéletlenséget a közösség nagyobb látókörének szempontjából kell tekinteni; így, ha valaki csekélyebb szellemi képességgel van megáldva a G.-től, akkor az a társadalomnak keze munkája útján lehet hasznára. Az emberi akarat-szabadságnak ő is híve s mint aristotelianus egyik legfőbb megelőzője Maimonidesnek. Utóbbi a Móre Nebuchimban foglalkozik a G.-sel (III. rész). Maimonides elveti az epikureusok tanítását, amely szerint minden véletlen és nincs G., de az aristotelianusokét is annyiban, hogy ezek csupán a hold-szférára vonatkoztatják azt. Maimonides szerint a G. nem egyedekkel törődik. Az aristotelesi Nicomachoszi Etika nyomán szól az általános és speciális G.-ről (*Hasgóchóperótisz u-klólisz*), de elveti a fatalizmus hitét, amely szerint mindent korlátoz Isten akarata és hatalma; ellenben vallja azt, hogy Isten bölcsessége kormányozza a világot, de ezen belül az embernek szabad akarata van. Az ember szabadnak teremtett, Isten pedig igazságos s az embert jóval jutalmazza, rosszal bünteti, érdemei szerint. A G.-nek nem egyforma a viszonya minden emberhez; az isteni befolyást az embernél az intellektus

teszi lehetővé s minél nagyobb az ember része ebben, annál nagyobb a G.-ben is. A prófétai képességek, a jámbor és jóságos emberek ezen tulajdonságaik mértékéhez képest részesei az isteni G.-nek, viszont az istentelének az állatokhoz hasonlatosan sohasem részesei annak. Isten-nél a dolgok előretudása lényegénél fogva nem hasonlít az emberi tudáshoz, mert Isten tudása mindent magában foglal, magát a Végtelent is s nem vonatkozik időre; amit tud, mindazt öröktől fogva tudja, az nincs változásnak alávetve s Tudása azonos Lényegével. Isten ismeri a dolgokat, még mielőtt kialakultak volna, ezért parancsolta az embernek, hogy bizonyos lehetőségektől óvakodjék. Maimonides theodiceája abban kulminál, hogy a rossz szerzője, amint hogy nincs is annak szerzője, mely utóbbi tétele szofiszta szójáték. A G.-t vallásfilozófiai alapon még Josef Albo és Gersonides, az *Ikkórium* és a *Milchamosz La-Sém szerzői*, továbbá Bachja ibn Josef, a *Chóvósz ha-Levóvósz* (A szív kötelességei) szerzője (l. *Etika*) fejtették ki. A modern zsidó vallásbölcselet nincs túl azon, amit a G.-ről Maimonides tanított. A vallástannak a G.-t mint az ember morális kötelességéről szóló tant tanítják, tekintet nélkül egyéb vallási irányukra vagy pártállásukra. Meg kell még jegyezni, hogy Josephus szerint (*Antiquitates* XVIII. 1, § 2) a G. elismerése vagy elvetése képezte a vita és ellentét tárgyát a farizeusok, szadduceusok és esszenusok között is. (V. ö. Emil Hirsch, «Jew. Encycl» (1904); Drummond, «Philo Judaeus II.»; Muller, «De Godsleer der Joden» (Gröningen 1898). (L. még *Akaratszabadság és Etika.*)

S. R.

Gold Simon, ügyvéd, kormányfőtanácsos, szül. Kővágóórsön (Zala vm.) 1860. A budapesti tudományegyetemen nyert ügyvédi diplomát. Elnökhelyettese az ügyvédvizsgáló bizottságnak, tagja a budapesti ügyvédi kamara választmányának, továbbá a Kuria ügyvédi tanácsának. V. A.

Goldberg Rafael, rabbi, szül. Pápán 1841 júl. 1., megh. 1900. A gimnáziumot u. o., a rabbiszemináriumot és egyetemet Breslauban végezte s miután bölcsészeti doktori oklevelet is nyert, 1869. Budán választották meg, ahol haláláig működött mint főrabbi s egyszersmind a hitoktatást is ellátta a középiskolákban, amelyek számára kitűnő tankönyvet írt ily címen: *A zsidó nép és irodalom története* (1877). Egy előadása *A Talmud* c. 1883. jelent meg.

F. D.

Goldberger, I. Ferenc, nagyiparos, a Goldberger Sámuel és fiaik kézfestőgyár alapítója, szül. Budán 1750., megh. u. o. 1834. Eleinte aranyműves volt és 1785. alapította meg gyárát, melyet fia, G. Sámuel (1787—1848) nagy mértékben tovább fejlesztett. A negyvenes évek ipari mozgalmi és a hazai termékek felkarolása az új iparágak oly nagy lendületet adott, hogy a G.-gyár rövidesen az ország határain túl is ismert lett. G. Sámuel fiaik még nagyobb mértékben fejlesztették gyártelepüket s érdemeikért 1867. a «budai» előnevet és magyar nemességét kapták. Ugyanekkor a gyár jótékony tulajdonosai nagyobb alapítványt tettek kereskedelmi és egyéb célokra.

2. *G. Izidor*, rabbi, szül. Bátorkeszin (Esztergom vm.) 1876 júl. 1. 1893—1902-ig volt a budapesti rabbiképző növendéke. 1901-ben avaták bölcsészdoktorrá Budapesten, 1903. pedig rabbivá. 1903 óta sátoraljaújhelyi, 1912 óta pedig tatai rabbi. Számos bel- és külföldi szaklap munkatársa, sok cikke jelent meg a különböző német- és hébernyelvű zsidó lexikonokban. Előszeretettel foglalkozik a talmudi perszonáliákkal és a magyar zsidó történettel. Jelentősebb művei: *Durán polemiája az iszlám ellen* (Budapest, 1901); *Midras Jiszroel*. Midrászemelvények a Tanchumából (Szinérváralja, 1907); *Zemplén vármegyei zsidó családfejek az 1811—12. években és szereplésük a Napóleon elleni nemesi felkelésben* (Sátoraljaújhely, 1910); *Zsidó-anyag Tata monographiájához* (Tata, 1914); *Chacham Cebi Budán*. (Budapest, 1920); *Mekorosz lekorosz hajhudim be-Hungaria* (Budapest, 1923); *Resimasz Amoróim* (Budapest, 1923). Cikkei és tanulmányai az Ocár Jiszrael-ben, a Haeskol-ban, az Imit évkönyveiben, a Magyar Zsidó Szemlében, a Hacófeban, a Magyar Izraelben, az Egyenlőségben, a Mult és Jövőben, az Adalékok Zemplén vármegye történetéhez-ben, az Országos Egyetértésben, a Blau Emlékkönyvben, a Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentumsban jelentek meg. F. D.

3. *G. Márk*, orvos, ideggyógyász, szül. Bátorkeszin (Esztergom vm.) 1879 nov. 10. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. A Moravesik(mai Schaffer)-klinikán öt évig volt tanársegéd. A lipótmezei tébolydában két évig működött mint másodfőorvos. A háborút végigküzdötte, majd a háború után a Budapesti Orth. Izs. Hitközség Biró Dániel kórházának lett ideggyógyász-főorvosa. Az ideg- és elmegyógyászat körébe vágó cikkei sűrűn jelentek meg szaklapok hasábjain. V. A.

4. *G. Salamon*, gimnáziumi igazgató, szül. Kecskeméten 1879. A budapesti tudományegyetemen nyert tanári oklevelet matematika-fizika szakon 1903-ban a zsidó fiúárva-ház polgári iskolájának tanára, 1919. a pesti zsidó gimnázium tanára, 1920. h. igazgató, 1925 óta az intézet igazgatója. Lefordította For Soddy *A rádium c.* munkáját (Budapest, 1909). V. A.

Goldmark, 1. József, orvos és osztrák képviselő. *G. Károly* testvérbátyja, szül. Német-Kereszturon 1818 aug. 15., megh. New-Yorkban a nyolcvanas évek elején. Magyarországon járt gimnáziumba, azután a bécsi egyetemen orvostudományt hallgatott s főleg kémia-vel foglalkozott behatóan. Némelyek szerint a vörös foszfort ő találta fel már ebben az időben. 1847-ben orvosdoktor lett és egy bécsi kórházban gyógyított, amikor a forradalom kitört. Azonnal legionárius, majd parlamenti képviselő és elismert szónok lett. Rövidesen kapitányi rangot kapott, az egyetemi hallgatók bizottságának elnöke. Bécs város egyik képviselőjévé választották s a négy zsidóvallású 1848-i képviselő egyike volt. *G.* a szélsőbaloldalhoz esatlakozott és csekély politikai judiciumot árult el. Jóllehet Latour megöletéséhez semmi köze nem volt, mégis in contumaciam halálra ítélték, amiért elmenekült s Amerikába ment. Amerikába történt emigrálása után New-York-

ban kémiai laboratóriumot alapított s az első gyufagyárat is ő létesítette, azonkívül puskaporgyára is volt, miáltal óriási vagyont szerzett. Már az abszolutizmus idején meglátogatta szülőföldjét és Bécsset, ezzel is dokumentálva az ellene hangoztatott vádak alaptalanságát. Tíz gyermeke volt, akik közül többen vallásalapítók lettek. S. R.

2. *G. Károly*, zeneszerző, szül. Keszthelyen 1830 máj. 18., megh. Bécsben 1915 jan. 2. Atyja, *G. Ruben* keszthelyi kántor volt. *G.* már gyermekkorában rendszeres zenei kiképzésben részesült és tizenkétéves korában Sopronba küldték továbbképzésre. Később Atyja nagy áldozatok és lemondások árán Bécsbe küldte, ahol a Konzervatóriumban Böhm és Preyer tanítványa lett és maradt a forradalomig (1848), amikor elvitték katonának. Katonai szolgálata leteltével legidősebb testvére tette lehetővé neki a továbbképzést a berlini konzervatóriumban. Tanulmányait csakhamar félbe kellett szakítania, mert bátyját forradalmi tevékenykedése miatt — állítólag része volt a Latour osztrák hadügyminiszter elleni merényletben — Magyarországról kitiltották s őt többé nem támogathatta. Nemsokára *G.* Győrbe került a színházhoz, de már 1850. a bécsi Josefstädter Theater tagja lett. 1852-ben kezdett el komponálni Mendelssohn—Bartholdy hatása alatt. Első koncertjét saját kompozíciójából 1857. adta nagy sikerrel, úgy hogy zenekari tevékenységéről lemondott. Hírnevét a rögtön népszerűvé vált *Sakuntala*-nyitány alapította meg 1864. Élete legdicsebb művét a *Sába királynője* operát 1875 márc. 10. mutatta be a bécsi udvari Operaház, mellyel *G.* példátlan sikert aratott: negyvenszer tapsolták ki a színpadra a premier alkalmával. A világ valamennyi operaháza műsorára tűzte *G.* mesterművét, kivéve az angol színházakat, mert Angliában a biblikus tárgyok profanizálása akkor még tiltva volt. Keleti, de főleg zsidó melódiák dominálnak *G.* műveiben. Csodás hangszereléssel művészetté emelte azt, ami addig csak a zsidó nép ajkán mint zenei hagyomány élt. További operái: *Merlin*, (1886); (1904. ugyanezt átdolgozva újra előadták); *A házi tücsök*, (1896); *a Hadifogoly* (1899); *Az idegen* (1899); *Götz v. Berlichingen* (1902), melyet Európa legtöbb nagy operaházában előadtak. Nyitányai közül kimagaslók a *Sakuntalán* kívül: *Penthesilea*, *Tavasszal*, *A leláncolt Prometheus*, *Szappho*, *Olaszországból*. Szimfóniái: *Esz-dur symphonia*, *Falusi lakodalom* és *Zrinyi*. Ezenkívül van számos kamarazeneműve, zongoradarabja, vonósnégyese, suitje hegedűre s zongorára és dalai. *G.* Pesten is sokat hangversenyezett s az ötvenes évek végén állandóan itt lakott. Eötvös József báró 1869-ben 800 frt állami segélyt utalt ki számára. A bécsi udv. Opera Liszt és Andrassy Gyula gróf ajánlatára adatta elő a *Sába királynőjét*, amelyet a magyar Nemzeti Színház 1876. márc. 16. mutatott be. 1897 febr. 21. a zenedarab századik előadása alkalmával a m. kir. Operaházban maga *G.* dirigálta a darabot. 1910., nyolcvanadik születési évfordulója alkalmából a bpesti egyetem díszdoktorrá avatta, a király a Pro Litteris et Artibus érdemjellel tüntette ki és szülővárosa is nagy ünnepséget

rendezett tiszteletére, Budapesten pedig maga Apponyi Albert gróf mondott köszöntőt az agg művészre. G. élete végén megírta memoárjait, melyek *Erinnerungen aus meinem Leben* c. (1914) jelentek meg. Ezt a munkát unokaöccse Ferenczi Frigyes (l. o.) operaházi főrendező fordította le magyarra (1928). S. R.

Goldschmied Lipót, rabbi, szül. Losoncon (Nógrád vm.) 1867 dec. 10. 1882—1892. volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1891-ben avatták bölcészdoktorrá Budapesten, 1893. pedig rabbivá. Előbb Misslitzben, 1897 óta pedig Prossnitzben rabbi. Főbb művei: *A görög szobrászat történeti fejlődése* (Budapest, 1892); *Moderne Judentum* (Wien, 1898); *Geschichte des jüdischen Volkes* (tankönyv, Wien, 1901); *Der Kampf um Bibel u. Babel im Lichte des Judentums* (Frankfurt a/M. 1913); *Les impôts en droits de donânes en Judea sous les Romains*; *Zur Chronologie der Königsbücher*. Cikkei az Oesterreichische Wochenschriftben, a Neue Freie Presseben, a Selbstwehrben, a Jüdische Volkszeitungban, a Budapesti Szemlében jelentek meg. F. D.

Goldstein, I. József, osztrák kántor és komponista, szül. Kecskeméten 1836 márc. 27., megh. Bécsben 1899 jún. 17. A bécsi lipótvárosi nagytemplom főkántora volt negyven éven át. Atyja is kántor volt Nyitrán s midőn ez meghalt, tizenhét éves korában utódává választották. Két év múlva otthagyta állását és Német- és Olaszországban tanult tovább, közben fellépett. 1857-ben meghívták Bécsbe főkántornak, ahol haláláig működött. Művei közül megjelent: *Siré Jesurun* (1865), szombat- és ünnepnapi énekek; *Egy requiem* (1892) és egy kötet *Festgesänge* címmel.

2. **G. Simon**, az első zsidóvallású ügyvéd Magyarországon, szül. Liptószentmiklóson 1830 okt. 4., megh. 1908. Tizenhárom éves korában már héber verset írt, később elsajátította a latin, német, francia és angol nyelvet. Ügyvédi oklevelét 1859 jan. 20. kapta.

Goldziher, I. Ignác, világhírű orientalista, szül. Székesfehérváron 1850 jún. 22., megh. Budapesten 1921 nov. 13. Atyja jómódú, művelt és vallásos kereskedő volt, G. Vilmos szemésztanár (l. o.) és Bacher Vilmosné G. Ilona kiváló pedagógus (l. o.) pedig unokatestvérei voltak. Gimnáziumi tanulmányait a ciszterciáknál végezte szülővárosában, de már 16 éves korában a budapesti egyetemen Vámbéry tanítványa volt s mellesleg állandóan képezte magát a zsidó tudományokban is. 19 éves korában a berlini, majd a lipcsei egyetemen folytatta tanulmányait s itt a hírneves Fleischer kedvenc tanítványa volt. Miután az utóbbinál fil. doktorátust tett, 1870. a leideni, majd oxfordi és cambridgei egyetemeken keleti kéziratait tanulmányozta. 1872-ben hazajött s 22 éves korában egy. magántanárnak habilitálta, de már a következő évben b. Eötvös József kultuszminiszter nagyobb áll. ösztöndíjjal keleti tanulmányútra küldte s G. hosszabb ideig Cairoból, Damaszkuszban és Palesztinában tanulmányozta az arab filológiát, mohamedán teológiát és egyházjogot. 1875 óta a Magyar Tud. Akadémia lev., majd 1892. rendes tagja, gróf Kuun Géza halála után pedig a nyelvtudományi szak-

osztály elnöke lett s az Akadémia belső életében haláláig vezető szerepet vitt. Tagja volt számos legelőkelőbb külföldi akadémiának és tudományos intézetnek, így a szentpétervári Császári és a Porosz Kir. Akadémiának Berlinben, a göttingeni Tudós Társaságnak, a müncheni Bajor Kir. Akadémiának, a madridi Academia Realnak, a londoni Royal Asiatic Societynek, a Deutsche Morgenländische Gesellschaftnak, a svéd, a hollandi, kalkuttai és egyiptomi Keleti Társaságoknak, az Académie Française-nak, a leideni és amszterdami akadémiáknak, a londoni Jewish Historical Societynek és más nagyírű tudományos társulatoknak a világ minden részén, az aberdeeni és cambridgei egyetemeknek pedig díszdoktorává avatták. Számos alkalommal képviselte a Magy. Tud. Akadémiát és a magyar kormányt a jelentékenyebb külföldi tudományos kongresszusokon, így többek közt az 1889-i Stockholmban tartott orientalista kongresszuson, amelyen maga a svéd király nyújtotta át G.-nek a legkiválóbb orientalistának kitüntetésére szolgáló nagy aranyérmét. Az 1901. párisi és az 1908. saint-louisi világtalálkozó alkalmával tartott akadémiák kongresszusára is G.-t küldték ki, mint a magyar tudományosság legméltóbb reprezentánsát. G. a budapesti egyetemen 1870 óta tanított mint magántanár és 1894. kapott nyilvános rendes tanári címet jogok nélkül, azonban katedrához csak 1905. jutott s ez alkalommal köszönt le a Pesti Izr. Hitközségnél harminc év óta viselt főtitkári állásáról. Közben számos külföldi egyetem meghívta tanáranak, így a prágai, leideni, oxfordi és cambridgei egyetemek, az utóbbi közvetlen a hírneves Robertson Smith halála után, de G. valamennyit elhárította példátlanul álló szerénységgel. G. az Orsz. Rabbiszemináriumnak 1899 óta tanára volt, mint a zsidó vallásbölcselet leghivatottabb művelője. Óriási irodalmi működést fejtett ki s fiatal korától élete végéig munkatársa volt a legszámottevőbb magyar, német, francia és angol tudományos folyóiratoknak és enciklopédiáknak, így a Magy. Tud. Akadémia kiadványainak, a Zeitschrift d. Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, a Journal of Royal Asiatic Society, a Journal Asiatique, a Wiener Zschr. f. Kunde d. Morgenlandes, a Zeitschrift für Völkerpsychologie, a Revue de l'Histoire des Religions, a Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, Literaturblatt f. orientalische Philologie, Zeitschrift f. alttestamentliche Wissenschaft, Zeitschrift f. Assyriologie, Byzantinische Zeitschrift, Zeitschrift d. Deutschen Palestina-Vereins, Jewish Quarterly Review, a Revue des Études Juives, Jüdische Zeitschrift, Monatschrift f. d. Geschichte des Judentums, Magyar Zsidó Szemle stb. folyóiratoknak, a Nöldeke, Kaufmann, Steinschneider stb. Emlékkönyveknek, a héber Jesurun és az olasz Scienza folyóiratnak. Mint orientalistának legnagyobb érdeme, hogy óriási apparátussal felszerelve, ő volt az első, aki a tudományos kritika szempontjából feldolgozta az iszlám tradícióit, úgyszintén, aki interpretálta a mohamedán jogot, valamint a mohamedán világ másfélevezredes vallási fejlődését és belső szellemi, különösen teoló-

giai küzdelmeit. Kutatási területe ennél fogva kiterjedt az egész iszlám-kulturkőre, tekintet nélkül a legkülönbözőbb nyelvekre. Így G. szanszkritul és oroszul is megtanult, miután ezen nyelvterületekre is kibatolt az iszlám kulturköre, de éppennyig már fiatal korában megtanult törökül és új-perzsa nyelven is. Az orientális tudományok történetében G. neve közvetlenül De Sacy, Renan és Fleischer neve mellett említetik, mint azok legméltóbb szellemi örököse. 1913-ban elfogadta az upsalai egyetem meghívását több hónapra ferjedő előadások tartására, de 1920. a párisi egyetem kitüntető meghívását ismét elhárította. 1917—18-ban dékánja volt a bpesti egy. filozófiai fakultásának. Születése 60. évfordulóján 1910. tanítványai emlékkötetben rótták le íranta haláljukat, 1911. pedig a külföld legkiválóbb orientalistái nyújtották át a G.-Festschriftet. G. főbb művei: I. Zsidó tudományra vonatkozóak: *Studien über Tanchum Jerusalmi* (Leipz. 1870); *Ballagi Mór héber nyelvtanának átdolgozása* (1872); *Der Mythos bei den Hebräern und seine geschichtliche Entwicklung* (Leipzig 1876. angolul 1877 London); *Das arabische Original von Maimunis Sefer Hamischpot*; *Über eine formel in der jüdischen Responsenliteratur und in den muhammedanischen Fetwas*; *Die Sabbathinstitution im Islam*; *Proben muhammedanischer Polemik gegen den Talmud*; *Ibn Hut, the mohammedan mystic and the Jews of Damascus*; *Bemerkungen zur neuhebräischen Poesie*; *Saïd ben Hasan d'Alexandrie*; *Mélanges Judeo-Arabes*; *Hebraische Elemente in muhammedanischen Zaubersformeln*; *Az álmok jelentősége a régi héberéknél*; *A talmud és midrás grammatikájáról*; *Muhammedanische Traditionen über den Grabesort des Josua*; *Über das Patriarchengrab in Hebron*; *Maimonides Gutachten über Musik*; *Über jüdische Sitten und Bräuche aus muhammedanischen Schriften*; *Polemik der Drusen gegen den Pentateuch*; *Renseignements de source musulmane sur la dignité de Réch-Galouta*; *A zsidóság lényege és fejlődése* (1922) stb. II. Az egész iszlám kulturkörének filológiájára, teológiájára, vallásbölcsezetére, költészetére, tudománytörténetére, polgári és egyházjogára, archeológiájára vonatkozó főbb művei: *Beiträge zur Geschichte der Sprachgelehrsamkeit bei den Arabern* (3 k., Wien 1871—73); *Beiträge zur Literaturgeschichte der Schia* (u. o. 1874); *Az iszlám* (1871, franciául is); *Die Zahiriten, ihr Lehrsystem und ihre Geschichte* (Leipzig 1884); *Abhandlungen zur arabischen Philologie* (2 Bde. Leyden 1896—99); *Die Legende vom Mönch Barschische* (Kirehhain 1896); *A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődésében* (1877); *Le culte des ancêtres et le culte des morts chez les Arabes* (Paris 1885); *A mohamedán jog eredete* (1884); *Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben* (1885); *Muhammedanische Studien* (2 Bde. Halle 1889—1890., G. leghíresebb munkája); *A pogány arabok költészetének hagyománya* (1893); *Der Divan des Garwal ben Al Huteja* (Leipzig 1893); *Salid b. Abd-el Kuddush und das Zindikhtum*

während d. Regierung d. Chalifen Al-Mahti (1893); *Renan mint orientalista* (1894); *A történetírás az arab irodalomban* (1895); *Emlékbeszéd H. Fleischer felett* (1899); *A buddhizmus hatása az iszlámra* (1903); *Vorlesungen über der Islam* (Heidelberg 1910. 2. kiad. 1925, Becker porosz kultuszminiszter előszavával, magyarul 1912); *The influence of partition on Islam* (1912); *Tradition als Dogma* (Stockholm 1913); *Katholische Tendenz und Partikularismus im Islam* (u. o. 1914); *Islam fordom och nu* (u. o. 1915); *Vámbéry Armin emlékezete* (1915); *Stellung der alten islamischen Orthodoxie zu den antiken Wissenschaften* (Berlin 1916); *Streitschrift des Garali gegen die Batinjia Sekte* (Leiden 1916); *Die Richtungen der islamischen Koranauslegung* (u. o. 1920). Ezekon kívül ő írta az arab történelmi és irodalmi részt a Nagy Képes Világtörténet, az Egyetemes Irodalomtörténet, a Pallas, Révai és a Brockhaus Lexikon nagy kiadásába s az iszlámról szóló részt a Kultur der Gegenwartba. Sajtó alatt vannak több kötetre tervezett hátrahagyott munkái és szétszórt értekezéssel *Gesammelte Schriften* címen. 1926-ban az École Nationale de Langues Orientales Vivantes Párisban kiadta G. műveinek jegyzékét Heller Bernát feldolgozásában s ebben 580 nagyobb művét és tanulmányát sorolja fel. G.-t halála után a külföld legilletékesebb tényezői úgy említették, mint nem csupán az iszlám legkimagaslóbb ismerőjét és legkiválóbb orientalistát, hanem mint korának egyik legkimagaslóbb elméjét is. 1924-ben szülővárosa méltó ünnepek közt avatta fel a G. szülőházán elhelyezett emléktáblát. S. R.

2. G. Károly, matematikus, G. Ignác (l. o.) fia szül. Budapesten 1881 febr. 26. A budapesti és göttingeni egyetemeken tanult matematikát s hazajövet középiskolai és bölcsészeti doktori oklevelet szerzett, majd a polgári iskolai tanítóképzőn a matematika és a József-műegyetemen a politikai és kereskedelmi számtan magántanára lett. Főképp biztosítástudománnyal foglalkozik és titkára volt az amszterdami VII. ilyenmű kongresszusnak. A matematika-pedagógia terén és a középiskolai tanáregyesületben is a matematika-tanítás reformja terén élénk munkásságot fejtett ki. Számos hazai és külföldi szaktolyóirat állandó munkatársa. Egyik művét az amerikai kormány adta ki (1912). Nagyobb műve: *Nyugdíjbiztosítás* (1919). S. R.

3. G. Vilmos, orvostanár, szül. Köpésényben (Moson vm.) 1849 jan. 1., megh. Budapesten 1916 jún. 15. Bécs, Berlin, Prága és Heidelberg egyetemén tanult és Bécsben lett orvosdoktor. 1874-ben Budapestre jött, mint szemésszpecialista. 1876-ban egyetemi magántanár, 1895. rk. tanár lett. Több nagy kórháznak, majd a Rókus-kórháznak volt szemésszűróvosa. Számos hazai és külföldi előkelő orvosi társaságnak volt tagja. Dolgozatai bel- és külföldi folyóiratokban nagy számban jelentek meg. Főmunkatársa volt az Eulenburg-féle Realencyclopédie der Medizinischen Wissenschaften-nek, melybe az ophthalmológiai részt ő írta. Az első magyarnyelvű *Szemészeti kézikönyvét* is G. írta (1890). Nagyobb művei: *Die Therapie der Augenkrankheiten*

(1881); *Zur Theorie des Elektrotonus* (1870, az Archiv f. Physiologieben); *Az idült ragályos szemgyulladások* (1889); *A trachoma* (1889); *Adatok a szem újképződményének tanához* (1899); *A szembetegségek gyógyítása* (1903).

Gólusz (h.) Számkivetés *L. Diaspóra*.

Gombaszögi Frida*, színművésznő, szül. Budapesten 1890 dec. 9. *Miklós Andor* (l. o.) főszerkesztő felesége. A színiakadémián tanult s onnan a Magyar Színházhoz szerződött, majd onnan, mint már országosan ismert drámai színésznő a Vígsházhoz ment át. Mindkét helyen számos nagy sikert aratott folytonosan fejlődő művészetével, különösen a modern társadalmi drámákban, de éppúgy Ibsen és Csehov darabjaiban is. Ezek mellett legkiválóbb szerepeit Shaw, Bernstein, Lengyel Menyhért és Molnár Ferenc színműveiben játszotta. Nővérei: *Margit**, szül. 1881., megh. 1925., ismert operett-színésznő; *Ella** és *Irén** pedig a komika szerepkörben ismert színésznők. s. r.

Gómel benesolás. Akit veszedelem fenyegetett és abból szerencsésen megmenekült, az a zsinagógában halát ad Istennek megmeneküléseért. Ezt a szertartást nevezik G.-nak, ami mindig a Tórához való felszólítás keretében, a Tóra-olvasás után történik. G.-i alkalmak a következők: 1. Nagy betegségből való felgyógyulás. 2. Fogságból, börtönből való kiszabadulás. 3. Tengeren való szerencsés átkelés. 4. Fenyegető veszélyből való megmenekülés.

Gömöri, I. Elek, közgazdász, szül. 1878. Tanulmányai végeztével a Magy. Folyam- és Tengerhajózási Rt. osztályfőnökhelyettese, majd a Magyarországi Gőzmosógéparak Szövetségének elnöke és az Országos Ipartestület igazgatósági tagja lett. Nagy érdemeket szerzett a magyar textil s különösen a selyemárak festése terén is s az ő szaktevékenységének eredménye, hogy a selyemárakat kikészítés és festés céljából nem kell többé külföldre szállítani. A háború után alelnöke lett a Kereskedők és Iparosok Rt.-nak, melyet magas színvonalra fejlesztett. Elnöke az Ujpesti Kereskedelmi és Iparbank felügyelő-bizottságának s vezérigazgatója a Royal Selyem- és Pamutáru Pestő és Kikészítő Gyár Rt.-nak. A fővárosi napilapokban és közgazdasági szemlékben gyakran jelennek meg széles tudásra valló közgazdasági szaktanulmányai. Lelkes pártfogója minden zsidó ügynek. s. r.

G. Jenő, író és hirlapíró, szül. 1890. Egyetemi tanulmányai elvégzése után Budapesten megalapította és évekig szerkesztette a *Modern Könyvtár* c. vállalatot. Ezt a vállalatot 1919 után *Uj Magyar Könyvtár* címmel Bécsben folytatta. Érdekes gyűjteményt állított össze a világ-háború katonanótáiból. Magyarra fordította Ibsen, Schnitzler, Thomas Mann több munkáját. sz. G.

Gonda Henrik, ügyvéd, min. tanácsos, v. sajtófőnök, szül. Ugaron (Zemplén vm.) 1880 dec. 31. Tanulmányait Ungváron és a budapesti egyetemen végezte s miután jogi doktorátust és ügyvédi diplomát szerzett, országgyűlési gyorsíró és a függetlenségi párt félhivatalos lapjának, a *Magyar Tudósítónak* felelős szerkesztője lett, majd a koalíciós kormányban a kereskedelmi minisz-

terium sajtófőnöke, később a hadgyakorlatokon az uralkodó főhadiszállásán sajtótudósító a háború alatt pedig haditudósítója volt a Magyar Hirlapnak. 1918-ban Wekerle miniszterelnök miniszteri tanácsossá és a miniszterelnökségi sajtóosztály főnökévé nevezte ki. Ez állását a forradalmakig töltötte be s egyik főalkotása a Magyar Távirati Iroda modern alapokra fektetése s a bécsitől való függetlenítése, melyet a minisztertanács az ő előterjesztésére határozott el. Mint a miniszterelnökség képviselője részt vett a bukaresti béketárgyalásokon s az itt kifejtett diplomáciai tevékenységére való tekintettel küldte őt ki Wekerle miniszterelnök hivatalos megbízással Svájcba, ahonnan csupán a bolsevizmus bukása után tért vissza. Azóta ügyvédi hivatásának él. sz. G.

Gondos Miksa, tanár és gyorsíró, szül. Kaposon (Zala vm.) 1840., megh. Budapesten 1920 febr.-ban. Párisban az Alliance Israélite Universelle tanárképzőjében tanult, majd az École des Langues Orientales vivantes főiskolában a keleti nyelveket tanulmányozta. Marokkóban, majd Budapesten volt tanár. Tanulmányozta az összes gyorsírási rendszereket s a Stolze-rendszert előadta a műegyetemen. Átültette Gabelsberger rendszerét héberre, franciára, elkészítette a török gyorsírást s tanította Marokkóban a spanyolt. *A gyorsírás elmélete* c. művét a kultuszminisztérium adta ki. Élete végéig munkatársa volt a világ összes gyorsírással foglalkozó szaklapjának. Gyorsírói működésének félszázados évfordulóját a magyar és külföldi gyorsírók 1908 ápr. 5. a Magy. Tud. Akadémiában ünnepelték. T. Zs.

Gonosz zsidók lajstroma. A XV. sz.-ban így nevezték azt a hivatalosan összeállított listát, amelyre a pozsonyi zsidóságot összeírták. A városok zsidógyűlöletét jellemzi, hogy hivatalból bélyegezték meg a pellengérré állított zsidót. A budai káptalan egy előkelő zsidót, mikor annak vallo-másáról okiratot készített, «hitetlen zsidó»-nak említ fel. Az ilyen megnevezés szokásként dívott a városi bírák és a tárnok által kiállított okiratokban is. A Budai Törvénykönyv (l. o.) is gonoszoknak és cselszöveőknek nevezi a zsidókat és olyan szitkokkal illeti őket, hogy azok ma kimerítenék a felekezet elleni izgatás minden kritériumát. U. L.

Göndör Ferenc, író és hirlapíró, szül. Kaposváron 1885. A *Népszava* munkatársa volt és mint haditudósító bejárta a harcterekeket. Majd kiadta s szerkesztette az *Ember* c. folyóiratot, amely újszerű, szokatlan s kíméletlen hangjával nagy feltűnést keltett. Résztvett az újságírók gazdasági mozgalmaiban és a proletárdiktatúra alatt az újságíró szakszervezet élére került. Még a diktatúra idején Bécsbe emigrált, ahol újra megjelentette az *Ember*-t. Bécsből Amerikába ment és ugyanezzel a címmel ott is kiadja lapját. Emlékiratait *Vallomások* cím alatt Bécsben adta ki. Egyéb művei: *A háború nyomában*; *Szenvedések országútján*; *Ilonka* (regény). T. Zs.

Gesem (h.) A napjában háromszor (ünnepen többször) elmondott főimában (tefflló) semini aceresz napjától peszach első napjáig a második áldás közepén (lehosiá szó után) Istennek esőt adó

hatalmát is megemlíttük a következő formula keretében: «másiv horuach umorid hagesem» = aki hozza a szelet és hullatja az esőt. F. D.

Góth, I. Manó, orvostanár, szül. Budapesten 1848., megh. Kolozsvárott 1895. júl. 28. A bécsi és budapesti egyetemeken tanult és 1878-tól kezdve Kolozsvárott volt nőgyógyászatnak előbb magántanára, majd 1893-tól kezdve ny. rk. tanára. Értekezései bel- és külföldi napilapokban jelentek meg és a nőgyógyászat keretébe tartoznak.

2. **G. Móric**, festő, szül. Avasfelsőfaluban (Szatmár vm.) 1873. Jogi tanulmányai alatt már Bihari és Karlovszky festőiskolájába járt, majd jogi tanulmányainak utolsó idejét Münchenben töltötte, hol a Hollósy iskolában végleg festővé lett. Bécsben a képzőművészeti akadémián Lefler tanítványa volt. Bécs után Párisban tanult (1906–08), majd a Bretagneban telepedett le. Belgiumban, Szolnokon, Észak-Amerikában, Franciaországban és ismét Belgiumban dolgozott. Itt érte a világháború és G. Hollandiába menekült, ahol ma is él. Budapesten 1899. a Nemzeti Szalonban állított ki először, a Műcsarnokban pedig az 1908. tavaszi tárlaton *Krumplihámozó* (1907. Brügge) c. képét a Szépművészeti Múzeum vette meg. Több ösztöndíjat és díjat nyert. A Szépműv. Múzeumban van az előbb említett képen kívül: *Cirkuszban* (olajfestmény 1909); *Enteriör* (szénrajz 1909). Egy másik enteriör képét (1908.) a király vette meg. 1926-ban mutatott be az Ernst Múzeumban festményeiből egész munkásságát jellemző válogatott gyűjteményt. Tájékepei, továbbá figurális és enteriör képei G.-ot a magyar impresszionista festés legelőkelőbb képviselőinek egyikévé avatják. F. B.

3. **G. Sándor***, színész és műfordító, szül. Budapesten 1869. okt. 19. 1894-ben a Vígszínházhoz szerződtek s azóta ott működik. Kiváló komikus és jellemszínész. Emellett mint rendező és számos francia és orosz színmű fordítója is jelentékeny nevet szerzett magának. Pásztor Árpáddal (l. o.) közösen írt drámáját, a *Vengerkák*-at 1917. mutatta be a Vígszínház. Emlékeztés alkírtásokat nyújtott újabban Szomory Dezső, *Glória*, Galsworthy, *Uri emberek* és Harsányi *Nosztly fiú* c. darabokban. Jellemábrázoló képességével és kiváló színészi intuíciójával G. a Vígszínház együttesének egyik legkiemelkedőbb egyénisége. Felesége: szül. Kertész Ella*, drámai hősnő ugyancsak a Vígszínház tagja. S. R.

2. **G. Margit**, festő, szül. Budapesten 1897. Művészeti tanulmányait az Iparművészeti iskolában végezte. Több kollektív kiállításon volt, állandó résztvevője a KUT kiállításainak. Mély színekben tartott képei a fiatal magyar festészetnek igen komoly értékei. Perlrott Csaba Vilmos (l. o.) felesége. F. B.

Grishaber Jicchok, rabbi, szül. Krakóban, de 1782. Paksra került. Résztvett a híres halpörben, amely Chorin Áron személye körül keletkezett. *Mákél nóam* c. Wienben 1799. megjelent iratában támadta meg Chorint, aki a rituális étkezés terén könnyítésekre törekedett és bizonyos hal-fajokat, amelyek a hagyományos tilalom alá estek, az elfogyasztható állatok közé sorozott. L. *Chorin Áron*.

Graber Károly, ügyvéd, szül. Turócszentmártonban 1861. Bécsben és Budapesten végzett egyetemi tanulmányokat. Sokáig tagja volt az Ügyvédi Kamara választmányának és a Kúria ügyvédi tanácsának s évekig működött mint a Budapesti Ügyvédi Kamara főtítkára. Jelenleg az ügyvédi és bírói vizsgalóbizottság tagja. Hitel- és lakbérleti jogi kérdésekben elismert szaktekinetély s ilyen vonatkozású cikkei sűrűn jelennek meg szaklapokban. Könyvalakban megjelent nagyobb munkája: *A lakbérleti jog*. 1926-ban jogtudományi munkásságának elismeréséül kormányfőtanácsossá nevezték ki. V. A.

Greggerl, (j.) kerepelő, amivel purimkor Eszter könyvének zsinagógai felolvasása alatt zajt csap a gyerek nép, valahányszor a zsidó-üldöző Hámán nevét említi a felolvasó. A modernizált istentisztelet hatása alatt a szokás már kiveszőben van.

Greiner, népköltő, verselő. A szó a német greinen (kornyikálni) igéből, vagy a Reimer (Reim = rím) átírásából származott.

Gró Lajos, író, szül. 1900-ban. Filmismertései a Korunkban, Népszavában és a Nyugatban jelentek meg. A Korunk c. folyóirat főmunkatársa. Aktuális filmkérdéseket tárgyaló könyve: *A film útja* (1927).

Gróf József, grafikus, belső építész és bélyegtervező, szül. Tapolcán 1892. A magyar iparművészeti iskolát 1913. végezte. A modern magyar iparművészet egyik megteremtője, aki munkával bel- és külföldön számos pályázatot nyert. Munkásságát a Magyar Iparművészet, a Magyar Grafika és a Studio c. folyóiratok ismertetik. Külföldi lapokban is reprodukált könyvillusztrációi: *Berzsényi Dániel* (Kellner kiadás 1921); *Bánk bán* (Rózsavölgyi 1921); *Pick Dame* (Szacelláry 1920). A bútortervezésnek európai értelemben véve is egyik legelső művésze. V. A.

Groller Baldwin (családi nevén Goldscheider Béla), német novella- és regényíró, szül. Aradon 1848., megh. Bécsben 1916. Már kora ifjúságában Bécsbe került, ahol a legelőkelőbb lapok munkatársa volt. Éveken keresztül főképpen humoros tárcákat írt budapesti német lapokba is. Novelláival és regényeivel nagy népszerűsége telt szert. Legismertebb könyvei: *Überspannt*; *Zehn Geschichten*; *Schuldig*; *Ganz zufällig und andere humoristische Novellen*; *Die Doppelnatur*; *Wie man Weltgeschichte macht*; *Der olle ehrliche Lehmann*; *Aus der weltlichen Komödie*; *Major Barsay und sein Kreis*; *Die Ehre des Hauses*; *Das Rätsel des Blutes*; *Eine Panik und andere humoristische Novellen*; *Detektiv Dagoberts Taten und Abenteuer*. Sz. G.

Grosberg Lipót, író és teológus, szül. Belényesen 1869., megh. Budapesten 1927. A pozsonyi rabbiiskolán tanult és 22 éves korában szerkesztője lett az Allgemeine Jüdische Zeitungnak, mely naponként jelent meg egyideig. A háború után megalapította és szerkesztette a Zsidó Ujság c. konzervatív irányú hetilapot. Számos novellát írt a magyar-zsidó életből merítve azok tárgyát. Előljárója volt a budapesti orthodox-zsidó hitközségnek és jelentékeny szerepet játszott a hitközség humanitárius intézményei-

nek vezetésében, valamint az orthodoxok orsz. képviselőiteneinek testületében.

Gross. 1. Béla, festő, szül. Miskolcon 1835., megh. Budapesten 1914: Lelkiismeretes gondossággal festett arcképeket, tanulmányfejeket és ideális karakterfejeket. 79 éves korában halt meg, hű maradván mindvégig a régi táblabíróvilág aprólékosan részletező festési modorához. Az 1858-i, a Diana fürdőben rendezett pesti műegyleti kiállításon állított ki először egy *Bacchánst* c. képet. Tanulmányait Marastoni pesti festőiskolájában, a bécsi akadémián és Münchenben végezte. 1860—69-ig Pesten működött, ezután Bécsbe költözött. Később megint Pesten élt és egész 1914-ig a Műcsarnok kiállításán vett részt. Számos munkája közül a Szépművészeti Múzeumban vannak: *Paraszt-anyóka* (1886); *Ónarckép*, továbbá feleségének, *Tóth Bertának* arcképe (1887); *Adler Mór* festőnek arcképe (1900) a Magyar Történelmi Képcsarnokban van. *Szent Margit* képét (1901) Klotild főhercegnő vette meg.

2. G. Heinrich, rabbi és kiváló kultúrtörténész. szül. Szenicen 1835 nov. 6., megh. Augsburgban, ahol főrabbi volt. A breszlai szemináriumnak és a lipesei egyetemnek volt növendéke, Kohn Sámuelnek iskolatársa. Diplomái elnyerése után Párisba került, ahol Günzburg bárónak, a kiváló orientalistának házában volt tanító. Ezalatt gyűjtötte anyagát a Bibliotheque Nationaleban *Gallia Judaica* c. 1897. megjelent világhírű munkájához, mely a zsidó kultúrtörténelem legkitűnőbb monográfiáinak egyike. G. legfőbb szaktekintély volt a középkori provencai zsidóság kulturális és vallási multjának ismertetésében. Egyéb, ugyanazon tárgykörből vett művei a breszlai Monatschriftben és a Revue des Etudes Juivesben jelentek meg. Többi munkái: *Abraham ben David aus Posquieres, sein Leben u. Schriften* (1874); *R. Abraham ben Isaak aus Narbonne* (1874).

3. G. Jenny, osztrák színművésznő, szül. Szántón 1878., debütált Bécsben a Carltheaterben, majd a Stadtheaternek, 1885. pedig a berlini udvari színháznak lett tagja. 1889-ben a Lessing-Theaterhez szerződött, ahol sokáig működött. Főbb szerepei voltak: *Madame Sans Gêne*, *Niobe*, *Josephine*, *Sonja (Raskolnikow)*, *Umire (Tartuffe)* és Shakespeare vidám női szerepei.

Grossmann, 1. Ignác, rabbi, szül. Trencsénben 1825 júl. 30., megh. New-Yorkban 1897 marc. 18. A pozsonyi jesiván tanult és előbb Morvaországban, majd Varasdon volt rabbi. 1873-ban meghívták a Bész Elohim-község rabbijának Brooklyaba, később a new-yorki Bené Avraham hitközség rabbija lett. Művei: *Drei Predigten* (1868); *Die Sprache der Wahrheit* (1870); *Mikrász Ketanosz* (1892, Cincinnati), mely a 613 parancs bibliai eredetét és etikai tartalmát öleli fel. Fiai közül kettő New-Yorkban, egy Ipolyson rabbi.

2. G. Lipót, szemész- orvos, szül. Szucsányban 1825., megh. Budapesten. A bécsi és berlini egyetemeken tanult, mint Jaeger és Graefe híres szemészek tanítványa, majd mint asszisztens működött Graefe mellett. 1871 óta a budapesti Szt.

János-kórház szemész-főorvosa, majd a budapesti kórházak szem- és fülbeteg osztályának főorvosa volt. Számos cikkén kívül főbb önállóan megjelent művei: *Kasuistische Beiträge zur Ophthalmologie und Otiatrik* (1869); *A szem ápolása egészséges és kóros állapotban* (1872); *Zur Therapie der Otorrhoë* (1870); *A szemtükörrel való vizsgálat* (1870); *A szem alkalmazkodási és törésitana* (1873).

3. G. Louis, rabbi (Cincinnati), **G. Ignác** rabbi fia, szül. 1863 febr. 24. Bécsben tanult az egyetemen, ahol doktorátust tett, majd 1884 óta Cincinnati rabbi. Számos amerikai, angol és német tudományos társulat tagja. Nyugalmazott tanára a cincinnati rabbiszemináriumnak, szerkesztője a The American Israelite folyóiratnak. Művei: *Judaism and the Science of Religion* (1888); *Maimonides* (1890); *Responses, Psalms and Hymns* (1895); *The Jewish Pulpit* (1895—1921); *Biography of Isaac M. Wise* (1900); *Order of Service of Sabbath Schools* (1909); *The real life* (1914); *Glimpses into life* (1922); *Hannukah Festival*; *The aims of teaching in jewish schools*; *Work for teachers in jewish schools*; *Order of Service for the Day of the New Year a. the Day of Atonement* (1918). Ezenkívül hit-szónoklatai és értekezései jelennek meg az American Jewish Pulpit és a Judaism and the Science of Comparative Religion c. folyóiratokban. S. R.

4. G. Miksa, szociálpolitikus, szül. 1872., megh. Budapesten 1913. Nyomdász, majd a Volksstimme szocialista politikai lap szerkesztője, 1907-től kezdve pedig az akkor szervezett Orsz. Munkásbetegsegélyző és Balesetbiztosító Pénztár igazgatója volt. Számos tanulmánya jelent meg a munkásbiztosításra és más szociálpolitikai kérdésekre vonatkozólag, melyekben elsőrendű szakember volt. S. R.

Grósz, 1. Albert, szemészorvos, **G. Frigyes** fia, szül. Nagyváradon 1819 jan. 12., megh. u. o. 1901 marc. 18. A bécsi egyetemen tanult, külföldi tanulmányútja után pedig szülővárosában telepedett le. A szabadságharc alatt az aldunai tábor törzsorvosa, majd a váradai honvéd-kórházak főorvosa volt. 1852—67-ig szülővárosának főorvosa, azután törvényszéki orvos, majd atyja halála után a szemkórház főorvosa s egyszersmind az Országos Közegészségügyi Tanács rk. tagja volt. Tanulmányai megjelentek az Orvosi Társban (1848), az Orvosi Hetilapban (1864—66) a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Munkálataiban (1864) és a Néptanítók Lapjában (1868). Önállóan megjelent munkái: *A bölcsőde jótékonyága*. *A munkásnép érdekében* (1853, németül is); *A nagyváradi fürdők* (1855); *Az egyiptomi szembetegségekről* (németül is 1860).

2. G. Emil*, orvostanár, szül. Nagyváradon 1865 szept. 30. A budapesti egyetemen tanult, azután hosszabb tanulmányútra ment, majd Schulek tanár asszisztense, 1894. magántanár és a szemklinika igazgatóhelyettese, 1900—4-ig a Szt. János, Szt. Rókus és Szt. István kórházak szemész-főorvosa, trachomaügyi kormánybiztos, 1905. pedig a szemészet nyilv. rendes egyetemi tanára és az I. szemklinika igazgatója lett. Al-elnöke az orvosi továbbképzés központi bizott-

ságának, szerkesztője a Szemészet és az Orvosképzés c. folyóiratoknak, főtítkára volt az 1909. Budapesten tartott nemzetközi orvoskongresszusnak és tagja számos külföldi tudományos testületnek. 1909 óta udv. tanácsos. Munkatársa több kiváló külföldi szakfolyóiratnak. Nagyobb művei: *Szemészeti diagnosztika* (1893); *A vasúti alkalmazottak látásáról* (1895); *Előadások a szemtükrözésről* (1897); *A szembajok összefüggése a szervezet egyéb betegségeivel* (1900); *A szemvizsgálásának módszerei* (1902); *A szemészet kézikönyve* (1909); *Über einige Operationsmethoden* (1921). Ezekon kívül: *Az egyetemek magántanári intézménye* (1896); *Az orvosképzés új rendje Magyarországon* (1902). *Előadások, beszédek, tanulmányok* (1925). S. R.

3. *G. Frigyes*, az első magyar szemész és filantróp, szül. Nagyváradon 1798 nov. 16., megh. u. o. 1858 jan. 3. U. o. járt gimnáziumba, azután a pesti egyetemre ment, ahol 1816. bölcsészeti-doktori oklevelet nyert, majd a bécsi egyetemen tanult, ahol 1825. orvosdoktorrá avatták. Azután Teltsch morva városban lett orvos és itt kórházat alapított. 1829-ben visszatért szülővárosába, ahol a zsidó-kórház vezetője lett. 1830-ban a szegénysorsú vakok részére ingyenes ambulatóriumot létesített s azt haláláig maga tartotta fenn. Évek folyamán több mint 40,000 szemebetegyet kezelte és 1500-szor hajtott végre szerencsésen szürkehályog-műtétet 1856-ban a király is meglátogatta intézetét és érdemrenddel tüntette ki. A nagyváradi hitközség márványtáblával örökítette meg emlékét az ottani zsidó kórházban, olajfestésű képe pedig a Nemzeti Múzeumban van. Tanulmányai megjelentek a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Munkálataiban. Önállóan a következők: *Dissertatio inaug. chemico-pharmacologico-medica de chinina stb.* (1826); *Statisztikai adatok a Nagyváradon 1830 óta létező szegény vakok gyógyintézete működéséről s néhány szó ezen intézet jövődjéről, földművelőink közt gyakran előforduló vakság enyhítésére Magyar- és Erdélyország több helyein felállítandó szegény vakok gyógyintézetei tekintetéből* (1846); *Die Augenkrankheiten d. grossen Ebenen Ungarns* (1857). S. R.

4. *G. Gyula*, gyermekorvos, szül. Budapesten 1862 nov. 26. A budapesti egyetemen tanult, azután Ajtai tanár mellett volt asszisztens a törvényszéki orvostani intézetben, majd a Stefánia gyermekkórház orvosa volt. 1892-ben hosszabb külföldi tanulmányúton volt, később Tauffer tanár klinikáján dolgozott. 1896-ban a Bródy Adél gyermekkórház igazgató-főorvosának választották meg, 1917. pedig egyetemi magántanár lett. Számos tanulmánya jelent meg hazai és külföldi szakfolyóiratokban. Önállóan megjelent műve: *Gyermekegészségtan* (1914).

5. *G. Mór*, pedagógus, szül. Izsákon (Pest vm.) 1831., megh. Halason. Nevét azzal örökítette meg, hogy a Biblia II. könyvének leírása alapján művésziesen kifaragta a Miskont, az eredeti frigszékerepynt, ugyanazon alakban, ahogy azt a Biblia leírja. Az összes tárgyakat ezüsttel, arannyal bevont fából, az egykorú leírás szerint állította elő, a Chosennal és Efoddal. A mű-

vészies munkálatért G. a magyar kultuszminisztérium, a londoni és bécsi világkiállítások elismerését és tiszteletbeli diplomáját nyerte el.

Groszmann 1. Ferenc, gyermekgyógyász, szül. Pálfalván (Nógrád vm.) 1884 febr. 25. Az egyetemet Budapesten végezte 1908. Azóta a Bródy-kórházban működik, ahol előbb alorvos, majd laboratórium-vezető volt, pár év óta pedig rendelő főorvos. Kutatásai főleg a csecsemőkori rángó és fertőző betegségekre és az alkati megbetegedésekre vonatkoznak. E kérdésekkel kapcsolatban gyermekorvos kongresszusokon több előadást tartott s számos tanulmánya jelent meg magyar és német szakfolyóiratokban.

2. *G. Ignác*, természetbúvár és matematikus, szül. Göncruszán (Abauj vm.) 1823., megh. 1866. Feltalálta a higany légszivattyút. Sok tankönyvet is írt.

3. *G. Lipót*, szemorvos, szül. Szucsányban (Túróc vm.) 1825. Tanult Bécsben, Berlinben és Párisban, 1871. a Szent János-kórház szemészeti és fülészeti főorvosa lett. Cikkei a külföldi és hazai szaksajtóban jelentek meg. Művei: *A szemápolása*; *A szemtükrözés vizsgálata*; *A szem alkalmazási és törési tana*. Írt több németnyelvű művet is. T. Zs.

4. *G. Zsigmond*, rabbi, szül. Budapesten 1880 márc. 15. 1895—1905-ig volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1904-ben avatták bölcsész-doktorrá Budapesten, 1906. pedig rabbivá. Azóta pesti segéd-rabbi, majd rabbi és rabbihivatall igazgató. Az Országos Rabbiegyesület titkára. A XIX. sz. beli magyar zsidóélet legkiválóbb ismerője és historikusa. Történelmi kutatásainak eredményeiről számos cikket és jeles tanulmányt írt a magyarországi felekezeti lapokban. A Pesti Izs. Hitközségről írt kitűnő monografiája megjelent 1927. a hitközség 125 éves jubileuma alkalmából. A XIX. sz. zsidó életéről írt tanulmányai mintaszerűek és nemcsak szabatoságukkal és lelkiismeretességükkel tűnnek ki, de az anyag áttekinthető rendezésével és a megírás tiszta stílusával is. Jelen lexikon munkatársa. Művei: *Georgievics Bertalan XVI. sz.-beli magyar író* (Budapest, 1904); *A recepciós mozgalom politikai története* (Budapest, 1915); *A magyar zsidók V. Ferdinánd alatt* (Budapest, 1916); *A magyar zsidók a XIX. sz. közepén* (Budapest, 1917). Cikkei a Magyar Zsidó Szemlében, az Egyenlőségben, a Mult és Jövőben, a Blau Emlékkönyvben, a Magyar Izraelben, a Hitközségi Szemlében, a Magyar Zsinagógában jelentek meg. F. D.

Grózinger M. József, tanár, szül. Csenger-újfaluban 1891 márc. 17. Tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, bölcsészeti-doktori oklevelet a pécsi egyetemen szerzett. Tudományos működésének köre: filozófia és pedagógia. Megjelent tőle: *Kant metafizikai törekvései* (Pécs 1927, német nyelven is); *Alexander Bernát* (1928). Jelenleg a budapesti zsidó reál-gimnázium tanára.

Gruby Dávid, orvos, szül. Kiskéren (Bács vm.) 1810 aug. 20., megh. Párisban 1898 nov. 14. 1829-ben a pesti piaristák gimnáziumában a humaniorák tanulmányát befejezván, Bécsbe ment és az ottani egyetemen az orvosi fakultás elő-

adásait hallgatta. Vegytan és anatómia voltak kedvenc tárgyai. Nagy nélkülözések közt kifejlesztett szorgalma és tudása által magára fordította az egyetem két híres tanárának: Wattmann és Rokitánszky figyelmét és jóindulatát. Ott nyert 1834. orvosdoktori oklevelet. Wattmann ajánlására kórházi tanársegédnek akarták kinevezni, ha kikeresztelkedik. Hitét elhagyni nem akarván, eltávozott Bécsből, felkereste a londoni és más európai egyetemeket, míg 1842 körül véglegesen Párisban telepedett meg és ott gyógyítási sikerei folytán híres és nagyon keresett orvos, de drasztikus gyógy módja, különködései és önzetlensége miatt ismert alakja lett a párisi mondén világnak. Páciensei voltak többek között: Heine, Rachel, ifj. Dumas, Balzac, Chopin, Ambr. Thomas, Emil Olivier, Gambetta és sok magyar emigráns. Személyét Daudet Les rois en exil c. regénye utolsó fejezetében Bouchereau orvos alakjában mutatta be. Gruby volt egyike azoknak, kik először foglalkoztak mikroszkópikus kórbonctani kísérletekkel. Vagyonának nagy részét jótékony célra fordította. Számos értékes orvosi cikket írt. Főművei: *Observationes Microscopicae ad Morphologiam Pathologicam Spectantes* (Viennae 1839); *Morphologia Fluidorum Pathologicorum* (Viennae 1840). M. B.

Grün, I. Jakab, hegedűművész, szül. Budapesten 1837 márc. 13., megh. Badenben 1916 okt. 1. Tanulmányait Bécsben és Leipzigban végezte. 1858-ban a weimari Hofkapelle tagja, 1861—1865. Hannoverben él. 1868-ig hangversenyturnéokra ment, majd a bécsi Hofoperhez szerződött, mint hangversenymester. 1877—1909. a bécsi konzervatórium hegedűszakos professzora. Korának jónevű, nagyrabecsült hegedűművésze volt.

2. G. Lajos, orvos, szül. Lajosházán 1868 febr. 16., megh. Kassán 1925 dec. 28. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. Kassán telepedett le mint orvos, ahol úgy társadalmi téren, mint a kongresszusi hitközség életében háláláig nagy szerepet játszott. Mint cionista résztvevő delegátusként az 1927-iki hamburgi cionista kongresszuson.

3. G. Oszkár, lapszerkesztő, szül. Vágújhelyen 1888. A pozsonyi és hunfalvi jesivát végezte, politikai és közgazdasági tanulmányait a berni egyetemen folytatta. 1918-ban megalapította a Jüdische Presszentrale napilapot Zürichben, amely mindenütt nagyon elterjedt. G. lapja párton kívül álló tudósító, de közelebb áll vallásos és paleztina-barát pártokhoz. Mintegy 800 sajtóorgánumban 25 országban veszi igénybe G. lapjának információit. B. S.

Grünberg Aron, rabbi, szül. 1811., megh. 1893. Szofer Móse tanítványa volt. Előbb Tolesván rabbiskodott, később a nagymihályi hitközség élére került. Gittin és Ketubot traktátusra vonatkozó műve *Daasz Szófer* c. alatt jelent meg.

Grünberger Lipót, gyógypedagógus, szül. Vágújhelyen 1840., megh. 1910 okt. 10. Az Izraelita Siketnémák Országos Intézetének első igazgatója. Iskoláit szülőhelyén és Bécsben végezte. A siketnémák oktatását Németországban tanulmányozta, majd Bécsben az Allgemeiner Isr.

Landes Taubstummen Institutban nyert alkalma ást, honnan 1876. az akkor megnyitott Izraelita Siketnémák Országos Intézetében igazgatói állást nyert. Intézeténél élete végéig működött.

Grünfeld, I. Josef, osztrák orvostanár, szül. Gyöngyösön 1840 nov. 19. A gimnáziumot Kassán végezte s a budapesti és bécsi egyetemeken tanult. 1881-ben magántanár lett a bécsi egyetemen s egyszersmind a Poliklinka főorvosa is. Az endoskópot ő használta először és a s-beszétben sok újítás tűzödik nevéhez. Számos tanulmánya szaklapokban jelent meg. Önállóan megjelent művei: *Compendium der Augenheilkunde*, mely igen sok kiadást ért el; továbbá: *Die Endoscopie der Harnröhre und Blase*. Nagy elfoglaltsága dacára is háláláig állandó aktív részt vett a zsidó életben; egyik alapítója és sokáig elnöke volt az Oesterreichisch-Israelitische Unionnak. S. R.

2. G. Vilmos, hegedűművész, szül. Budapesten 1855 dec. 16., megh. u. o. 1921 nov. 26. 1869-ben a Nemzeti Színház zenekarában hegedült. Előbb a Hubay-Popper vonósnégyes társaság tagja lett, majd 1890. önálló vonósnégyes társaságot szervezett. 1893-ban a Zeneakadémiára nevezték ki hegedűtanárnak. Erdemei elismerésül a királytól a Ferenc József-rend kitüntetésében részesült. 1919-ben nyugdíjazták. Elismert pedagógus volt.

3. G. II. Vilmos, lapkiadó, fivérével G. Samuval együtt megalapítója és kiadója a Brassói Lapoknak, mely az erdélyi magyarság egyik legelterjedtebb napilapja.

Grünhut, I. Adolf, orvos és spiritiszta, szül. Budapesten 1826 jún. 29., megh. u. o. 1906. Bár diplomás orvos volt, a szabadságharcban katonatorvosi minőségben delezességgel gyógykezelt. Később a hasonszenvi gyógykezelés híve, majd spiritiszta lett. Ő alapította a Budapesti Szellembúvárok Egyletét a hetvenes években és szerkesztette ennek Reflexionen über die Geisterwelt és Reformierende Blätter c. folyóiratát, majd 1899. az első magyarnyelvű spiritiszta szakközlönyt, az Égi világosságot, mely bizonyos népszerűsége telt szert, miután G. a tárgykörét könnyed és élvezhető formában tudta közölni. S. R.

2. G. Armin, ügyvéd, jogi író, szül. Búrszentmiklóson 1873 jan. 15. A szakolcai és pozsonyi gimnáziumokban, majd a budapesti egyetemen tanult s miután jogi doktorátust és ügyvédi vizsgát tett, csakhamar keresett fővárosi ügyvéd lett. 1913-ban tagja lett az Ügyvédvizsgáló Bizottságnak, 1919. az Ügyvédi Kamara választmányának, 1920—21. kezdve pedig az utóbbinak egyszersmind ügyésze is. Különböző jogi folyóiratokba sok értékes tanulmányt írt az ügyvédséget érintő minden fontosabb kérdéstről és a büntetőjog problémáiról. Felelős szerkesztője az Ügyvédek Lapjának. G. szerkesztette azonkívül a budapesti Ügyvédi Kamara megbízásából a forradalmakat követő időkben azokat a felterjesztéseket, amelyek a közszabadságok visszaállítására és a sajtószabadságra vonatkozóan az ügyvédség véleményét fejezték ki. Jogász véleményét az igazságügyi kormány reformjavaslatának módosítása alkalmával részben magáévá

is tette. Erdemeinek elismerésül 1928. kormányfőtanácsosnak nevezték ki. S. R.

3. G. Géza, közgazdász, szül. Toponáron (Somogy vm.) 1861. Kereskedelmi pályára lépett és hasznos munkásságot fejtett ki a közéletben. Lugoson él, ahol sokat tett az ipar és kereskedelem felvirágoztatásáért. A Lugosi Műmalom és Kereskedelmi Rt. igazgatója. Választott tagja a lugosi városi tanácsnak és a hitéletben is tevékenykedik. Erdemeiért az elsőosztályú román ipari és kereskedelmi érdemrendet kapta.

4. G. Karl, osztrák jogtudós és egyetemi tanár, szül. Bürszentgyörgyön 1844 aug. 3. Már 1872. magántanár, 1874. pedig nyilvános rendes egyetemi tanára lett a kereskedelmi és váltójognak, 1897. pedig az osztrák Urak Háza tagja lett, miután már előzőleg udvari tanácsos volt. 1873 óta szerkesztője volt a Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart c. kitünő folyóiratnak. Nagyobb művei: *Die Lehre von der Wechselbegebung nach Verfall* (1871); *Das Enteignungsrecht* (1873); *Das Recht des Kommissionshandels* (1879); *Wechselrecht* (2 köt. 1897); *Lehrbuch des Wechselrechts* (1900); *Grundris des Wechselrechts* (1903).

5. G. Lázár, rabbi, szül. Gerenda községben 1850., megh. Jeruzsálemben. Miután jesivákon igen fiatalon rabbi-diplomát szerzett, Berlinbe ment, ahol a Hildesheimer-rabbiszemináriumon tanult és Bernben doktorátust szerzett. Ezután Temesváron lett rabbi, de már 1892. lemondott, mert a jeruzsálemi árvaház igazgatójának nevezték ki. Művei: *Kritische Untersuchung des Midrasch Koheleth Rabbah* (1892); *Das Verbot des Pessahfestes* (a Zeitschrift f. Evangelische Theologie 1894–98. köteteiben); *Midrasch Schir haschirim*, (1897); *Széfer ha-Likkútim* (I–VI. 1898–903); *Ezra und Nehemiah. Kritisches erläutert* (1899. és köv.); *Saadja Gaon und sein Kommentar zum Buche Daniel*; *Ezra und Nehemiah* (I–II. 1899–1902, St. Petersburg); *Jalkut ha-Machiri zu den Sprüchen Salamos* (1902); *Die Reisebeschreibungen des Benjamin von Tudela* (fordítással, szöveggel és bevezetéssel, 1903). S. R.

Grünwald, 1. Eliezer Dávid, rabbi, szül. Csornán 1868., megh. Szatmáron 1928 máj. 20. 1897-ben dunaszerdahelyi dajan lett, innen a németkeresztúri hitközség élére került. 1912-ben a felsővisói hitközség rabbija lett és végül 1921. a szatmári orth. rabbiszéket foglalta el. Minden működési helyén híres jesivát vezetett és minden energiáját iskolájának a fejlesztésére fordította. Szatmáron kb. 400 hallgatója volt. Responsumokat és homiletikus magyarázatokat tartalmazó *Keren Ledovid* c. műve csak halála után jelent meg.

2. G. Illés, rabbi, szül. Miaván (Nyitra vm.) 1886 jún. 6. 1904–13. volt a budapesti Rabbiképző növendéke. 1912-ben avatták bölcsész-doktorrá Budapesten, 1914. pedig rabbivá. 1913. óta csáktornyai rabbi. Műve: *Maimuni viszonya a mutazilita Kalámhoz*. (Budapest, 1912). F. D.

3. G. Juda, főrabbi, szül. Brezován 1849., megh., Szatmáron 1920. Szobotiszban, Bonyhá-

don, Surányban, 1898-tól pedig haláláig Szatmáron volt főrabbi. Az itteni jesivát világhírűvé fejlesztette, évtizedek alatt sok ezer tanítvány került ki keze alól. Biblikus és talmudi munkái: *Sevet mijejuda*, *Saálosz u-Tesurosz* és *Chaszde Ovosz*. Számos munkát írt még, amelyek kiadatlanok.

4. G. Lipót, kultúrtörténész, szül. Máramaros-szigeten 1888 szept. 26. Pozsonyban és Frankfurtban tanult teológiát és miután rabbidiplomát szerzett, tanulmányait Oxfordban, Londonban, Amszterdamban és Párisban folytatta, majd a Keleten tett nagyobb tanulmányutakat. Számos tanulmányt írt szakfolyóiratokba. Héber nyelven írott művei: *Eibenschütz Jonathán altonai főrabbi életrajza* (1908); *Az 1869-i zsidó kongresszus* (1909); *A máramarosi zsidók története* (1909); *Magyar rabbik élete* (1910); *A pozsonyi zsidók története* (1910); *A magyarországi szabbataínusok története* (1912); *A magyarországi zsidók* (1912). S. R.

5. G. Manó, rabbi, szül. Czecezen (Fejér vm.) 1845. Különböző jesivákban végzett tanulmányai után rabbi oklevelet nyert. 1873-ban a sopróni orth. hitközség főrabbiául választotta, azóta ott működik. 1923-ban rabbiságának ötvenéves évfordulóján a hitközség meleg ünneplésben részesítette. Halachikus kérdésekkel foglalkozó tanulmányai a *Dovor Bertó* c. folyóiratban, a *Halochó Lemaásze* c. és a *Jalkut Eliezer* c. responsum-gyűjteményekben jelentek meg.

6. G. Móse, rabbi. Előbb Homonnán működött. 1886-ban a kisvárdai hitközség élére került és 1893. a huszti rabbiszéket foglalta el. Itt nagy jesivát vezetett, amely egyike volt a leghíresebb magyarországi Talmud-iskoláknak. 1911-ben halt meg. Művei: *Hachonó Derabó*, *Arugasz Haboszem* (responsum gyűjtemény) és ugyanilyen c. homiletikus műve. T. I.

7. G. Richárd, citeraművész és komponista, szül. Budapesten 1877. A citeraművészet reformátora s megalapítója egy citera- és gitárművészeti kiadóvállalatnak Bad-Honnefben (Rhein-Siebengebirge). Németországban nagy jelentőségre tett szert s rendszeres rádióelőadásokat tart.

Gugenheimer József, székesfehérvári rabbi 1859–1861-ig. Előbb Ausseeban működött s onnan hívták meg Székesfehérvárra, de két év múlva lemondott ottani rabbiállásáról és Kollinban lett rabbi. Veje volt Hirsch Sámson Rafael frankfurti rabbinak, a német felvilágosodott orthodoxia szellemi vezetőjének. S. R.

Günzler Sámuel Smelke, rabbi, szül. 1835., megh., 1911. *Schwartz Abrahám Juda* ha-Kohén (l. o.) hegyaljamádi jesiváján nyerte el még nagyon fiatalon a rabbiképesítést. 18 éves korában a felsővisói hitközség élére került, ahol kb. 50 éven át működött. *Mésiv Devórim* címen homiletikus magyarázatokat írt és ez könyvalakban is megjelent.

Guth Benjamin B., new-yorki rabbi, szül. Szatmáron 1853. Tanulmányait Pozsonyban a Kszav Szófer és Sevet Szófer alatt végezte. 1901. a new-yorki nagy Chaszám-Szófer hitközség választotta meg rabbijává. A Váád horábbónimnak, a new-yorki orthodox rabbik szerve-

zetének az elnöke. *Sito mekubecesz chódos c.* nagyszabású művének első két kötete New-Yorkban jelent meg.

B. S.

Guthi Soma, író és ügyvéd, szül. Tállyán 1866. Miután a budapesti egyetemen elvégezte a jogi fakultást, ügyvéd lett, de egyszersmind élenk hírlapírói tevékenységet fejtett ki. Főleg humoros rajzaival tűnt ki s ezek magyar és német nyelven hét kötetben jelentek meg. Munkatársa volt a Pesti Hírlapnak és a Pesti Naplónak, mely utóbbiba írta Fekete Könyv c. megjelent bűnügyi novelláit. Bohózatait és vígjátékait előadták a Nemzeti Színházban, a Népszínházban és Vígyszínházban. Ilyenek: *Doktor Szeleburdi*; *A zsadányi boszorkány*; *Házasodjunk*; *Egy nap a paradicsomban*; *A szaharai konzul*; *Jupiter és társai*; *A brezováci hős*; *Smólen Tóvá*; *A mádi zsidó*; *Kormánybiztos*; *Az éjjeli ügyész*; *A mozgópostásné*; *Az utolsó mohikán*; *A cilinder*; *Gyengédség*, továbbá több kabaréjelenetet. Ezeket kívül Rákosi Viktorral együtt írta: *Napoleon öcsém*; *Tartalékos férj*; *Képvisező úr* és *A sasok c.* darabokat.

S. R.

Guttenberg Pál, pedagógus, szül. Nagykállóban 1860. Miután filozófiai tanulmányokat végzett a budapesti egyetem bölcsészeti karán, nagyobb tanulmányutat tett Angliában, Dániában, Svédországban és Norvégiában. Különösen megragadta a svéd «szlőjd», a népnek papír-, papírkéreg-, agyag- és fém-kézimunkája, amelyet Magyarországon is irodalmi és gyakorlati propaganda útján igyekezett elterjeszteni. Sokat foglalkozott a szabadoktatás kérdéseivel és a Szabad Lyceumoknak, az University Extensionnak, a parasztegyetemeknek első szószólója volt Magyarországon. Önálló munkái: *Iskolai képek a jövő századból*; *Dán parasztegyetemek*; *Magyar városok élelmiszerpiaca*.

Sz. G.

Guttmann, 1. Alexander, német színész, szül. Pesten 1851 okt. 2., megh. Meránban 1889 febr. 14. Szülei akarata ellenére lett színész, miután a bécsi Szulkovszky-akadémián kiképezte magát. A pesti német színháznál is működött, de 1881-től kezdve ismét Bécsben, ahol főképpen komikus szerepkörben ért el sikereket.

2. G. Jakab, szobrász, szül. Aradon 1815, megh. a döblingi tébolydában 1858 (mások szerint 1861). Szegény szülei 13 éves korában (1828) Aradon fegyverkovácsokhoz adták inasnak. Felszabadulva 1833. gyalog Bécsbe ment. Itt Mayer Márton fegyverkovácsnál nyert alkalmazást és attól a vésést is megtanulta. 1834-ben már mint önálló vésnök-mester dolgozott Bécsben. Ez évben a bécsi iparművészeti kiállításon egy fegyverkovács fegyvert állított ki, melyre az argonauták menetét véste ki. Ez annyira megragadta Metternich herceg figyelmét, hogy az egyszerű vésnököt magához hívatta és ösztöndíjat juttatott neki a bécsi Képzőművészeti Akadémiára, amelynek 1841-iki kiállításán már *Metternich mellszobrát* és a *mitológiai Páris* viasz-szobrát állította ki. **II. József** viaszból készült *profil-plasztikát* (ma a Szépművészeti Múzeumban) első díjat nyert. 1843-ban arekép után elkészítette *Rothschild Salamon bronzszobrát*, melyre tükörára Wertheimstein Lipót hívta fel Rothschild

figyelmét. Ez ezer forint évi segélyt utalványozott ki számára, hogy tanulmányait Rómában folytassa. Hálából elkészítette a *Rothschild-ház címerét* (1844). Még Rómába indulása előtt Bécsben készült *Saphir*, a híres humorista és *Bauerle*, a vígjátékíró mellszobra. 1845 jún. 3. ért Rómába, hol 1850-ig élt. Igen érdekesen írja le az örök város művészeti és egyéb látványosságait, többi között a ghetto életét, rokonaihoz és barátaihoz írt leveleiben. Rómában akkoriban még három magyar szobrász tartózkodott: Czéklüti Züllich Rudolf (1840 óta), Marsalkó János (1845–48 között) a Lánchíd országlánjainak készítője és Engel József (I. o.) (1847–1866 között) a Széchenyi szobor alkotója. Római tartózkodása alatt készítette ismert szobrainak nagyrészét. Mindenekelőtt *Chorin Aron márvány síremlékét* az aradi zsidó ifjúság megbízásából, ma az aradi zsidótemetőben, az egyedüli arcképszobor magyarországi zsidótemetőben), továbbá *Mózes*, *Sámson* és *Delilát*, *Psziche* és *Amort*, *A Génusz*, *Az ifjúszobrát* (ma valamennyi ismeretlen helyen) és a Rothschild születésnapjára mintázott *Kis leányt* (a R. család birtokában). 1847-ben állított ki először Pesten egy márvány mellszobrot a műegylet kiállításán. 1848-ban a nápolyi Rothschild megbízásából készítette el az akkor megválasztott *IX. Pius pápa márvány mellszobrát* (Nemes Marcell 1908-iki ajándékozása folytán ma a Szépművészeti Múzeumban). A szobor sok ezer másolatban terjedt el akkoriban Olaszországban. Rothschild a pápa szobrának sikere folytán a *forradalmat ábrázoló öt domborművet* rendelte meg nála és ezekkel párhuzamosan készített egy szoborcsoportozatot, melynek tárgya *IX. Pius* volt: *a konklave, a pápa küldetése, első tette, a nép lázadása és ennek következményei*. Mindezen műveiről csak a művész leveleiből van tudomásunk. 1850–52 között rövid ideig Pesten tartózkodott, honnan 1852. Londonba költözött mintegy másfél évre; onnan írt levelei egyikében írja, hogy *Paraszt az eke mellett* munkáját el is adta, de várakozásaiban csalódva már 1853 után Párisba ment. Ott készültek: *Ceres: A hit, remény és szeretet* csoportozat (ma ismeretlen helyen) és *Ling Péter Henrik* svéd orvos márvány mellszobra (ma a Szépművészeti Múzeumban). Négy évig élt Párisban, hol élete tragédiája érte, mert viszonzatlan szerelemre gyulladt Rachel, a híres francia tragika iránt. Bomlott idegekkel hozták 1857. Pestre és egy év után a döblingi tébolydába szállították, ahol meg is halt.

F. B.

3. G. Jenő, nagyiparos, szül. Eperjesen 1883. Hosszabb ideig üzemvezetője volt a Magyar Textilipar rózsahegygyárának, majd több cseh és németországi gyárban működött. 1911-ben alapította meg Miskolcon a Guttmann és Zeillendorf-féle textilgyárat, amelynek vezérigazgatója lett. A kis üzemből kifejlődött hatalmas gyár, amelyet 1924. részvénytársasággá alakított át, ma már kb. 1000 munkást foglalkoztat s G. szak tudása és szervező ereje révén egyike lett az első hazai textilgyáraknak.

V. A.

4. G. Manó, filmpiparos, szül. Budapesten 1873. Iparművészeti iskolát végzett, azután szobrász, majd bútorgyáros lett. Bécsben és Budapesten filmvállalatokat vezetett és igen sokat dolgozott

a magyar filmgyártás érdekében. 1915-ben az Országos Magyar Mozgóképipari Egyesületnek alelnökévé választották meg, 1922 óta főtítkára.

5. *G. Mihály*, tudós, szül. Félegyházán (Bihar vm.) 1872 febr. 6. A bonyhádi és pozsonyi jesiván tanult, majd 1895—1903-ig a budapesti Rabbiképző növendéke volt. 1903-ban avatták bölcsészdoktorrá Budapesten, 1904. pedig rabbivá. 1903-ban a csongrádi hitközség rabbijává választotta meg, majd 1907. a Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet hívta meg a talmudi tudományok tanárának, Bloch Mózes örökébe. Itt az alsó tanfolyamon szentírást és Talmudot, a felső tanfolyamon pedig Talmudot és szertartást adott elő és Bloch Mózes méltó örökösének bizonyult. Működése alatt a talmudi tudomány reneszánszkorát élte a szemináriumban. G. Bloch, Kaufmann és Bacher után a külföld tudományos köreiből a legelismertebb magyar szaktekinély. 1921-ben meghívták a breszlai Jüdisch-Theologisches Seminar talmudi tanszékére és el is vállalta az állást, minthogy a magyar viszonyok között úgysem szélesíthette ki nagyskálájú munkásságának területét. Azóta Boroszlóban él. Legjelentősebb munkája a huszonnégy kötetre tervezett talmudi enciklopédia, melyből eddig három jelent meg (*Clavis Talmudis*). További művei: *Einleitung in die Halacha* (magyarul is); *Pécsi Simon imádságos könyve* (Harmos Sándorral); *Das Judentum und seine Umwelt*. F. D.

6. *G. Mikló*, zeneszerző szül. Budapesten 1876. Több kompozíciója jelent meg, amelyek egyidőben egész Magyarországon, sőt az országon túl is népszerű koncertdarabok voltak.

7. *G. Simon*, rabbi, szül. Péterrévén (Bács-Bodrog vm.) 1884 szept. 5. 1903—1913-ig volt a budapesti rabbiképző növendéke. 1912-ben avatták bölcsészdoktorrá Budapesten, 1914. pedig rabbivá. 1913-tól a Pesti Izraelita Hitközség hittanára, 1920. a szentesi, 1922. az abonyi hitközség választotta meg rabbijának. 1925 óta pedig zombori főrabbi. *A béke gondolata a bibliában* c. munkája az Imit pályadíját nyerte meg. Megjelent művei: *Széder Eliáhu rabba*, (Budapest, 1912); *A peszach-hagáda magyar fordítása* (Budapest, 1920). Cikkei az Apirjonban jelentek meg. F. D.

Gyalui Farkas*, író és könyvtárigazgató, szül. 1866 nov. 24. Közel négy évtized óta fejt ki írói és újságírói munkásságot. Egyike a külföldön is legjobban elismert magyar könyvszakértőknek. Nyugalmazott igazgatója a kolozsvári egyetemi könyvtárnak. Több elbeszélés kötetet, regényt és drámát írt. Sz. I.

Gyárfás Dezső, színész, szül. Budapesten 1882 szept. 18., megh. u. o. 1921 jan. 17. Nyomdásztanonc volt, majd a Vígszínház színiskoláját elvégezve a Fővárosi Orfeum közkedvelt kómikusa lett. *Orfeum* címmel könyvet is írt. Gy. mint kitűnő kupléénekes tette ismertté magát, de operettekben is nagy sikerrel lépett fel.

Gyászszokások. A zsidó rítus a kötelező gyásznak külső formáit is előírja, valamint meghatározza ama rokoni ágakat, melyek tagjainak elhalálása a gyásztörvények betartását vonja maga után. Gyászolni kell szülőért, gyermekért, férjért, feleségért és testvérért, de csak

ha atyai, vagy csupán anyai ágon az. A gyász csak olyan halott után kötelező, aki legalább 30 napig élt. Harminc napot meg nem ért csecsemőt nem gyászolnak. Csak felnőtt emberek, kiskorúak nem gyászolnak. A gyász időszakai a következők: 1. A halál beálltától az eltemetésig. 2. Az eltemetésről számított hetedik napig. 3. Az eltemetésről számított harmincadik napig. 4. A gyászév. 5. A halálozási évforduló. 1. A halál beálltától az eltemetésig. A gyászolót ilyenkor *onénnek* nevezik. Ez a gyász vonatkozik a fentebb felsorolt minden rokoni ágra. Eme legfelsőbb fokú gyászban tilos a hús- és borfogyasztás, de nem kötelezők a vallási obszervanciák sem. A gyászoló pl. nem imádkozik, mert nyomott lelkiahangulatából úgysem tisztulhatna ki az őszinte ájtatosság. 2. Az eltemetésről számított hetedik napig. A gyászolót ebben az időszakban *óvélnak* nevezik. A gyászt magát *sívónak*. E gyász vonatkozik a felsorolt rokoni ágak valamennyire. Megnyilvánulásai a következők: Munkaszünet, alacsony helyen való ülés, nem üdvözik a látogatókat, lélekmécset gyújtanak, nem hagyják el a lakást, férfiak nem nyíratkoznak. Az első lakomát a szentegylet vagy a szomszédok adják e gyászhét elején, minthogy a temetési napon a magáét a gyászoló még nem élvezheti. Megtartandó e gyászhét mindazokban az esetekben, mikor a gyászoló a gyászírt a temetésről számított harminc napon innen tudja meg. E határidőn túl a gyászhét egyetlen gyászórává zsugorodik össze és a fent említett összes szokások és szabályok csak erre az órára korlátozódnak. Elmarad a gyászhét oly esetekben, mikor a gyászhét ünnep beköszöntése előtt kezdődött (peszach, sovuosz, szukkosz, ros hasonló, jom kippur). A szombat előtt kezdődő gyász nem hatálytalanítja a gyászhetet. Ha a gyászhét az ünnepben kezdődne (második napon, vagy félünnepen) a hétnapos gyász közvetlenül az ünnep kimenetele után kezdődik. Szombat és purim egy-egy napnak számítanak a gyásznapok számolásánál, de azokat nem szüntetik meg. A temetés alkalmával bevágott ruha mind a hét gyásznapon viselendő. 3. Az eltemetésről számított harmincadik napig (Selósim). E gyász vonatkozik a felsorolt rokoni ágak valamennyire. Megnyilvánulásai a következők: nyíratkozási tilalom, a bevágott ruhának viselése. Elmarad, illetőleg megrövidül a gyászhónap a következő esetekben. Ha a harminc gyásznapon ünnep is van, úgy az ünnep a gyászhónapot megszünteti, abban az esetben, ha a gyászhetet már előzőleg kitöltötték. Egy-egy ünnep csupán vagy a gyászhetet, vagy a gyászhónapot szünteti meg. Ha a temetés az ünnep előestéjén volt, e nap maga tekintetik a gyászhétnek és így az ünnep első napja is egy gyászhéttel ér fel, és az ünnepet követő nap a gyászhónap tizenötödik napjának vétetik. Semini aceresz külön ünnepnek számít. Ha tehát a temetés szukkosz előestéjén történt, a gyászhónap így számítandó: a) temetés napja egy gyászhét = 7 nap, szukkosz ünnep még egy gyászhét = 7 nap, semini aceresz még egy gyászhét = 7 nap, az ünnepet követő nap tehát a gyászhónap 22. napja. A félünnepkor bekövet-

kezett haláleset fölött tartandó gyász az ünnep után kezdődik, teljes mértékben. 4. A gyászév. Csupán gyermekek tartják elhalt szülők után. Megnyilatkozásai: a ruha bevágása, a zene- és énekszótól való tartózkodás, flúk részéről 11 hónapig a kadis-mondás (l. o.). 5. A halálozási évforduló. Csupán gyermekek tartják elhalt szülők után. Megnyilatkozásai: a lélekmécs meggyújtása, sok helyütt fogadalmi böjt, flúk részéről kadis-mondás (l. o. és *Jahrzeit*). A gyász jelétül alkalmazott ruhabevágást általában a jobb oldalon eszközlik, szülők után a baloldalon. Általában a gyász hónap végén bevarrják, szülők után azonban nem. Az exhumálás ténye is egyórás gyászt von maga után, ruhabevágással szülők után. F. D.

Gyenes Gitta festő, szül. Budapesten, 1889. Wallasz Jenő író (l. o.) felesége. Tanulmányait Budapesten, Nagybányán és Olaszországban végezte 1921-ben kisebb gyűjteményes kiállítása volt a Nemzeti Szalonban figurális kompozíciókból, tájképekből és az Ujság számára készült arcképrajzokból. A porcellánfestés egyik legkorábbi művelője nálunk. Az 1914-iki san franciscói kiállításon ezüst érmet nyert. Több képe a főváros tulajdonában van. F. B.

Gyergyai Albert* (*Szegő Albert* írói neve), szül. 1892. Tanár, műfordító és esszéista. A modern francia irodalom alapos ismerője. Proustról, Claudelről, Mauriacról írt tanulmányait főleg a stílus gondossága tünteti ki. Szokatlan műgondal készültek Claudel (*Jeune fille Violaine*), Flaubert (*Érzelmek iskolája*) és Gide (*Meztelen*) fordításai is. Erdemei elismerésül a francia Akadémia tiszti keresztjében részesült. A *Nyugat* munkatársa. Sz. G.

Gyermek. Az ókorban a Gy. a szülők tulajdona volt, úgy, hogy azok rendelkeztek ideje munkája, keresete sőt élete fölött, legalább is amennyiben feláldozhatták. A Gy.-áldozat megszüntetésére törekedett a Tóra azzal a törvénnyel, mely szerint az elsőszülötteket Istennek kell szentelni, illetve kiváltani (*Móz.* II. 22, 28 és 13, 13), a Moloch-kultuszt pedig halálbüntetéssel sújtja (*u. o.* III. 20, 1—5). A leánygyermeket az atya pénzért eladhatta feleségnek, Szodomában a leány szüziességét is kiszolgáltatta az apa (*Móz.* I. 19, 8), amely szokás ellen irányul a Tóra ezen törvénye (*Móz.* III. 19, 29): Ne becsületelisd meg lányodat annak paráznaságra való áldozásával, nehogy paráznává legyen az ország és megteljen az ország fajtalansággal. A szülők ellen lázadó Gy.-et a Biblia szerint csak a törvényszék ítélhetette halálra (*Móz.* V. 21, 18), ami az ókori törvényekhez képest a szülői jog korlátok közé szorítását mutatja. A Gy. jogai kitérésének egy nevezetes állomása az a tórai törvény is, mely szerint az apa nem részesítheti előnyben az örökség kiosztásánál a kedvelt feleség Gy.-eit a nem kedvelt Gy.-einek rovására (*u. o.* 21, 15—17). Hogy a szülő a Gy.-et Istennek szentelhesse, papnak adhatta (Sámuel, Sámson) már nem a Gy.-jog rovására ment, hanem annak érdekében való rendelkezés. A Gy.-eket zalogul is vették a szülőtől adósságuk fejében (*Kir.* II. 4, 1). A Gy. et a Biblia a szülők áldásának tekinti. Alig van áldás a Bibliában, mely-

ben első helyen ne szerepelne a «méh gyümölcse» (*Móz.* V. 28, 4). «Íme Isten adománya a Gy.-ek, jutalom a méh gyümölcse; mint a nyilak az íjász kezében, olyanok az ifjú Gy.-ek, boldog az ember, ki tegzét megtöltheti velük . . .» (*Zsolt.* 127, 3) «Feleséged mint a viruló szőlőtő házad sarkában, Gy.-eid mint az olajfaültetvények asztalod körül, im ez a férfi áldása» (*Zsolt.* 128, 3). «Az öregek koronája az unokák» (*Példab.* 17, 6). Dávid Isten büntetését látja abban, hogy a Batsébától született fia meghalt (*II. Sám.* 12, 14). A Gy.-telenség átok, mintha Isten zárna el az anyaméhet (*Sám.* I. 1), úgy, hogy ez ellenében a Gy.-telen Sára megengedi férjének, hogy a rabszolganő révén neveljen Gy.-et (*Móz.* I. 16). Rachel azt mondja férjének: Szerezz nekem Gy.-eket, mert ha nem, akkor meghalok (*Móz.* I. 30, 1.). Házassági tilalmak megszegésére a Tóra büntetésül szabja, hogy Gy.-telenek maradjanak a házasfelek (*Móz.* III. 20, 20). Hósea próféta az átok netovábbját mondja népére, mikor így fakad ki: «Adj nekik, Isten, amit csak adhatsz, adj nekik gyermekvesztő méhet és kiszáradt emléket» (9, 14). F. M.

Gyermekvédelem. A Gy. sokfelé elágazó munkáját az állam és a társadalom együtt végzi s ebben a munkában mindig igen tevékenyen működtek közre a zsidók is. A gyermekhalandóság ellen irányuló küzdelemre egy zsidószármazású orvos, Szalárdi Mór (l. o.) hívta föl a figyelmet cikkeivel és röpirataival. Ő alapította 1885. a Fehér Kereszt Egyesületet s őt bízta meg Széll Kálmán 1898. a gyermekvédelem országos megszervezésével. Szalárdi feladatának derekasan meg is felelt s midőn Széll miniszterelnök 1902. a gyermekvédelmet államosította, a Szalárdi vezetése alatt álló egyesület már 17,000 védettet mutathatott ki. Szalárdi lett az állami gyermekmenhely főorvosa s képviselte a gyermekvédelem ügyét külföldi kongresszusokon is. Majd minden gyermekvédelemmel foglalkozó társadalmi egyesület vezetőségében — amely egyesületek túlnyomó részét szabadkőművesek alapították — találunk zsidó és zsidószármazású közéleti férfiakat és nőket. Így az Országos Patronázs Egyesületben Friedmann Ernőt, Láncoz Leót, Fábrián Bélát és Feleki Bélát, az Országos Gyermekvédő Ligában Herczog Mór Lipót bárót, Bakonyi Kálmán kuriai bírót. Az Országos Gyermekvédő Egyesületben báró Hatvány Sándort, a Fehérkereszt egyesületben Bánóczi Józsefet, Szalárdi Mórt. Ennek az egyesületnek alapjait Wahrmann Mór, Fleisch Mór, Redlich S.-né és Krausz Lajos bőkezű adományai vetették meg. A Magyar Központi Fröbel Egyletnél Rosenzweig Saphir Sarolta elnöknő és Helfmann Izsó titkár, a Nyomorék Gyermekek Otthonánál Messinger Simon és Mautner Adolf, a Budapesti Szünidei Gyermektelep Egyesületnél Szirmai Richárd, a Klotild-szeretetháznál Weiss Bernát, a Növédő egyesületnél Rosenzweig Saphir Sarolta fejtettek ki hasznos tevékenységet. A G. ügyét mindig meleg szeretettel karolták föl a budapesti hitközségek is, amit az alábbi hitközségi vagy a hitközség által részben szubvencionált intézmények bizonyítanak. A legrégebb az ipari tanoncok védelmére és földművesek képzésére létesített Ma-

gyar Izraelita Kézmű és Földműves Egyesület. Első elnöke Jakobovics Fülöp (1842—49), majd Kern Jakab (1859—64), Weisz M. A. (1865—75), Schoeberg Ármin (1876—91), Neumann Ármin és legújában Krausz Simon. A Pesti Izraelita Leányárvaház 1867. létesült teljesen árva gyermekek számára és főleg báró Hirsch Mór nagylelkű adománya tette lehetővé a mai modern árvaház építését. A nevelt növendékek száma már jóval meghaladja az ezret. A Pesti Izraelita Fiuárvaház alapját 1869. Fochs Antal vetette meg, aki egy házat adományozott az árvaház céljaira. Az Izraelita Siketnémák Intézetét 1874. Fochs Antal alapította 400,000 forintos adományával. Az intézet 1877. nyílt meg 27 növendékkel és fennállása óta több mint 1000 siketnémát mentett meg a társadalomnak. A növendékek átlag 10 évig maradnak az intézetben. A báró Hirsch Árvaleánymenhelyt a Pesti Izraelita Nőegylet alapította 1875., báró Hirsch nagylelkű adományából, félig árva leányok számára. A lovag Wechselsmann Ignác és neje Neuschloss Zsófia vakok tanintézete 1908 óta áll fenn. A Bródy Adélgymekórházat Bródy Zsigmond főrendiházi tag alapította elhunyt felesége emlékére 1893. Az Orsz. Izraelita Patronage Egyesület 1909 óta áll fenn Székely Ferenc vezetése alatt. Ugyancsak 1909. létesült az Izraelita Szünidei Gyermektelep Egyesület is. A Csepeli Weiss Alice Gyermekágyas Otthon 1910. alapított szegény gyermekágyas nők részére felekezeti különbség nélkül. A gyermeknyaraltatási akció 1923 óta tevékenykedik és az a célja, hogy vendéglátó zsidó családoknál helyezze el a szegény gyermekeket. Átlag évente 500 gyermeket helyez el nyaraltatásra. A Tanonctanfolyam (1921) valóságos tanításban s közismereti tárgyak tanításában részesíti a tanoncokat. A Leányotthon, amely 1923. létesült, szegény, felnőtt egyedülálló zsidó leányokat részesít lakásban és ellátásban. Meg kell még emlékeznünk a gyermekek testi és szellemi fejlődését figyelemmel kísérő mozgalomról, mert a gyermekek tanulmányozása nagyban előmozdítja a gyermekvédelmet is. Ezt a fontos munkát a Gyermektanulmányi Társaság végzi, amelyben igen sok zsidó és zsidószármazású pedagógus s tudós vesz részt. Így Ranschburg Pál, Révész Margit, Nemes Lipót, Szidon Károly, Nemesné Müller Márta.

T. Zs.

Gyertyagyújtás szertartásával kezdődik a szombat és a többi ünnep a zsidó háztartásokban. Ezt a szertartást rendszerint a háziasszony végzi, köteles azonban mindenki végezni, férfi is, ha nincs felesége, vagy ha attól különváltan él. A gyertyák fölött mondanó áldás szövege változik, aszerint, hogy szombati, ünnepi vagy jom-kipur gyertyákat gyűjtanak. Ezek a gyertyák a vacsora ideje alatt az asztalon állnak és csak páros számban gyűjtatnak. A gyertyák számát sok helyen egy-egy gyermek születésével egy párral gyarapítják, de sohasem esőkkentik. Az asszony az áldást behunyt szemmel mondja. Ünnepeles és tetszetős formája folytán a Gy. a legnépszerűbb szertartások közé tartozik. F. D.

Gyoma, nagyk. Békés vm., 11,942. lak. Gy.-n a XIX. sz. első felében csak pár zsidó család

lakott, amelyek egy közösséget alkottak ugyan, de a hitközségi élet első jelei csak 1846. kezdtek mutatkozni. Négy év múlva Gy. a közeli Endrőd hitközséggel egy anyakönyvi kerületté lett. Ez időtájt az összekötő kapocs a hitközségi tagok között egy kis imaház volt, amely iskolául is szolgált, amennyiben a metsző, illetve a rabbi-helyettes ott végezte a tankötelesek oktatását. A statusquo hitközség természetes fejlődésének eredményeként 1869. új, korszerű tágasabb templomot építettek, melynek költségeihez, mint az iratokból kitűnik, Schuller József 200 forinttal járult hozzá. Schuller különben, mint a Wodianer-uradalom jószágkormányzója, tekintélyes, közbecsülésben álló egyéniség volt, aki az 1863. éhínség idején hosszabb ideig élelemmel látta el egész Endrőd községét 1872-ben létesült a Chevra, amelyet most Breuer Lipót vezet. 1877-ben megnyílt a hitközség magyarnyelvű népiskolája, amelynek első tanítója Lichter Vilmos volt. Az iskola annyira jó hírnévnek örvendett, hogy keresztény tanulók is nagyszámban látogatták. A háborús viszonyok következtében azonban a tanulók létszáma 12-re apadt, ami maga után vonta az államsegély megvonását, miért is a hitközség kénytelen volt az iskolát feloszlítani. A tagok áldozatkészségének tudható be, hogy az iskolát az 1927—28. tanévben újból megnyitották. Meg kell emlékeznünk még az 1884. létesült Nőegyletről, mely Hartenstein Ignácné vezetésével szép eredményeket ér el a jótékonykodás terén. A hitközség tagjai közül többen fejtenek ki éleuk gazdasági tevékenységet. Közük első helyen áll Kner Izidor (l. o.), a híres könyvkiadó, akinek üzeme 50 munkást és 6 tisztviselőt foglalkoztat. Nagyobb üzem még Iványi István hengermalma, amelyben 30 munkás dolgozik. A hitközségnek 5568 pengő az évi költségvetése, 400 pengőt fordít filantrópikus és szociális célokra. Lélekszáma 203, 48 család él a hitközségben, 55 az adófizető. Foglalkozás szerint 6 nagykereskedő, 1 tanító, 18 kereskedő, 2 ügyvéd, 4 munkás, 3 orvos, 6 iparos, 5 magánzó és 15 egyéb. A világháborúban 15-en vettek részt és 7-en estek el. A hitközség mai vezetősége: Grosz Zoltán elnök, Glück Ármin alelnök, Ehmann Adolf gondnok, Breuer Lipót pénztáros, Bedő Imre ellenőr, Blaszc Dávid rabbi-helyettes, kántor és Frankl Miksa nyug. tanító, jegyző.

Gyomai Zsigmond, ügyvéd és jogtudományi író, szül. Gyomán 1861., megh. Budapesten 1923. Ügyvédi oklevelet szerzett és főképpen büntetőjogi védői gyakorlatot folytatott. 1902-től haláláig az általa alapított Jogállam c. jog- és államtudományi havi folyóirat felelős szerkesztője volt. Szintén az ő alapítása a Grill-féle Döntvénytár, amelyet Vavrik Bélával együtt 1904—1919. szerkesztett. Fiatalkorában szépirodalommal is foglalkozott. Költeményei és apróbb prózai dolgozatai *Álmok* címmel jelentek meg Budapesten 1896. Egyéb önálló munkái: *A Curia bíráskodása képviselőválasztási ügyekben* (Budapest, 1903); *Emlékalbum 1890—1915.* (Budapest, 1915); *Vavrik Béla* (Budapest, 1917). Összegyűjtötte és sajtó alá rendezte Bánfi Zsigmond esztétikus és irodalomtörténetíró hátrahagyott munkáit (Bu-

dapest 1895) és Edvi Illés Károllyal együtt Csemege Károlynak, a magyar büntetőjogi kódex alkotójának kisebb jogtudományi munkáit (Budapest, 1903, két köt.) sz. g.

Gyöngyi Izsó, színész és író, szül. Miskolcon 1860 márc.-ban, megh. Budapesten 1923 dec. 5. A Színiakadémia elvégzése után hosszabb időn át vidéki nagyobb színpadokon működött, majd a fővárosban a Népszínháznak, a Vígsháznak, a Királysínháznak és a Magyar Színháznak lett tagja. Főképpen kómikus szerepkörbe aratott nagy sikereket, de mint drámai színész is kivált. Színművei: *Irma öröksége* és *Hortobágyi virtus*. Emlékezései *Színész egy félszázadon át* c. 1921. jelentek meg. s. R.

Gyöngyös, rend. tan. város Heves m. 19,715 lak. A hitközség megalakulásának időpontja nem állapítható meg teljes bizonyossággal. Az alapítók személyére vonatkozólag sincsenek hiteles feljegyzések. Tény azonban, hogy Gy.-ön már a XV. sz.-ban éltek zsidók, amiről a megyei és a városi levéltár adatai tanuskodnak. Ezek természetesen nem tömörültek egységes szervezetté, életükéről különben is nagyon keveset tudunk. A hitközség azonban, kezdetleges formában ugyan, már a XVIII. sz.-ban meglehetősen, amire abból lehet következtetni, hogy a Chevra Kadisa 1795. alakult. Sőt a gyönyörű stílusban épült zsinagóga is a XVIII. sz. végéről való és ez a templom még ma is áll. E szórványos adatokon kívül 1830-tól kezdve rendszeresen vezetett jegyzőkönyvek állnak rendelkezésre, igaz, hogy abban az időben már virágzó hitközség volt Gy.-ön. A hitközség ügyeit az első időben egy 21 tagú testület intézte, amelyet évenként választott meg a hitközség egyeteme. Nyugodt, békés fejlődés jellemzi ekkor a hitközséget, mely az 1846.-ból származó türelmiadó-kimutatas szerint Hevesmegye legnagyobb hitközsége volt, mert évi 675 forintot fizetett türelmiadó címén. A 48-as események sem idézték elő különösebb változásokat a hitközség életében. A Bach-korszak elején a hatóság felfüggesztette a hitközség autonómiáját és az előjáróságot a cs. és kir. kormánybiztos nevezte ki. Az alkotmányos era a Gy.-i zsidóságra is mozgalmas napokat hozott. Az országos kongresszus után, amelyen a Gy.-i hitközséget Hirschl Lipót akkori elnök képviselte, a hitközségnek csak kis része, mintegy 30 tag kívánta a kongresszushoz való csatlakozást. Ez a mozgalom hamarosan elsímult. A hitközség egységet egyelőre nem bontotta meg az orthodoxia szervezkedése sem. Az 1880-as évek elején indult meg egy kiválási mozgalom, amelynek eredményeképp egy kisebb frakció kivált a hitközségből és az orthodox szervezethez csatlakozott. Ettől fogva semmi sem zavarta meg a hitközség belső életét, mely Bogdány József, Bernát Ignác, Spitzer László (1897—1901), Kalmán Ignác (1901—06) és Ruzs Jakab (1906—1924) elnökei alatt a legszebb fejlődésen ment keresztül. Ezt a fejlődést tragikus módon megakasztotta az 1917-iki nagy tűzvész, amely a város nagy részével együtt a gyönyörű zsidótemplomot és a hitközség többi épületeit is elhamvasztotta. Ettől kezdve a Gy.-i zsidóság minden törekvése arra irányult, hogy a hitközség a romokon

újjáépülhessen. A háború és forradalmak gyászos évei e törekvések megvalósítására nem voltak alkalmasak, de Ruzs Jakab agilitása már 1920. lehetővé tette egy ideiglenes pótimaház és a tisztvi-elői lakások újjáépítését. 1924-ben Östreicher Dezső, majd 1927. Vajda Armin vette át a hitközség vezetését, aki Fränkl Ignác alelnökkel együtt a legnagyobb energiával és lelkesedéssel kezdett hozzá a munkához. Rendezték a hitközség zilált pénzügyeit, újjáépítették a vágóhidat, rituális fürdőt létesítettek és modern alapszabályok keretében új alapokra fektették a hitközség adminisztrációját. Az élénk hitközségi élet homlokterében a templomépítés kérdése áll. Minden kilátás megvan arra, hogy ez a kérdés is hamarosan megoldódik és nem sokára új, díszesebb templom fogja hirdetni a hitközség áldozatkészségét és hagyományos vallásosságát. A templomon kívül az 1859. néhai Brack Aron alapítványából létesült Talmud Tóraiskola bizonyítja, hogy a Gy.-i zsidóság élete milyen mélyen a tradíciókban gyökeredzik. Az 1839. létesített elemi iskolát a hitközség 1888. Gy. városának adta át. Hat egyesületben munkálkodik a hitközség kulturális és szociális életének fejlesztésén. A Chevra Kadisa kívül, amelynek jelenlegi elnöke Rosenfeld Emil, van egy Bikur Cholim egyesület, melyet Batiszt József vezet, egy Maszkil el Dal egyesület, (vezetője Gosztonyi Samu), működik meg egy ú. n. Szandekoosz egyesület Székely Jenő elnöke alatt, ez komasági segélyt folyósít. A nőegylet elnöknője Schönfeld Mórné, a Betegsegélyző Nőegylet Barna Sándorné. A Gy.-i hitközség a kiváló és nagytehetségű emberek egész sorával ajándékozta meg az országot. Nem kisebb emberek karrierje indult el Gy.-ről, mint lovag Schweitzer Ede (l. o.) tábornok, Décsy Zsigmond kúriai tanácselnök Visontai Soma (l. o.), végül Kaszab Aladár (l. o.). Több kiváló, nagyhírű rabbi is származik Gy.-ről. Így Hoffer Armin (l. o.) rabbiszemináriumi tanár, Silberfeld Jakab (l. o.) békéscsabai, Klein Dezső eperjesi, Klein József volt kassai és Spiegel Armin esztergomi főrabbi. A hitközség több tagja előkelő szerepet játszik Gy. város közéletében. Dudás Adolf városi tanácsos polgármesterhelyettes volt, Rosentfeld Emil a Ferenc József-rend lovagja és tűzoltófőparancsnok, Károly Lajos szintén a Ferenc József-rend lovagja és dévényi Téven Zsigmond hosszabb ideig volt a Gy.-i Kereskedelmi Csarnok s egyben a Chevra Kadisa elnöke. Egész sereg kereskedelmi és ipari vállalatot, malmot és gyárat alapítottak Gy.-ön a zsidók, akik mezőgazdasági téren is nagy szerepet visznek. A legnagyobb birtokosok a Gruszner Testvérek (Jenő Zoltán, Mór és Dezső), akiknek Markazon és Detken 1000 hold szőlőjük és 2000 hold földjük van. Frank Henrik és Jenő Buskáu (Borsod m.) 500 holdas földet és 120 hold szőlőt művelnek. Rosenfeld Emil és Samu Atkár és Bagolyvár 2200 holdon gazdálkodnak, Somogyi Lipótnak 3000 holdas bérlete van, Östreicher Dezsőnek Viszasszöllősen 600 holdas mintagazdasága és 350 hold szőlője. Braun Jenő halmaji és Ruzs Jakab visontai szőlőbirtoka ér-

demel még megemlített. Büchler László és Márton és Weiskopf Henrik gőzmalmai, Bogdán József szeszgyára, Vajda Antal mátrahegyaljai, Polgár Sándor hevescsányi szőlőtelepe, Keller Sándor, Kormos Mihály, Ormódi Adolf, Barna Gábor nagyobb kereskedelmi vállalatai, Kálmán Miklós Gy. solymosi kőbányája, a Spitzer László és Bogdán Sándor által vezetett Kereskedelmi és Gazdasági Bank, a Kálmán Ignác vezetése alatt álló Gy.-i Bank R.-T., a Valkó Sándor által alapított Gy.-i Népbank és a Mechanika R.-T., továbbá Hajdu Béla vízgyógyintézete főtényezői Gy. város élénk gazdasági életének. A hitközség évi költségvetése 57.460 P, filantrópikus és szociális célokra 11,600 pengőt fordítanak. Lélekszáma — tekintetbe véve Markáz és Domoszló kivételével a Gy.-i járáshoz tartozó községeket — 1800. A családok száma 600, adót 524-en fizetnek. Foglalkozás szerint: 56 gazdálkodó, 152 kereskedő, 20 ügyvéd, 4 köztisztviselő, 15 orvos, 63 magántisztviselő, 1 vállalkozó, 62 iparos, 3 mérnök, 1 hírlapíró, 27 magánzó, 12 munkás és 79 egyéb. A Chevra Kadisa 25 ágyas hadikórházat tartott fenn a háború éve alatt. A tagok közül 430-an vonultak be és 34-en haltak hősihalált. A forradalmak sem mutak el nyomtalanul a Gy.-i zsidóság felett. Két áldozata van a forradalmaknak: Lichtenstein Dezső tart. hadnagy, akit a forradalom kitörésekor rendcsinálók munkája közepett szűrt le az utcai csőcselék és Welt Ignác, akit a kommunisták hazafias magatartása miatt halálra ítélték és kivégeztek. A hitközség jelenlegi vezetősége: Feigl L. Henrik főrabbi, Vajda Ármin elnök, Fränkl Ignác alelnök, Frank Henrik oktatásügyi, Rosenthal Emil adóügyi, Rusz Jakab kultuszügyi és Hajdu Béla jótékonyosságügyi előljárók és Illés Ernő titkár.

Gyöngyösi József, ügyvéd, kormányfőtanácsos, szül. Gyöngyösön 1865 szept. 5., ahol apja Gy. Sámuel, a város tiszti főorvosa volt. Ügyvédi diplomát a budapesti egyetemen nyert. Két évig Mezei Mór (l. o.) patvaristája volt. 1895-ben a Budapesti Ügyvédi Kör titkára, majd alelnöke, később elnöke lett, mely tisztét 1918-ig viselte. 1897—1919-ig tagja volt az ügyvédvizsgáló bizottságnak. 1914 óta tagja a Kúria ügyvédi tanácsának. Egyik megalapítója és kezdetől fogva ügyésze az Országos Ügyvédi Gyám- és Nyugdíjintézetnek. 1917-ben megkapta a második osztályú polgári hadi érdemkeresztet. 1922 dec.-b n mint a magyar ügyvédi kar egyik markáns egyéniségét kormányfőtanácsossá nevezték ki. Jogtudományi lapokban aktuális kérdésekről sok cikke jelent meg. v. A.

Gyöngy, nagyk. Tolna vm., 3090 lak. A Gy.-i (orthodox) hitközség megalapítása — a levéltárában levő okmányok tanúsága szerint — 1730. történt. A hitközség alapítói Löbl József, Grosz Márton, Ausch Ábrahám, Fischer Izsák és Lorsch Bernát kereskedők voltak. Első rabbija a hitközségnek Reb Mose Kanizsa volt, aki jesivát is tartott fenn, amely később megszűnt. Templomot 1836. épített a hitközség a néhai Magyar Kossa Sámuel által adományozott telken. Az építéshez anyagot és a munkát Lamm Bernát bérlő szolgáltatta, miért a hitközség neki, majd később utódainak évi bért fizetett. A tem-

plom 1901. teljesen a hitközség tulajdonába ment át. 1850-ben iskolát és paplakot épített a hitközség, de az iskola azóta sem nyílt meg, miután sohasem volt a látogatásához elegendő számú növendék. 1852-ben létesült a hitközség rituális fürdője. A hitközség intézményei: a Chevra Kadisa, melynek Lorsch Béla az elnöke és a Nőegylet, mely Krausz Bernátné elnöklete alatt áll. A hitközség tagjai közül a társadalmi életben Engelmann Vilmos takarékpénztári igazgató, Neuhaus Pál kereskedő, Rothauser Illés ügyvéd és Szommer Andor körorvos visznek szerepet. A hitközség évi költségvetése 2800 pengő, melyből 200 pengőt fordít szociális és filantrópikus célokra. A hitközség anyakönyvi területéhez Miszla, Udvari, Keszőhidegkút, Szarazd, Varsád, Kölesd, Medina és Pálfa községek tartoznak. Lélek száma 76, a családok száma 28, adót 25-en fizetnek. Foglalkozás szerint 2 nagykereskedő, 1 gazdálkodó, 13 kereskedő, 1 ügyvéd, 1 köztisztviselő, 2 munkás, 2 orvos és 3 iparos. A hitközségnek a világháborúban résztvevő tagjai közül 8-an estek el. A hitközség mai vezetősége: Engelmann Vilmos elnök, Neuhaus Pál alelnök, Rothauser Illés jegyző, Politzer Imre pénztáros, Ausch Géza és Adler Vilmos gondnokok, Engel József és Lorsch Béla előljárók. A rabbi-állás jelenleg betöltetlen.

Győr, tjv. Moson és Pozsony ez idő szerint egyesített vm. 50,036 lak. A zsidó hitközség levéltárában fekvő okmányokból kiderül, hogy Gy.-ött már a XVIII. sz. első felében laktak zsidók. Mintegy hét család (40 személy) lakott ekkor Gy.-ött, amelyek primitív szervezetet alkottak, rabbijuk még nem volt, de metszőt már tartottak. A hitközség 1791. alakult meg. Ebben az évben ugyanis a Gy.-i püspökség, mint kegyuraság, újabb 30 családnak engedte meg, hogy a városban letelepedjen, szabadon kereskedjen, imaházat létesítsen stb. A régi okmányok feljegyzik, hogy a hitközséget Koppel, Neuhauser (az első elnök), Friedmann Izsák, Lamberg Simon, Bachrach Hirschl és Dávid Michelstetter alapították. Az első rabbi, akiről tudunk, Ábrahám Schick volt; ez 1803-tól 1818-ig működött. A hitközségnek két temploma is van. A Gy.-i püspökségtől vásárolt telken 1795. épült fel a győrszigeti templom, míg a Gy.-i nagytemplomot Benkó Károly budai építész, pályadíjnyertes, de módosított tervei szerint és Fränkel Vilmos bécsi építőmester vezetése mellett 1868—70-ig építettek. 1925-ben a monumentális nagytemplomot, minthogy szűknek bizonyult, kibővítették. Hét tanerős népiskolája 1851. nyílt meg, a magyar nyelvű oktatást 1864. rendszeresítették az iskolában. Van a hitközségnek nőegylete, leányegylete, Torász Cheszed és Szandekoosz egylete és Talmud Tórája. A hitközség jóléti intézményei az 1913. létesített Aggok háza és Tápintézet. Az 1869-iki egyetemes kongresszus után a hitközség kongresszusi jelleget nyert. Mindig kiváló, rátermett elnökök álltak a hitközség élén s nagyrészt ezek érdeme, hogy a hitközség az ország egyik legjelentősebb hitközségévé fejlődött. Legtevékenyebb elnöke Schreiber Ignác volt, királyi tanácsos, a vaskorona rend lovagja, az osztrák-magyar bank volt alkormányzója, aki 1869-től,

húsz évig állott a hitközség élén. Nagy filantróp volt, számos, jelentős összegű alapítványt tett iskolás gyermekek, tanítók és elszegényedett kereskedők javára és az ő áldozatkészségéből épült fel az Aggok háza is. 1923-ban 88 éves korában halt meg Bécsben. Utódja Pfeiffer Fülöp orvos volt, ugyancsak nagy emberbarát; őt Perl József ügyvéd követte az elnöki székben, kit érdemei elismeréséül «kispéci» előnévvel magyar nemességgel tüntetett ki a király. Meller Ignác kir. keresk. tanácsos, a Gyosz. Gy.-i elnöke, Adler Károly kir. keresk. tanácsos, a Győri Lloyd Kereskedelmi Testület elnöke voltak még a hitközség hivatott vezetői. A jelenlegi elnök Kallós Henrik ügyvéd, aki elődeibez méltón tevékenykedik a hitközség felvirágoztatásán. A Gy.-i ipari és gazdasági életben is előkelő szerepet játszanak a zsidók. Schlesinger Adolf 1818. szeszfeldolgozó gyárat létesített Győrszigeten, Neubauer Károly 1852. alapított gyufagyára, a Kohn Adolf és Tsa, Olajművek R.-T., mely az ország legnagyobb növényolajgyára, Back Hermann hengermalma, Schmidl L. cukorkagyára, Keppich Illés szeszgyára és a Győri Gözbajózási R.-T., — melyből később a M. F. T. R. lett — fontos tényezői e nagy ipari város életének. Most készül egy nagyobb munka — Schwarc Mór főrabbi és Kemény József főtanácsos írják — mely méltóképen fogja megörökíteni a Gy.-i zsidóság történetét. A nagy költségvetéssel dolgozó hitközség több értékes, főleg kulturális és jótékony célú alapítványt kezel. A hitközség lélekszáma 5000, a családok száma kb. 1000, az adófizetőké kb. 1300. A hitközségi tagok túlnyomórészt kereskedők, iparosok és gyáriparosok. A hitközségnek a világháborúban részt vett tagjai közül 85-en haltak hősi halált, akiknek nevei a nagytemplom előcsarnokában elhelyezett díszes emléktáblán vannak megörökítve. A hitközség mai vezetősége: Schwarz Mór főrabbi, Kallós Henrik elnök, Bruck Ignác alelnök, Erdély Ernő iskolaszéki elnök, Erdős János és Lefkovits Ármán előljárók, Herz Géza alapítványi pénztáros, Kürschner Dezső ellenőr, Poillák Lipót pénztáros és Szabó Miksa titkár.

György Ferenc, író és hírlapíró, szül. Tiszafüladon 1898. Mint katona végigküzdötte a világháborút, majd hírlapíró lett és a forradalom óta a szlovenszkói magyar sajtóban dolgozik. Pozsonyban az «Elet» szerkesztője. Szlovenszkónak és Ru-zinszkónak többszörös box- és birkózó bajnoka. Kötete: *Napisten ölén* (1923).

Győri, I. Ernő, író, szül. Budapesten, 1893. Munkatársa volt a Nyugatnak, első könyve a Modern Könyvtárban jelent meg 1912. *Áldott legyél Te* címmel. Később Erdélybe ment, ahol a Keleti Újság munkatársa lett. 1924-ben *Isten és a Nő* címmel verseskötetet ad ki, majd *A Dél Keresztje* címmel regénye jelent meg. Több fantasztikus regényt írt idegen álnevek alatt. Sz. I.

2. Gy. (Mikes) Imre, újságíró, szül. Budapesten 1900 febr. 9. Az újságírói pályát Budapesten kezdte, majd Bécsben dolgozott magyar lapokban, most Erdélyben él. Itt előbb a Keleti Újság munkatársa, jelenleg a Brassói Lapok közlékébe tartozik. Sz. I.

3. Gy. Ödön, nagykereskedő, szül. Miskolcon 1848. A becsi kere kedelmi akadémia elvégzése után Miskolcon átvette atyja szesz nagykereskedésének a vezetését. Megalakulása óta tagja Miskolc város törvényhatósági bizottságának. Évtizedekkel ezelőtt azzal tünt fel a magyar közéletben, hogy a királyi haszonveteli jogok megváltását ő javasolta és ezt az ő bekapcsolásával bonyolította le Wekerle Sándor. Miskolc város társadalmi életében évtizedek óta vezető szerepet visz. Több cikluson át elnöke volt az izraelita hitközségnek és több templomalapítás az ő nevéhez fűződik. Részt vett a Kereskedelmi Csarnok alapításában és több intézménynek és egyesületnek a díszelnöke. V. A.

Györki Imre, szocialista politikus, szül. Körtöspusztán (Somogy vm.) 1886. Budapesten végezte gimnáziumi és egyetemi tanulmányait, majd a Kerületi Munkásbiztosító Pénztár hivatalnoka, később aligazgatója lett. Szociálpolitikai tanulmányai vezettek a munkásmozgalomba. Tevékeny részt vett a magántisztviselők és a munkásbiztosítási alkalmazottak megszervezésében. A Munkásbiztosítási Alkalmazottak Országos Szövetségének egyik vezetője. Főmunkatársa volt a Munkásbiztosítási Tisztviselők Lapjának, a Munkügyi Szemlének s szerkesztette a Munkásbiztosítást. Tanulmányai, cikkei a Népszaván, Szocializmuson kívül a jogi szaklapokban jelentek meg. 1927-ben Debrecen választotta meg képviselőnek szociáldemokrata pártprogrammal. Parlamenti beszedeit a nagy tárgyi szaktudás jellemzi. T. zs.

Gyulafehérvár (régebben *Károlyfehérvár*) 9645 lak. (1920), melyből 1770 zsidó, a legrégebb és évszázadokig az egyetlen erdélyi város, hol zsidók törvényes alapon lakhattak. Bész-dinjét már 1591. említi egy héber nyelvű forrás, de az első okmány szerű adat 1623-ból való, mely évben Bethlen Gábor fejedelem engedélyt adott a törökországi spanyol zsidóknak a városban való letelepedésre. Ennek következtében ott egy szefárd ritusú hitközség keletkezett külön templommal és előljárával, de egyébként az askenázokkal közös vezetés alatt. Az 1650-iki alkotmánytörvény (Approbatæ Constitutiones) kifejezetten Gyulafehérvárra korlátozza a zsidók lakhatását. Mivel hatósági és magánszemélyek gyakran háborgatták őket, kérésükre Apaffi Mihály fejedelem 1673. priviligialis levelet adott nekik, hogy bántódásoktól védve legyenek. Ezt a kiváltságlevelet több ízben megújították a zsidók. A XVIII. sz. elején a Rákóczi szabadságharcával kapcsolatos zavarok annyira megtizedelték a gyulafehérvári zsidókat, hogy 1724. már csak heten voltak adófizetők, mely szám 1743-ig 24-re, az 1754-iki összeírás szerint pedig 31-re emelkedett. Az előbb említett évben a «zsidó compagnia» magyarnyelvű beadványban panasszal fordul a kir. kormányzathoz, hogy a vidéken «dispersim» (szétszórtan) lakó zsidóság vonakodik hozzájárulni a hitközség adóterhehez. 1736-ban kezdik meg az első hitközségi jegyzőkönyvet, az ú. n. *pinkászt* amely legrégebbi enémű dokumentuma az erdélyi zsidóságnak. Az első feljegyzések Abrahám b. Izsák Russo «chacham» (rabbi-helyettes) kezefrása, aki 1738. halt meg. Russo,

mint neve és írása mutatja, spanyol zsidó volt, de az volt abban az időben az előljárók nagy része is. Feljegyzéseit héber nyelven fogalmazta meg, később zsidó-német (jiddis) és spanyol-zsidó nyelven, de mindig héber, még pedig majd askenáz. majd szefárd betűkkel írták a feljegyzéseket, aszerint, ki volt az írójuk. De már az első évtől fogva a könyv utolsó lapjától kezdve visszamenőleg magyar és német nyelvű és írású feljegyzéseket is találunk. A Gy.-i hitközség birtokában nagyrészt a hitközségi bíróság (bész-din) tárgyalásainak jegyzőkönyvei találhatók. A bész-din ítélete alá tartoztak keresztények követelései és panaszai is zsidók ellenében, míg fordított esetben vegyes bíróság (Forum Judaic -Mixture) döntött, amelynek egy vagy több keresztény tagja is volt, rendszerint a püspök vagy a városi magisztrátus képviselője és ily esetekben az utóbbi jegyezte fel a *pinkászban* az ítéletet. A bész-din döntése ellen a püspöki udvarhoz, vagy a városi tanácshoz volt felebbezésnek helye aszerint, hogy melyik volt éppen a zsidók főhatósága. A zsidók jobban szerették a püspök főnhatóságát, mint a városét s midőn b. Mártonffy György püspök idején kivették őket ennek jurisdicciója alól s a városba utalták, nem nyugodtak addig, míg a korábbi állapotot vissza nem állították. Mivel a bész-din tárgyalásai a mindennapi élet számtalan kérdésére vonatkoznak, a jegyzőkönyv eleven és a közvetlenség erejével ható képet fest a zsidók társadalmi életéről, szokásairól, foglalkozásairól és mindenféle viselt dolgairól. De mivel a jegyzőkönyveket rendszerint a rabbi is, mikor az állás be volt töltve, aláírta, sőt néhányszor rabbi- vagy előljáróválasztási jegyzőkönyveket és más fontosabb, a hitközség életét érintő eseményeket is feljegyeztek, a jegyzőkönyv sokszor egyetlen forrása a gyulafehérvári rabbik történetének, akik 1754–1868. az országos főrabbi címet viselték (l. *Erdély*), valamint magának a hitközség történetének is. Az utolsó feljegyzés benne 1835-ből való, tartalma tehát egy századra terjed. A jegyzőkönyv 273 számozott és többekévesebb teleírt és mintegy 100 üres kis-folió alakú lapból áll, de a 122–179. levél hiányzik belőle. Nagy kultúrtörténeti fontosságánál fogva helye egy zsidó múzeumban volna.

Gyűlölet a szeretettel ellentétes érzelem. A Bibliának a gyűlöletre vonatkozó főbb tanításai: Ne gyűlöld testvéredet szívedben (*Móz.* III. 19, 17). Ha éhezik gyűlöld, adj neki kenyeret enni, ha szomjazik, adj vizet innia (*Példab.* 25. 21). Ha ellenséged elbukik, ne örülj s ha elbotlik, ne viduljon szíved (u. o. 24. 17). A Bibliában gyakorta találkozunk a «gyűlölet» (sziná) szónak olyan használatával, melyet a fordító nyelvek szegényes szókészlete nem ad vissza teljes pontossággal. A héberben az csupán a szeretet hiányát vagy megvonását jelenti. Ennek szemelőtt tartása mellett a Biblia néhány helyét helyesebben fogják értelmezni. A Tizigében Isten harmad- és negyedizigleni megtorlást helyez kilátásba, «gyűlölőinek», holott az író gondolkodása szerint ilyet elképzelni sem lehet, legfőlegbb olyat, aki nem ragaszkodik hozzá szeretetben. A törvény (*Móz.* V.) szól szeretett és «gyűlölt» feleségről, holott

a gyűlöltet nem is kell feleségül tartani. Itt is csak a szeretet hiányáról lehet szó. Általában az asszuáni leletek házassági okiratain is ez a szó «gyűlölet» műszóvá kristályosodott a laza házassági viszony kifejezésére. (V. ö. *Blau*, «A papyrusok és a talmud»). Új megvilágítást nyer ezáltal az Újtestamentomnak egy helye (*Lukács* 14. 26.): «Ha valaki hozzám jön és meg nem gyűlöli atyját, anyját, nejét, gyermekeit, fivéreit és nővéreit, de sőt a maga lelkét (személyét) is, nem lehet tanítványom.» Jézus ajkain ily szó csakis úgy érthető, hogy aki ő hozzá akar csatlakozni, annak szakítania kell a családi kötelékekkel, de gyűlöletet nem hirdethetett senki ellen, annál kevésbbé azok ellen, akiket a természet és hagyomány szentkötelékei fűznek szorosán egymáshoz. A Talmudban a gyűlöletre vonatkozólag egymástól elágazó mondásokat találunk, de sohasem mást, mint etikai célzatút. Így p. o. a gyűlölet helyeslésére: «Szabad gyűlölni azt az embert, akit más tanu jelen nem létében, bűn elkövetésén értünk, sőt egyik vélemény szerint kötelelesség azt gyűlölni, mert írva van: Isten félelme a rossz gyűlölete» (*Péld.* 8. 13.; *Peszach.* 113b). Viszont: «Írgy szem, rossz indulat és gyűlölet kiűzi az embert a világból» (*Abót* 2. 11). Ez ige: «Ha valaki gyűlöli embertársát és leskelődik rá s rátámad», (*Móz.* V. 19. 11) a lelki folyamatra utal; ha valaki azon kezd, hogy nem szereti felebarátját, akkor már gyűlöletbe esik, később ez ellenségeskedéssé fajul, bosszúvá nő és a vége az élet ellen törés (*Szifra Móz.* V. 19. 11). «Ki a hős? ... Aki ellenséget barátjává teszi» (*Ab. d. Natan* 23). R. Jochánán mondja: «Írva van: Aki a jót rosszal viszonozza, annak házából a rossz nem távozik» (*Példab.* 17. 13 v.). Ha tehát embertársad lencsével kínált, kínáld te majd hússal, mert ő szeretetben tül tett rajtad (szeretetét előlegezte) (*Berésit rabba* 38). «A büntetés sem illik a jámborhoz» (*Példab.* 17. 26), ebből kiolvasható, hogy a hitszakadót sem szabad átkozni (*Szanh.* 105b). F. M.

Gyűrűre való eskü, l. *Pozsonyi zsidó eskü*.

Gyűrűs sárga folt. A zsidó-jelek viselésétől II. Lajos felmentette a zsidókat és 1520. már országsgazerte nem viselték e megbélyegző jeleket. 1551-ben azonban I. Ferdinánd az ország megszilárdítását célzó törekvésében rendeletet adott ki, amely kötelezte a zsidókat a sárga gyűrűsfolt viselésére. Ez a rendelet nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a zsidók, a súlyosabb adóterhek ellenére is, szívesebben települtek meg a hódoltság területén, mert ott a vallási türelem teljes volt és a török basáknál mindenféle kereskedő védelemben részesült. (V. ö. *Venetianer*, «A Magyar zsidóság története» Budapest 1922. VI. f. 550.) Más történelmi felfogás szerint a Habsburg-házból származó királyok Magyarországon nem elevenítették fel a zsidó-jelet. I. Ferdinánd ugyan elrendelte, hogy örökös tartományainak zsidói felső ruhájukon, a mell baloldalán sárga posztóból készült gyűrűt viseljenek, ez intézkedés azonban nem vonatkozott a magyar zsidókra. V. ö. *Büchler*, «A zsidók története Budapesten» (1901 Budapest, II. f. 32. o.); *Buchholtz*, «Geschichte der Regierung Ferdinand I.» I. 489; «Imit Évkönyve» II. évf. (1896) 40. IV. évf. (1898) 117—1240. U. I.